İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KOVULANIN İZİ:
HAYALETBİLİMSEL MEKAN OKUMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Damla İNCİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

ŞUBAT 2024

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KOVULANIN İZİ:
HAYALETBİLİMSEL MEKAN OKUMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Damla İNCİ
(502201006)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Dr. İffet Hülya ARI

ŞUBAT 2024

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

TRACES OF EXPELLED:
HAUNTOLOGICAL READINGS OF SPACES

M.Sc. THESIS

Damla İNCİ
(502201006)

Department of Architecture

Architectural Design Programme

Thesis Advisor: Dr. İffet Hülya ARI

FEBRUARY 2024

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502201006 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Damla İNCİ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "KOVULANIN İZİ: HAYALETBİLİMSEL MEKAN OKUMALARI" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya ARI** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Doç. Dr. Meltem AKSOY** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Dr. Öğr. Üyesi Erdem ÜNGÜR Gebze Teknik Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : 4 Ocak 2024
Savunma Tarihi : 20 Şubat 2024

Aileme,

ÖNSÖZ

Tez sürecinin de ötesinde; lisans zamanlarımdan bu yana yanımda olan, mesleğe ve hayata dair konuşmaktan keyif aldığım danışman hocam Dr. Hülya Arı'ya,
Teze değerli katkılar sunan jüri üyelerim Doç. Dr. Meltem Aksoy ve Dr. Erdem Üngür'e,
Tez sürecimde bana destek ve motivasyon kaynağı olan GTÜ çalışma arkadaşlarıma,
Tez yolculuğumda bana eşlik eden İlda Ersezer'e, yüksek lisans yolculuğuna birlikte başladığım; çalışkanlığı ve ilgisi ile heyecanımın hep yüksek kalmasını sağlayan arkadaşım Elif Adıgüzel'e,
Mimarlık eğitiminin en güzel armağanı Nisa Çelebi'ye,
Birlikte büyüdüğüm Beyza ve Tuğçe'ye, hayattaki en büyük şansım Damla'ya,
Tez yazım sürecinin en zorlu zamanları hiç huyu olmasa da geceleri yanımda nöbet tutan canım Luna'ya,
Sevgisiyle ve enerjisiyle her daim kalbimi ısıtan annem Hesna İnci'ye, olmasa yarım kalacağım ablam İpek İnci'ye ve
Işığıyla hep yanımda hissettiğim babam Mehmet İnci'ye,

Teşekkür ederim.

Başka bakışların umuduyla,

Şubat 2024

Damla İnci
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **ix**
İÇİNDEKİLER ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖZET ..... **xv**
SUMMARY ..... **xvii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışma İzleği ve Eşlikçileri 3
1.1.1 Kovulma eylemi 4
1.1.2 Hayaletler 12
1.1.3 Yöntem yerine: diyalog 14
2. HAYALETBİLİM **17**
2.1 Temsile 'Ek'lemlenme 17
2.2 Hayaletbilimin Sözcesi 24
2.2.1 Yayılım, fark ve iz 31
2.2.2 Taşma, ek ve kendine bağışıklık 33
2.2.3 Bedenleniş, siperlik etkisi ve el çabukluğu 35
2.2.4 Öteki, konukseverlik ve ziyaret 37
3. HAYALETİN GERİ DÖNÜŞÜ: MEKANA YAKLAŞIMLAR **43**
3.1 Hayaletsi Dönüşün Mekanları 44
3.1.1 Sızıntı ve taşma alanı olarak iz 48
3.2 Hayaletsi Bedenleşme 52
3.2.1 Hayaletsi bedenin göçebeliği 55
4. UĞRAKLAR **63**
4.1 Harabe 64
4.2 Umurbey Mahallesi 70
4.2.1 Geleceğin hayaletleri 96
5. SONSÖZ **99**
KAYNAKLAR **103**
EKLER **108**
ÖZGEÇMİŞ **123**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Tez Akış Diyagramı (İnci, 2024). **2**
Şekil 1.2 : *'Kovulan'ın İzi'* (Çabuklu, 2001), İçindekiler bölümü mekan ilişkisi üzerine vurgulamalar. **5**
Şekil 1.3 : Kovulan imge ve gösterge ilişkisi. **6**
Şekil 1.4 : Haraway (2010) gösterge yorumu ile kovulan imge ilişkisi. **7**
Şekil 1.5 : Alanda buluntu nesneler üzerinden yapılan String Figüres (SF) çalışması örneği: TU, Berlin (2021) (Url-2). **8**
Şekil 1.6 : Kovulma eylemi uzamları ilişki serimi (İnci, 2024). **11**
Şekil 2.1 : Hayaletbilim ve fark ilkesinin mevcut temsil sistemleri ile ilişkisi. **18**
Şekil 2.2 : Hayaletbilimin sözcesi **41**
Şekil 3.1 : Mısır tarlasında hayalet bir saha, Field of Dreams filmi (Robinson, 1989). **47**
Şekil 3.2 : Ursula Le Guin, ''Hep Yuvaya Dönmek'', kimi oluşturucu eğretilemeler, eğretileme olarak yol. **51**
Şekil 3.3 : Ebru Özseçen, 'Korse', Arter (kişisel arşiv, 2022). **55**
Şekil 3.4 : ''*Migration Spaces''*, proje kitabı görselleri (Bürkle, 2016). **59**
Şekil 3.5 : Göçmen sonrası perspektif, kovulanın geri dönüşü: iç mekan (Bürkle, 2016). **60**
Şekil 3.6 : *''Migrant and City Making''*, proje kitabından manav dükkanı cephesi (Çaglar & Schiller, 2018). **60**
Şekil 4.1 : Giovanni Battista Piranesi: Harabeden başlamak (Url-4). **64**
Şekil 4.2 : Harabe Duvarı: ''Birşeyler Saklı. Git ve onu bul. Git ve Sınırların ardına bak'' (Gökçeada Dereköy, kişisel arşiv, 2023). **65**
Şekil 4.3 : Harabe üzerinden iskelet, kabartı, taslak, ara durumlar ve çöküş anı (İnci, 2024). **66**
Şekil 4.4 : Alanda yas çalışmaları, Gökçeada (kişisel arşiv, 2023). **67**
Şekil 4.5 : Harabede hiyerarşi, yüzeyin yeniden biçimlenmesi, (İzmir, kişisel arşiv, 2023). **68**
Şekil 4.6 : Direniş: ağaç, merdiven ve sandalye gücü ele geçiriyor. (kişisel arşiv, Gökçeada-Dereköy, 2023, İzmir-Sazak Köyü, 2022) **69**
Şekil 4.7 : Hakkımızda: ''Sanat ve endüstri diyalog halinde''(url-5)(url-6). **70**
Şekil 4.8 : Mahallede toplumsal olayların zaman-diziminden bağımsız takibi (İnci, 2024). **72**
Şekil 4.9 : Çerçeve sanat (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **73**
Şekil 4.10 : Mahallede yayılım, taşma ve ek kavramları, (İnci, 2024). **74**
Şekil 4.11 : Hem 'çok yakın' hem de 'çok uzak'. Bir atölye terasından Şark Sanayi alanına ve Alsancak'a bakış (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **76**
Şekil 4.12 : Titrek sınır nedir? Sınır mahallenin içinde: Mahalleye giriş ve ev önü (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **77**
Şekil 4.13 : Sınır mahallenin dışına çıkmaya görsün (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **78**

Şekil 4.14 : No borders. ‘‘Sınırlara hayır.’’ (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **80**
Şekil 4.15 : Toplumsal akış halinde mekan (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **81**
Şekil 4.16 : Toplumsalın zamansallığı üzerinden yüzeyden sızanlar; Zaman Kaynağı, Welcome, Kapana Kısıldık, Nereye Gidiyoruz? (Umurbey, 2023, kişisel arşiv)..... **81**
Şekil 4.17 : Mahallede Yas Çalışması (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **83**
Şekil 4.18 : Mahallede Borç Durumu (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **83**
Şekil 4.19 : Jonah Freeman & Justin Lowe, *‘‘Scenario in the Shade’’*, San-San kurgu kenti odalarından biri. **85**
Şekil 4.20 : Olmakta olanlar: Araba tamir oluyor, yüzey akıyor, çöp saçılıyor (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **86**
Şekil 4.21 : Dönüşüme bırakılan buluntu malzeme eser üzerinden hayaletbilimin sözcesi: yayılım, fark ve iz (Umurbey, 2023-2024, kişisel arşiv)..... **87**
Şekil 4.22 : Benjamin’e referans: Hayalet yürüyüşü: karşı koymayan duvarlar, yol veren kapılar (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **88**
Şekil 4.23 : Sandalye ve halleri: Malzeme ve nesneyi sorgulamak, Darağaç Kolektif *‘‘Rotasyon’’* (Umurbey, 2023, kişisel arşiv)..... **89**
Şekil 4.24 : Kapının halleri, Malzeme ve nesneyi sorgulamak, Darağaç Kolektif ‘‘Kabuk’’ (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **89**
Şekil 4.25 : Liden ‘*İsimsiz’ (2017) ve* alanda ayrıksı ögeler (Umurbey, 2023, kişisel arşiv)..... **90**
Şekil 4.26 : Açık mekan: inşaa her an devam ediyor (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **90**
Şekil 4.27 : Durduğu yerde durmuyor, Euro serisi (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). . **92**
Şekil 4.28 : Maddenin halleri, taş ve cam (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **93**
Şekil 4.29 : El çabukluğu serisi (İnci,2024)..... **94**
Şekil 4.30 : Cephe bir şeyler gizlediğini gizlemiyor (Umurbey, 2023, kişisel arşiv). **95**
Şekil 4.31 : Musallat bir hayalet olarak Umurbey çeperi. (Umurbey, 2023, kişisel arşiv)..... **96**
Şekil 4.32 : Tekil çoğulluk imgeleri:Barış, **باریس**:, *Peace, Paix* (Umurbey, 2023, kişisel arşiv)..... **98**

KOVULANIN İZİ:
HAYALETBİLİMSEL MEKAN OKUMALARI

ÖZET

Tez çalışması kovulma ve yer değiştirme eylemlerinin mekansal açılımlarını keşfetmek üzere yola çıkar. Mekanda görüngü alanının dışına itilen, kovulan imgenin izini sürer. Bu izler eşliğinde kovulanın farklı temsil biçimleri ve pratiklerle geri dönüşünü ve etkisini tartışır. Keşif sürecinde, kovulan imgelerin hayaletlerine ve onların eylemselliğine kulak verirken Derrida'nın varlıkbilime bazen karşı konumlandırdığı, bazen de varlıkbilimin boşluklarına sızarak ona eklemlendirdiği *hayaletbilim (hauntology)* kavramsallaştırmasına başvurur. Hayaletbilim ile mekana bakışı mevcut olana indirgeyen ve şimdiki zamana tabi bırakan yaklaşıma eleştirel bakar. Egemen figürün kültürel, toplumsal ve mekansal inşa sürecinin tek faili olarak temsil edildiği, bu temsiliyet biçimiyle de inşacı konumunu daha da güçlendirdiği ve derinleştirdiği bir yer okumasının yerine, tersine bir bakışın ihtimalini arar.

Bu arayış içinde tezin kurgusu; metaforik olarak ele alınan iki öğeyi; kovulma eylemi ve hayaletleri birbirleriyle ilişkisi dahilinde tariflemekle başlar. Bu bağlamda giriş bölümünde kovulma eylemini farklı uzamlarıyla tartışmaya açar. Mekanda eylemi başlatan sınırların inşası, bu inşaa sürecinde kovulan ve geri dönen hayaletlerin 'konumlu' ve 'konumsuz' oluşları incelenir. Eylem süresinde mekanda değişen etkenlik-edilgenlik rollerini ve bu rollerin dönüşümlü birlikteliğini tartışır. Kovan olarak egemeni ve kovulan olarak hayaleti diyaloğa sokarak, bir aradalık düzleminde yeni bir bakma biçimi önerir. Eylemin fazlarını inceler, bu fazlarla oluşan mekansallıkları düş mekan, göçebe mekan, ardıl mekanlar olarak tariflemeye çalışır, bu mekanlar arasındaki sızıntılar, aktarımlar, yayılımlar ve montajlar fazları birbirine bağlar.

İkinci bölüm; kovulan imgenin tüm bu fazları üreten fakat temsilde görünmeyen etkisini tartışabilmek için başvurulan hayaletbilimi inceler. Önce hayaletbilimin mevcut temsil sistemlerine karşı eleştirel duruşunu tarifler, bu duruşla varlıkbilimin ve mevcudiyet metafiziğinin şimdiki zamana sıkışıp kalmışlığına alternatif bir zaman yaklaşımı aktarır. Bu yaklaşım; zaman, mekan ve deneyimi içeren her yeni oluşumu yayılım, fark ve iz bağlamında başka bir varlığın mevcudiyetinin yokluğuna dayandırır. Hayalebilim içinde musallat olma eylemini gerçekleyen hayaletler ise başka bir musallat nedeniyle yerinden olan yani kovulan ve yeni bir konumlanma içinde başka yere musallat olacak hayaletlerdir. Böylesi bir oluş hali yalın bir şimdiki zamanda değil; geçmişin ve geleceğin de dahil olduğu bir zamansallık içinde tariflenebilir. Kovulan imgeler, devinim halinde mekana musallat olmuştur ve hayaletleri yerin anlamını sürekli olarak inşaa etmeye devam eder. Çalışma bu inşa sürecini hayaletbilimi tarifleyen; yayılım, fark, iz, siperlik etkisi, taşma, el çabukluğu, konukseverlik, öteki, ziyaret gibi kavramları mekansal bir bakışla anlamaya çalışarak ve bu bağlamda kavramları yeniden yazarak devam eder. Üçüncü bölümde ise hayaletin geri dönüşü ve bedenleşmesi ile metinler-arası bir bakış imkanı üzerinden

kurgulanan bu kavramların, mekansal ilişkileri kurulur. Bu sayede metinler-arası okuma, mekanlar-arası ve bölgeler-arası okumaya doğru yönelir. Böylesi bir okuma hayaletbilimi yer bağlamında deşifre ederek literatüre mekansal açılımlarıyla birlikte sunar. Sınır, eşik, yüzey, iz ve materyal üzerinden kültürün, toplumun, kimliğin kovulan imgelerini açığa çıkarmaya çalışır. Hayalet burada mevcudiyet alanının belirlediği geçmiş-gelecek, canlı-cansız, görülen-görülmeyen, soyut-somut gibi ikilikleri reddeden, kovulan ancak geri dönerek bu ikilikler arasında dolaşmaya devam eden bir figürdür. Bu arada oluş halinde dikotomik sınırları eritir ve çifte perspektife sahiptir.

Dördüncü bölüm kovulma, yerinden edilme ve geri dönme meselelerini; üçüncü bölümde tariflenen kuramsal izlek eşliğinde, önce harabede, sonra farklı dönemlerde harabe oluşlarıyla tekrar tekrar dönüşen kent içi bir mahallenin melez durumlarında arar. Harabe ‘‘prophe’’ olarak kavramsallaştırılan çöküş anına referansla yapının inşa ve yıkıntıdan ibaret olmadığını vurgular ve ara durumların keşfine imkan sağlar. Egemenin çekildiği bir yer olarak olumlanan bir edilgenlik halinde işlevi ve hiyerarşiyi tartışan bir zeminde hayaletlerin konağıdır. Umurbey Mahallesi’ndeki melez durumlar ise; mekânsal devinimi, endüstriyel dönüşümü, toplumsal olayları, sanatsal pratikleri, materyalin yolculuğunu ve geleceğin şimdiki zamanda ötelenen tehditlerini içinde barındırır. Tüm bu durumları, kovulsa da musallat oluşlarıyla mekana geri dönen ve farklı temsil biçimleriyle kentsel alanda, izlerle etkililiğini sürdüren kovulan imgesi üzerinden yeniden yorumlar. Bu bağlamda alan çalışması hayaletbilimin sözcesi içinde açılımı yapılan ziyaret ve koşulsuzluk kavramlarına da referans verebilecek şekilde strüktüre olmayan, rotası önceden belirlenmeyen saha ziyaretleri, eşlikler ve diyaloglar içerir. Saha çalışmasının büyük kısmını dönemsel göçlerin, endüstriyel dönüşümün, kent ve sokak sanatının izleriyle dönüşen Umurbey Mahallesi ve çeperi oluşturur. Mahalle hayaletlerin dahil oluşuyla harabenin, sokağın, atölyenin, kentsel sanat alanının, depo ve yığının, kamusal alanın ve son olarak sınır kavramının mekansal temsillerini sorgular.

Çalışma; kovulan imge ve mekansallıklarına dair sunulanın ötesinde kendi anlatısını oluşturmasının ihtimalini arar. Kenti keşfetme ve algılama sürecinde belirlenmiş bir strateji, zamandizimsel bir izlek veya rotadan ziyade geçmiş ve geleceğin hayaletlerinin ve izlerinin takibi ile hayaletbilimi kenti okumanın bir taktiğine çevirerek yeni bir yaklaşım önerir. Bu yaklaşım biçimi çalışmanın başlangıç motivasyonunu oluşturan verili, kodlu, başlangıç ve bitişi tanımlı temsil sistemlerine karşı duruşa uyumlu ilerler. Çalışmayla Derrida’nın hayaletbilim konseptiyle ilişkilenen kavramlar mekana mevcut kodların ötesinde bakılabilecek aracılar olarak yeniden yazılır. Bu aracılarla kültürel ve toplumsal mekan, zamansallık içinde geçmiş ve gelecekten gelen; materyal ve yüzey üzerinden izi sürülebilecek hayaletlere dönüşür. Yürütülen bu mekan okuması, mekanda etken ve edilgen olma durumlarının örtük anlamlarını keşfetmeyi imkanlı kılar. Kovulan imge aracılığında her sınırın ve izin keşfi, sınır inşasını ve oluşan bu sınırlar dahilinde hareketi başlatan tetikleyicileri yeniden sorgular. Bu hareketle birlikte gerçekleşen mekansal oluşumlar ve anlamları deşifre eder, eylem sonucu oluşan ardıl mekanları ve potansiyel bir-aradalıkları serimler.

TRACES OF EXPELLED:
HAUNTOLOGICAL READINGS OF SPACE

SUMMARY

The thesis embarks on exploring the spatial dimensions of expulsion and displacement actions. It traces the image that is expelled beyond the visible field of space and investigates the different forms of representation and practices through which the expelled returns and exerts its influence in the space. In the process, while listening to the ghosts of the expelled images and their agency, it refers to Derrida's conceptualization of ‘hauntology’, which is a notion he sometimes positions in opposition to ontology and sometimes integrates into its gaps. Through the lens of hauntology, it critically examines the perspective that reduces space to the metaphysics of existence and fixes it in the present moment. The thesis seeks for the possibility of a reversible view instead of a reading of the place where the dominant figure is represented as the sole agent of the cultural, social, and spatial construction process, and with this form of representation further strengthens and deepens its constitutive position.

The structure of the thesis, begins by metaphorically describing two elements: the act of expulsion and ghosts in relation to each other. In this context, the introduction chapter opens up the discussion of the act of expulsion with its different dimensions. It examines the construction of boundaries initiating the action in space, exploring the 'situated' and 'non-situated' existence of ghosts in this construction process. It discusses the changing roles of activity and passivity in space during the action and their alternating coexistence. By bringing the dominant figure as the expeller and the expelled figure as the ghost in the dialogue, it proposes a new way of viewing within a space of interrelatedness. The thesis examines the phases of the expulsion action and attempts to describe the spatialities formed during these phases as dream-space, nomadic-space, sequential-spaces. Therefore it connects the leaks, transfers, spreads, and assemblages between these spaces.

The second chapter explores hauntology, which is a conceptual lens used to discuss the unseen impact of the expelled image in representation. Firstly, it describes its critical stance towards existing representational systems, and through this stance, it presents an alternative temporal approach to the fixation of ontology and metaphysics of existence in the present time. This approach grounds each new occurance involving time, space, and experience in the absence of another being's existence based on dissemination, difference and traces.In hauntological perspective, the ghosts that enact haunting, are those displaced by another haunting reason, expelled from their place. these ghosts will return the place, which they expelled from, is neither different nor exactly same as before.

This state of being can not be described in a simple present time approach but within a temporality that includes both past and future. The expelled images have invaded space in a state of flux, and their ghosts continue to construct the meaning of the place

continuously. The study proceeds by trying to understand and rewrite the concepts such as dissemination, differance, traces, visior effect, debortment, slaight of hand, hospitality, otherness and visiting through a spatial perspective, defining these terms as a new context of spatiality.

In the third section, through the conceptualization of the return and embodiment of the ghost, it establishes spatial relationships through an intertextual perspective. Thus, intertextual reading begins to move towards inter-space and inter-territorial readings. Such readings, by deciphering hauntology in the context of space, unveils its spatial expansions to the literature. It attempts to reveal the expelled images of culture, society, and identity through the concepts of border, threshold, surface, trace, and material. In that sense, the ghost is a figure that rejects dichotomies such as past-future, living-non-living, visible-invisible, abstract-concrete. It circulates between these dualities and possesses a dual perspective.

The fourth chapter explores the expulsion, displacement and return through different haunts, following the theoretical theme described in the third chapter. First visiting points are the ruins. Then, it focuses on the hybrid situations of an inner-city neighborhood that transforms again and again as it falls into ruin at different periods. Ruin gives reference to the moment of collapse which conceptualized as "prophe". Through it emphasizes that the structure is not just construction or a wreck. It allows the discovery of different states and ranges.With these perspectives, ruins become the host of ghosts that discusses function and hierarchy in a state of passivity which is welcoming for a place where dominant power is withdrawn.

The hybrid conditions in ‘‘Umurbey Neighbourhood’’ contain spatial movements, industrial transformations, social events, art practices, material journeys, and threats deferred to the present future. Despite being expelled, it reinterprets these situations through the efficacy of haunted occurrences, returning to space through various representational forms and continuing its effectiveness in the urban realm through traces. In this context, fieldwork includes unstructured site visits, companionships, and dialogues without a predefined route, which can also refer to the concepts of visitation and unconditionality, unfolded within the discourse of hauntology. The majority of the fieldwork consists of Umurbey Neighborhood and its surroundings transformed by seasonal migrations, industrial shifts, and traces of urban and street art. The inclusion of ghosts in the neighborhood questions the spatial representations of ruins, streets, workshops, urban art spaces, depots, heaps, public spaces, and finally the concept of borders. The attitudes, gestures, and tactics produced within the subcultures İn Umurbey Mahallesi generate unforeseen and experimental spatial organizations. These spatial organizations create a potential space for the return of the expelled. Boundaries between identities, communities, rituals, primitiveness, and modernity that are unregarded by the situated perspective become permeable With the flow of ghosts in space. In this sense, Umurbey Mahallesi serves as an example of how the coexistence of boundaries and identities without negation can be inherent to social space. By queering boundaries and incorporating other identities, it blurs the distinction between external and internal concepts, it allows for ghostly manifestations. Thus, it prompts a reconsideration of the space's need for boundaries and the way of perception.

The study creates narratives beyond what is presented about the expelled image and spatialities. Instead of a predetermined strategy and route for exploring and perceiving the city, it proposes a tactic of reading the city through the pursuit of past and future

ghosts and traces, turning hauntology into a strategy. This approach, which is the initial motivation of the study, progresses in line with the stance against given, coded, and defined representation systems. The concepts related to Derrida's hauntology are redefined as tools that can look beyond the existing codes in space. Through these lens, cultural and social spaces transform into ghosts that can be traced back to the past and future within temporality. They become entities that leave traces on materials and surfaces. This spatial reading enables the exploration of implicit meanings of being active or passive in space. Through the expelled image, the discovery of every boundary and trace re-examines construction of boundaries and the triggers of it that initiate movement within this constructed borders. Along with this movement, it decrypts the spatial formations and meanings resulting from the action, It unfolding the subsequent sequential spaces and potential togetherness.

1. GİRİŞ

> *" Consensus 'mutabakat veya uzlaşma' genel anlaşma gibi istenilir bir anlamı korurken kaçınılmaz konular ya da tartışmalardan sakınma gibi istenmeyen bir anlam kazandı. Genel fikir birliği arama gibi olumlu bir anlamdan tutun; muhalif hareket ya da düşüncelerin dışlanabileceği ya da bastırılabileceği bir iktidar tabanı olarak; sessiz çoğunluk yaratmaya çabalayan aldatıcı politika gibi bir içerime kadarki kapsamıyla kullanımı çok zor bir sözcüktür."*
>
> *(Williams, 2005, s. 94).*

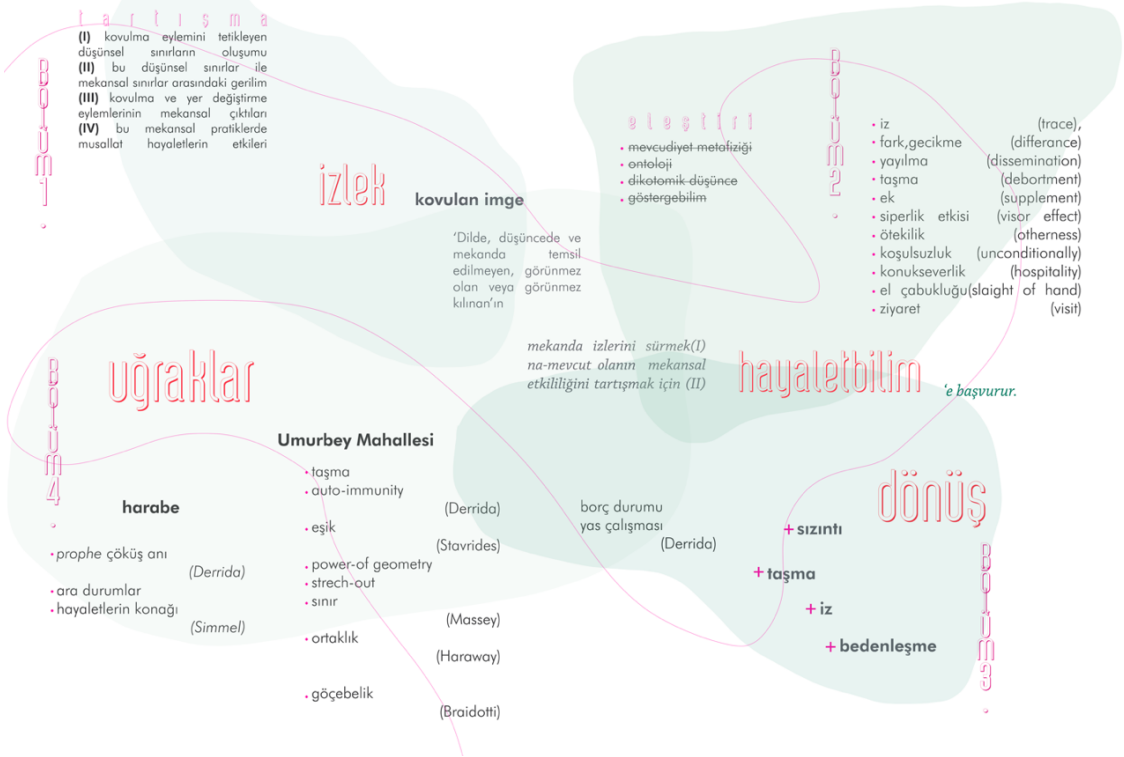
*"*Anahtar Kelimeler, Kültür ve Toplumun Söz Varlığı*"* kitabında Raymond Williams (2005), kültür ve toplum ile ilişkilenen kelimelerden bir seçkiyi tanımlar. Her kelimeyi tanımladığı bölümün sonunda, o kelimeyi besleyen, üreten ve hatta çalışma bağlamında sınırlayan diğer kelimelere referans verir. Peki dilin ve diğer birçok temsilin dışarda bıraktıkları, bu ilişkilenme sürecinin neresindedir? Bir anlamın veya yapının oluşum sürecini içeride tuttukları kadar dışarıda bıraktıkları da etkiliyorsa tersten bir okuma yapmak mümkün müdür? Bu iki soru tez çalışmasının başlangıç motivasyonunu oluşturan sorulardır.

Tez çalışması bu sorularla yola çıkarak; politik, ekonomik, kültürel olarak farklı biçim ve kanallarla *'temsil edilen'*[1] kovulan imgesini, hayalet metaforu ile mekana yeniden dahil etmeyi ve böylece tersine bir okumayı mümkün kılmayı amaçlar. Dışarıda bırakılanın farklı kanallar aracılığıyla bir kurgusallık rejimi dahilinde *'dışarıdan'* değil, bazen hayaletsi belirişler, bazen de izler üzerinden hayaletin bedenleşmesi ile bizatihi dahil olarak ürettiği mekansal oluşlarla kendi kendini temsil edebilmesinin imkanını araştırır. Bu yaklaşımla kovulan imgenin konumunu ona yazılan hikaye üzerinden değil; kendi anlatısını yazmaya ve okumaya imkan verir şekilde yeniden

[1]Çalışma boyunca halihazırda çalışmanın anlamını sorguladığı veya kurucu ve indirgen anlamlarından dolayı çekimser olarak kullandığım kelimeleri tırnak içinde italik olarak belirttim. Düşünür ve kuramcıların düşünsel sistemlerinin çatkısını oluşturan önemli kavramlarının özgün kullanımlarını metin içine parantez açarak italik olarak dahil ettim. Çeviriden ötürü anlam kaybı veya değişimine uğrayabileceğini düşündüğüm kavramların ise özgün kullanımlarını dipnot olarak ekledim.

tarifler. Bu tarif eşliğinde mekanda *'mevcut' olma hallerini* ve *'mevcudiyet'* kavramını eleştiriye açar.

Kovulanın mekanda temsil biçimlerini Derrida'nın hayaletbilim veya musallatbilim ile kavramsallaştırdığı hayaletlere kulak vererek ve hatta onlarla diyaloğa girmeyi deneyerek yorumlamaya çalışır. Bu bağlamda yerinden edilme meselesini; kovulan canlı cansız öznelerin, eylemlerin, nesne ve oluşumların musallat hayaletleri ve onların izlerini taşıyan potansiyel mekansallıklar üzerinden incelemeye başlar. Bir açık oluş düzlemi ile hayaletlerin konağı olarak tariflenen harabe üzerinden başlanan mekan okuması; dönemsel hayaletlerin musallat oluşlarıyla üreyen çok katmanlı, güncel mekansal oluşum ve dönüşümleri içeren yapısıyla Umurbey Mahallesi ile devam eder. Çalışma boyunca bazı mekansal sanat üretimleri de mahallenin izleğine eklemlenir, hayaletbilimin deyişiyle çalışmaya musallat olur.

Şekil 1.1 : Tez Akış Diyagramı (İnci, 2024).

Çalışma dahilinde tariflenen izlek dahilinde ele alınan meseleler: (I) kovulma eylemini tetikleyen ve gerçekleyen düşünsel sınırların oluşumu, (II) bu düşünsel sınırlar ile eylemin yarattığı mekansal sınırlar arasındaki gerilim, (III) kovulma ve yer değiştirme eylemlerinin mekansal çıktıları, (IV) bu mekansal pratiklerde kovulanın musallat hayaletler üzerinden etkileridir (Şekil 1.1).

1.1 Çalışma İzleği ve Eşlikçileri

Çalışmanın başlangıç motivasyonuna ve mekansal uğraklarına değindikten sonra, bu başlık; çalışmaya eşlik eden kavramlara giriş yaparak üç alt başlık üzerinden bir bakış sunar. Tez çalışması boyunca dilde, düşüncede ve mekanda temsil edilmeyen, görünmez olan veya görünmez kılınanı '*kovulan imgeler'* olarak tanımlanır. Bu imgelerin izlerini sürmenin ve mekanda etkilerini görünür kılmanın taktikleri *'hayaletlere'* başvurarak Derrida'nın hayaletbilim veya musallatbilim *(hauntology)* kavramsallaştırması eşliğinde aranır. Hayaletbilimi oluşturan diğer alt kavramlar[2] olan iz (*trace),* fark veya gecikme *(differance)*, yayılma *(dissemination),* taşma *(debortment)*, ek (*supplement),* siperlik etkisi *(visor effect),* konukseverlik (*hospitality),* el çabukluğu *(sleight of hand)*, ziyaret çalışma boyunca eşlik eden diğer kavramlar olarak karşımıza çıkar. Hayaletbilimi varlıkbilime alternatif bir *'bilim'*[3] haline getiren ve çalışma ile ilişkilenen tüm bu kavramları 2. bölümde detaylı olarak incelenir.

Öncesinde çalışmaya giriş niteliği taşıyan bu bölümde kovulma eylemi ve hayaleti birer metafor olarak ele alıp aralarındaki bağ tariflenir. Metaforun tek bir figürü değil figürleri imlemesi süreçte çok yönlü okumayı imkanlı kılar. Bu anlamda metafor çalışmanın başlangıç sorunsalı olarak aktarılabilecek kovulma eylemine, dışarıda bırakmaya mahal vermez. Le Febevre *Mekanın Üretimi*'nde, bu bağlamda metaforik ve metonimik[4] bir mantıktan söz etmenin meşruluğundan bahseder. Bu söz biçimleri bir söylemin ahenkli ve eklemlenebilir[5] formunu üretir ve herşeyden önce bu form gündelik ve anlık olarak kurulanın zihinsel ve toplumsal mimarisini inşaa edebilme

---

[2] Bu kavramların bir kısmı yapısökümün de önemli kavramlarıdır. 2. bölümde hayaletbilim ve yapısöküm ilişkisi detaylı şekilde aktarılmıştır.

[3] Derrida'nın hauntology kavramı her ne kadar hayaletbilim olarak çeviriye geçse de bilim, akademi ve hayalet kavramsallaştırması arasındaki gerilimi kendisi de açıkça tariflemiştir. Detaylı bilgi için bkz: (Derrida, 2001, ss. 31-32).

[4] Metafor, anlatımın gücünü arttırmak için benzeşim yoluyla başka bir şeyden ödünç alınan isimdir. Türkçe'de istiare olarak kullanılan kelime, eğretileme ve ödünç alma şeklinde de karşılık bulur. Bir düşünceyi veya kavramı anlatmak için onunla özdeşleştirilen başka bir kavram veya nesnenin kullanılmasıdır (Url-1). Türkçe'de mecaz-ı mürsel, ad aktarması veya düz değişmece gibi isimlerle bilinen metonimi ise aralarında nitelik bakımından bağ olan iki şeyin birbiri yerine kullanılmasıdır. Metonimi, parçanın bütün yerine geçerek genişleme veya bütünün parça yerine geçerek daralması şeklinde de ortaya çıkar (Berger, 2000, s. 41).Kısacası metaforda benzetme yoluyla bir kavramın yerine geçen somut bir nesne vardır. Metonimi ise somut bir nesnenin birçok özelliğinden birinin çağrışım yoluyla somut olarak gösterilmesidir (Gümüştekin, 2011, s. 3).

[5] Çeviriden önce özgün kullanım: '*coherent and articulate'*.

potansiyeline sahiptir. Böylesi bir söylemde, tıpkı toplum ve mekan algısında olduğu gibi, hem bileşenler arasında hem de bütün ile parçaları arasında sürekli bir ileri geri hareket vardır. Bu yoğun hareket sayısız bağlantıya imkan verir. Ancak bir yandan benzetme ve çıkarım ile düşünceye gönderme yaparken; öte yandan güç, egemen, iktidar ve politik sisteme bağlı gelişen sosyal yapıyla da ilişkilenmeye devam eder. Egemenle olan bu ilişkilenme nedeniyle görme, görülebilir olma ve okunabilir olmanın hegemonyası da sürekli artar. Oysa formlar, yapılar, işlevler daha karmaşık mekansal ilişkilere sahiptir. Dolayısıyla görülebilir, anlaşılabilir bir mekanın ötesinde fetişizm veya büyülenme[6] mekanları varsa teori bu mekanların üretimini, kökenlerini ve yapılarla ilişkilerinin oluşumunun izini metafor üzerinden sürebilir (Lefebvre, 1991, s. 145).

Bu yaklaşımla metafor neyin orada olduğunu değil, nelerin dahil olabileceğini de tartışılabilir kılar. Bu tartışmayı kovulanı göstergeler alanına çekmeye çalışarak, görünmezi görünür olana dönüştürerek değil; anlamı bir yandan belirginleştirirken aynı zamanda da hayaletlerle bulanıklaştırmaya, şeffaflık içinde çözmeye çalışarak üretir. Metaforun anlamda yer değiştirmeler, transferler, transpozisyonlar ve göçebe oluşlar içeren bu hali, dildeki *'kovulanlar'* ve *'hayaletler'* tartışmasını mekana taşımaya aracılık eder.

1.1.1 Kovulma eylemi

Tez çalışmasında mekanda namevcut olan, görünmeyen veya temsilde görünmez kılınan kovulma eylemi üzerinden incelenir. Sürecin başlangıcında temsilde yer bulamayanı okumaya girişirken alternatif eylemler birlikte düşünülmüştür. Kovulma eyleminin gündelik hayatta yer etmiş karşılıkları göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın mekansal inceleme süreçleri için dışarıda bırakılma ve yerinden edilme eylemlerinin daha uygun olup olmayacağı tartışılmıştır. Ancak eylemin kendisinin dış-iç sınırını tariflemesi istenmediğinden *'dışarıda bırakılma'* eylemi ve yer ile sabit bir aitlik ilişkisine gönderme yaptığından *'yerinden edilme'* eylemi elenmiştir. Yaşar Çabuklu'nun (2001) *Kovulan'ın İzi* adlı kitabında kovulan imge üzerine yazdığı makalelerin de eylemin kapsayıcılığını ve mekan üzerinden tartışılabilirliğini ortaya koymada etkili olduğu söylenebilir (Şekil 1.2).

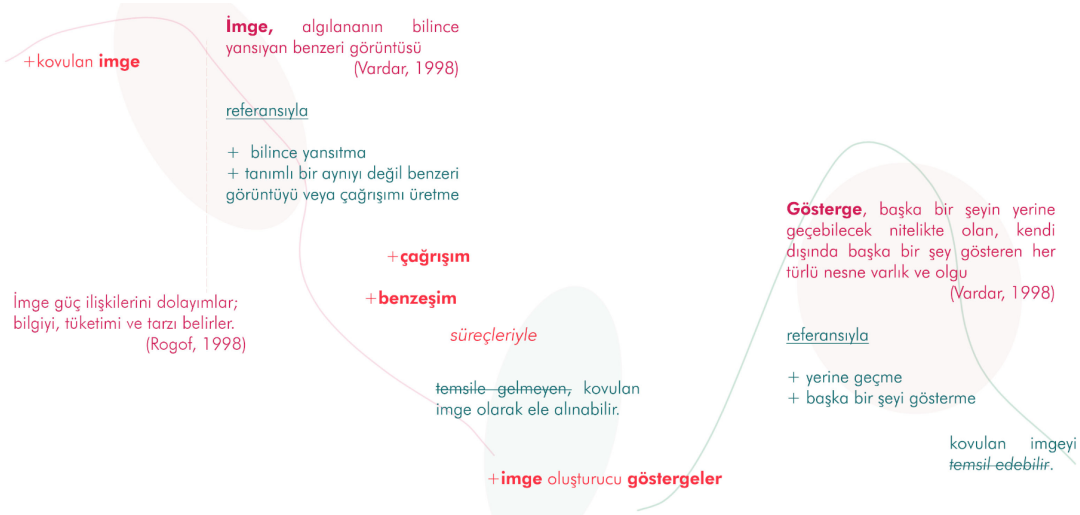
[6] Metinde bu büyülenme (*fascination)* mekanları kaybolmuş ancak sonra yeniden keşfedilmiş doğal mekanlar, dini ve politik mekanlar veya mutluluk ve ölüme adanmış mekanlar olarak örneklendirilir.

Şekil 1.2 : *'Kovulan'ın İzi'* (Çabuklu, 2001), İçindekiler bölümü mekan ilişkisi üzerine vurgulamalar.

Çalışma kapsamında kovulma eylemi dahilinde kovulan, görünmez olan veya kılınan; tekil bir düşünce, topluluk, kişi veya mekan olarak ele alınmaz. *'Kovulan imgeler'* olarak geri dönüşleriyle mekanın oluşum süreçlerine birbirleri ile ilişkileri dahilinde katılırlar. İmge algılananın bilince yansıyan benzeri görüntüsü olarak tariflenir (Vardar, 1998), yani bilinç düzeyinde olduğundan düşlenebilir olanı da içerir . İmge oluşum süreci; bilince yansıtma ve tanımlı bir aynıyı değil benzeri görüntüyü ve çağrışımı da üretmesi nedeniyle temsile gelmeyen, kovulana da referans verir. Bu evrelerle daima anlamı üretir ve taşır . Rogof'a göre (1998) imge güç ilişkilerini dolayımlar; bilgiyi, tüketimi ve tarzı belirler. Ancak benzeri görüntüyü veya çağrışımı üretme süreci de yine hakim temsil sistemlerinin öğretisine dahil olma tehlikesindedir. Bu nedenle çalışma bağlamında kovulanın peşine düşüyor olmak ve kovulan imgeye ulaşmaya niyet etmek, imgeyi oluşturan göstergelere de eleştirel bakmaya veya birincil göstergeler yerine onların okunabilen izleri üzerinden yapılacak alternatif bir okumaya yöneltir. Çünkü başka bir şeyin yerine geçebilecek nitelikte olan, kendi dışında başka bir şey gösteren her türlü nesne varlık ve olgu olarak tariflenen gösterge (Vardar, 1998,

ss.18-19) ‘başka bir şeyin yerine geçebilecek olma’ ve ‘kendi dışında başka bir şeyi gösterebilme’ edimleri ile kovulan imgenin okunmasına imkan verebilir (Şekil 1.3).

Şekil 1.3 : Kovulan imge ve gösterge ilişkisi.

Mevcut gösterge sistemlerinin imlediklerinin de belirlenen sınırlar dahilinde olması ve imgelem süreçlerinde bu sınırlara takılması çalışmayı yeni bir alternatif gösterge yaklaşımına götürür. Haraway, bu bağlamda baştan namevcut göstergelere (I), ötelenmiş gösterilenlere (II) veya bölünmüş gösterilenlere (III) vurgu yapar. Göstergelerin bu sonsuz oyununda gerçeklik ve nesnellik tartışmasının çözülemeyeceğinden bahseder. Toplumsal cinsiyet, ırk ve mekanın kendisi kozmik bir kuvvetler alanındaki bu gösterenlerin son sürat oyununun etkisi altındadır. Bütün gerçekler, göstergelerin bu oyunu dahilinde yalnızca simülasyonların hipergerçek mekanının sapma hızına etkir hale gelir (Haraway, 2010, s. 93). Bu bağlamda henüz simulakra dönüşmemiş olan ve hiper gerçek mekana ‘*musallat olarak’* sapma hızına etkiyen mekansal öğeleri ve ilişkileri birer gösterge olarak yorumlayabilmenin ve bu sapmayı artırabilmenin imkanı nedir?

Haraway’in bu söyleminde bahsi geçen namevcut göstergeler çalışma bağlamında görüngü alanının dışına atılmış olanlar (I), ötelenmiş olanlar belli bir zaman uzamında ötelenmiş, zamandan koparılmış olanlar (II), son olarak bölünmüş gösterilenler ise bağlamından koparılmış, ilişkiselliği yitirilmiş olanlar (III) şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda ele alınan kovulma eylemi de tez çalışmasında; tüm bu dışarıda bırakılma, zamanda öteleme, bağlamından koparılma, eylemlerini içine alacak şekilde, zaman mekan ve farklı faillerle ilişkiselliği üzerinden tariflenmeye çalışılır (Şekil 1.4) ve Haraway’in deyişiyle göstergelerin sonsuz oyununa bir çentik atmayı hedefler

(Haraway, 2010) Göstergeler arasındaki bu ilişkisellik serimi Haraway'in SF[7] *(string figures)* olarak aktardığı ip oyunları veya ip figürleri düşünme biçimi ile birlikte ele alınabilir.

Şekil 1.4 : Haraway (2010) gösterge yorumu ile kovulan imge ilişkisi.

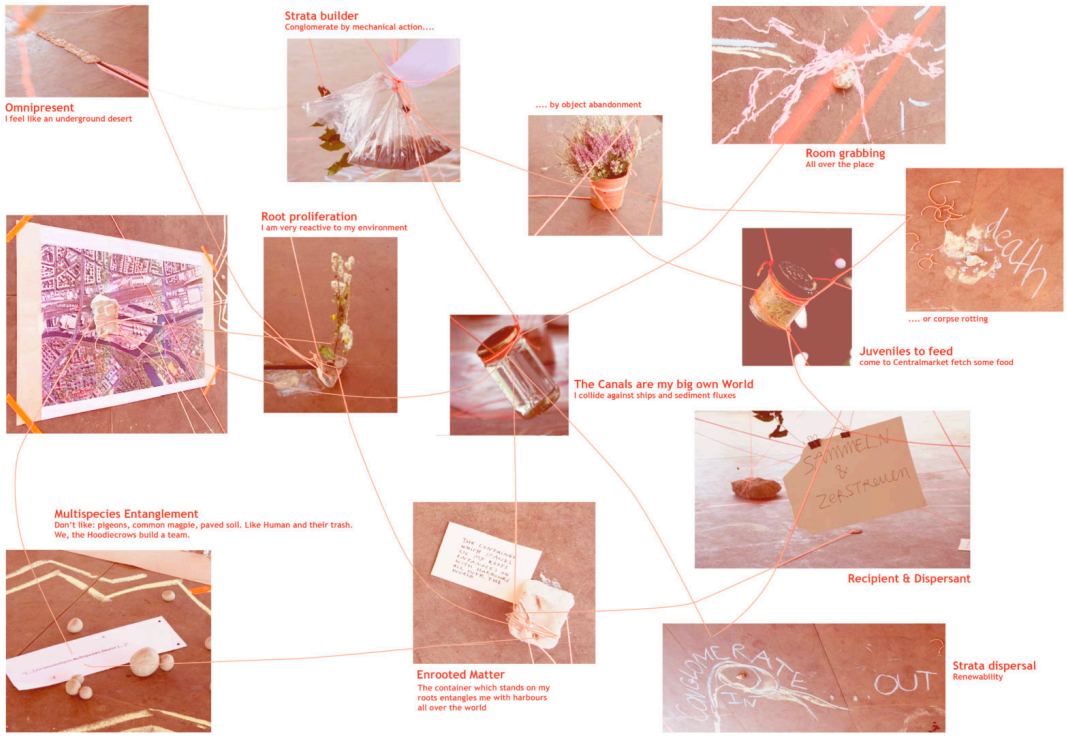
Haraway SF'yi üçlü bir anlama duyusu[8] ile açılımlar. İlk olarak yoğun ve pıhtılaşmış olay ve pratiklerde liflerin gelişigüzel çekiştirilmesi ve o ipliklerin '*gerçek* ve *belirli* bir zaman ve mekanda sorunla kalabilmeleri için'[9] kritik düğüm noktalarının ve dokularının okunarak ipliklerin takip edilmesi, yönelimlerinin keşfedilmesidir. Bu anlamda SF; karanlık ve tehlikeli fakat gerçek bir hikayenin nasıl olacağını gösterir. Bu yönüyle çok türlü kültürlerde adaleti açığa çıkaran bir iz sürümüdür. İkincisi, ip figürü yalnızca bir takip veya iz olmaktan ziyade aktüel olan yani edimsel, gerçek olan şeydir. Tepkiyi talep eden doku ve montajın kendisidir; ancak tek başına var olmayan, onunla devam edilmesi gereken şeylerin toplamıdır. Üçüncü olarak, SF; aktarmak ve almak, yapmak ve sökmek, iplikleri toplamak ve bırakmak anlamlarına

[7] Haraway, ''*Staying with Trouble: Making Kin the Chthulucene''* isimli kitabında SF kısaltmasından kitabın her yerinde bulunan figür olarak bahseder. SF'nin imlediklerini; science fiction (bilim kurgu), speculative fabulation (spekülatif hikaye), string figures (ip figürleri), speculative feminism (spekülatif feminizm), science fact (bilim gerçeği), so far (şimdiye kadar) olarak sıralar (Haraway, 2016, s.2). Çalışma bağlamında SF kısaltması *string figures* olarak kullanılmıştır.

[8] Çeviriden önce özgün kullanım: triple sense of figuring

[9] Çeviriden önce özgün kullanım: for staying with the trouble in real and particular places and times.

gelir. Bu eylemlerle pratiği ve süreci temsil eder; şaşırtmalı aktarmalar halinde birlikte olmanın; Chthulucene[10]'de devamlılığın figürüdür (Şekil 1.5).

Şekil 1.5 : Alanda buluntu nesneler üzerinden yapılan String Figüres (SF) çalışması örneği: TU, Berlin (2021) (Url-2).

Eylem bu ilişkisellik içinde tariflenen dışarıda bırakılma, ötelenme, kopma ve aktarma süreçlerinin yorumlanabilmesi için farklı uzamlarıyla serimlenir. Bu uzamlardan ilki kovulma eyleminin tanımı gereği mekanla kurduğu ilişkidir. Öyle ki; yerinden edilmek, dışlanmak, kapı dışarı edilmek gibi yer ve sınıra referans veren birçok eylemle dönüşümlü kullanılıyor olması kovulanın bir düşünce dahi olsa; eylemin zihinde bir sınır, aralık veya eşik tariflediğini gösterir. Eylemin mekansal açılımı yapılırken günlük dilde kullanımının yarattığı toplumsal ve mekansal sınırlarla birlikte bu sınırları önceleyen Le Guin'in *Zihinde Bir Dalga* kitabında ''*Sınırlar varsa da bunlar ne harita üzerindeki çizgilerdir ne de yeryüzü bölgeleri. Sadece zihnin sınırlarıdır.*'' şeklinde vurguladığı zihin sınırlarına ve bu sınırlar arasındaki kayganlık, muğlaklık ve öznelliğe odaklanır (K. Le Guin, 2005). Sınırın belirsizliğine vurgu

[10] Haraway, Chthulucene kavramıyla insanlar, diğer canlılar ve doğa arasındaki karmaşık ilişkileri anlamak ve bu ilişkileri yeniden düzenlemek için bir çerçeve sunar. Bu kavram, çok türlü, çok öznellikli bir dünya görüşünü yansıtarak, insan ve insan olmayan diğer varlıklarla birlikte yaşamanın ve bu varlıklarla etkileşimde bulunmanın yollarını düşünmeyi teşvik eder. Detaylı bilgi için bkz: (Haraway, 2016)

yapan bu halleri Derrida'nın hayaletbilimi temellediği kavramlarından fark ilkesi ile mutlak bir bitiş tariflemeyen fark, gecikme ve erteleme bağlamında bir süreci aktarması ile uyumludur. Eylemin alan çalışması üzerinden incelendiği 4. bölümde ise bahsi geçen sınırların muğlaklığı; coğrafyacı ve sosyal bilimci Doreen Massey'in sınırları toplumsal ilişkiler bağlamında esneyen ve uzayan (*strech-out*), gözenekli, devingen olarak ele aldığı kavramsallaştırması[11] ile incelenir (Massey, 1994, s. 23). Massey'in *strech-out* kavramsallaştırmasına Haraway'in SF ''*string figures'' olarak tariflediği* ip oyunları eşlik edebilir.

Eylemin bir diğer uzamı kovulma - kovma ikiliğinden dolayı öznelerin[12] etken-edilgen olma hallerini tartışabiliyor olmasıdır. Eylem sürecinde özneler sürekli yer değiştirir. Bir yerinden edilme olmaksızın yerinden olma da yoktur. Eylem kovmak-kovulmak ikiliğini sorgulaması üzerinden mekanda öznelerin mevcut-namevcut, pasif-aktif olma hallerini tartışmaya açar, kovulanın ve temsile edilmeyenin görünmez etkililiğine odaklanır. Eylem süresince özneler sürekli yer değiştirir, imgeler çeşitlenir.

Çalışmada kovulma eyleminin serimlenmesine etki eden diğer uzam; eylemin zamanla olan ilişkisidir. Kovulmanın birbirine eklenen fazları; geçmiş güncel ve gelecek ilişkisi üzerinden eylemin hem süreklilik halini hem de zaman dizimi içinde sıçramalarını izlenebilir kılar. Kovulma eyleminin oluş süreci; öznelerin hareketi veya mekanın kendi devinimi üzerinden tariflenen ama sınırları belirgin olmayan fazlarla[13] tariflenir, çalışma fazlar arası geçişlerdeki sızıntı, iz ve taşma kavramlarına odaklanır. Bu fazlardan bazıları eylemin tartışıldığı alan ve örneklere referans verebilmek için içerdiği süreçlerle tariflenmiş ancak sıralanması ve numaralandırılması uygun görülmemiştir. Tüm fazlar geçişkendir ve ilişkili bir süreci anlatır, kendi aralarındaki ilişkisellik dahilinde yeni fazlar üretme potansiyeline sahiptir. Eylemi incelerken çalışmaya eşlik eden hayaletbilim, donmuş ve tanımlı bir zaman anlayışı ile şekillenen

---

[11] Ayrıca Massey *Mekan Üzerine* (2005) isimli kitabının ''*Dekonstrüksiyonun Yatay Boyutları*'' bölümünde mekanın heterojenlik ve çoğulluk ilkelerini; tezin 2 bölümünde incelenen hayaletbilimin ve dekonstrüksiyonun önemli kavramlarından difference ve yayılım üzerinden okur (Massey, 2005, ss. 49-55). Bu durum Massey'in mekan sınırları üzerine kavramsallaştırdığı *strech-out* yaklaşımını ve Derrida'nın hayaletbilimini fark *differance* kavramı üzerinden birbirine bağlar.

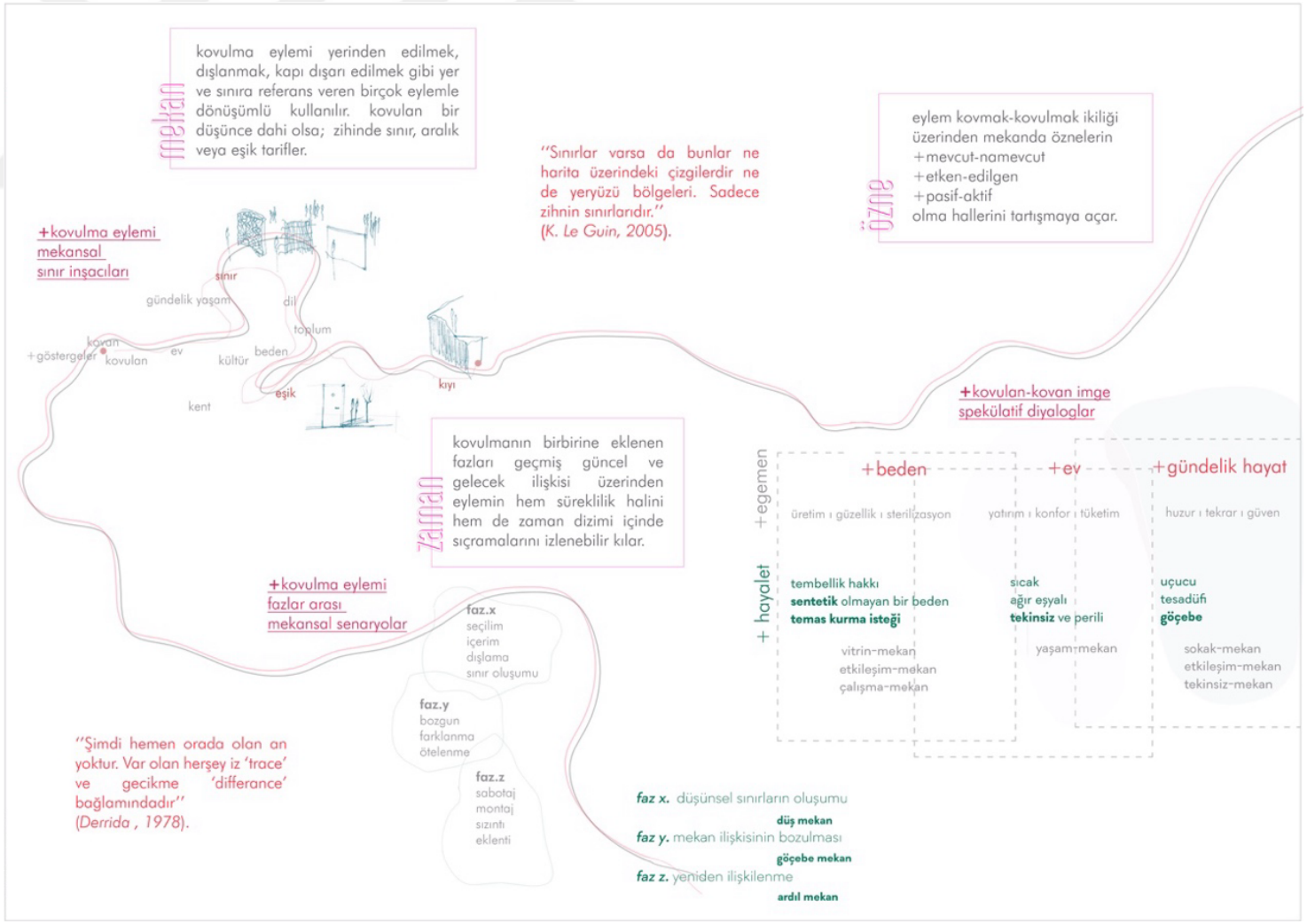
[12] Burada özne, eylemi eyleyen, fail olan herşeydir. Geleneksel felsefe yaklaşımındaki, bilinci veya sezgisi olan, nesnenin karşısına konumlanan anlamıyla kullanılmaz.

[13] Faz kelimesi; bir yandan maddenin çevre koşullarına göre sürekli değişen hallerini aktarıyor olması öte yandan maddelerin farklılaşan yapısına göre aynı çevre koşullarında birden çok fazın bulunabilmesi nedeniyle; hem çevresel koşulların etkisini hem de maddenin kendi etkisini vurgular. Bu ilişkili etkililik hali nedeniyle kovulma eylemi sürecinin fazlar üzerinden aktarılması uygun bulunmuştur.

varlıkbilim alanı üzerinden eleştirisini kurar. Hayaletbilim, bastırılan hayaletin geçmişten ve gelecekten şimdiki zamana dahil oluşları ve belirişleri ile yeni bir zaman anlamını ürettiğini savlar. Böylesi bir bakışla Faz.x; eylemin düşünsel sürecini temsil eder, bu fazda zihin sınırları olarak tariflenen seçilim, içerim, dışlamalarla sınır imgelerini oluşur. Faz.y, kovulma eyleminin gerçekleştiği evredir. Kovulanın yer değiştirdiği evre veya yerin değişimi ile mekanla karşılıklı kurulan aitlik ilişkisinin farklandığı, ötelendiği ve bozguna uğradığı evredir. Faz.z, terk edilen yerde iz bırakma ve gidilen yeni yeri, kovulan yerin imgesiyle algılama ve kurma üzerinden yorumlanan evredir. Burada kovulan hem geride bırakılan yeri hem de hareket edilen yeri dönüştürmeye devam eder. Yeni yerdeki her sahne veya durum eskisindeki muadilini kendine çekmekte veya itmektedir. Kovulan, tariflenen çekme-itme halinde; sabotaj, montaj sızıntı ve eklentilerle ardıl-ardışık mekanlar üretir (Şekil 1.6).

Mekan uzamı dahilinde tariflenen sınırların, kovulma eylemini önceleyen fakat diğer tüm fazlar dahilinde de içeren, etkilenen ve dönüşen oluşu, eylemin hayaletler ile ilişkisini kurmaya başlar. Çünkü Derrida'ya göre hayalet ve sınırın oluşum süreci eş zamanlıdır. Şeyleri sınıflandırmanın sınırlar çizip onları birbirlerinden ayırmaktan, o sınırlardan bir o yana bir öte yana kovalamaktan geçtiğini belirtir ve sınır çizildiği an hayaletlerin de örgütlenmeye başladığını söyler (Derrida, 2001). Sınırla eş zamanlı örgütlenen ancak ona takılmayan hayalet; bir orada bir burada, bir içeride bir dışarıda belirişleri ile bu sınırların doğal sınırlar olmadığını söylemeye başlar.

Edward Said, birbirleri arasında sınırlar çizerek oluşturulan grup kimliklerinin doğal varlıklar olmadığını, ardındaki mücadeleler ve fetihler ile birlikte bunların temsiliyle inşa edilen, üretilen ve kimi zaman da icat edilen bir şey olduğunu vurgular. Bu durumu göstermenin ise entelektüelin görevi olduğunu belirtir (Said, 2017). Hayalet dinmek durulmak bilmez, onu oluşturan tüm ögelerden ve hayal edenin kendisinden birlikte beslenen bir mefhum olarak tüm sınıflandırma sistemlerinin karşısında duruşuyla çalışma bağlamında bu görevi üstlenir. Hem kovanla ilişkiselliğini yitirmemiş hem de musallat oluşlarıyla tam olarak kovulmamış olandır. Bu nedenle proteze, ikameye ve temsili üstlenene, yinelenmeye ve sınıra karşı bitmez tükenmez bir savaş vermektedir.

Şekil 1.6 : Kovulma eylemi uzamları ilişki serimi (İnci, 2024).

Buradan hareketle hayaletin hem kovulmuş bir öteki, hem de geri dönüşüyle kovulmaya karşı dirençli olmas onu; çalışma bağlamında kovulanın temsilde yerini ve eylemselliğini anlamak için incelenebilir kılar.

1.1.2 Hayaletler

Hayalet, hakim sınırlama ve sınıflandırma sistemlerinin kodları ile öteki olmuş, görüngü alanından kovulmuş figürdür. Ancak hapsolmaya, kapalı kalmaya direnir; huzurlu ve konforlu olması istenen alana sızar, verili mekan içinde yeni bir mekanı aralar. Hayalet ne sayılabilir ne sınıflandırılabilir olandır, takip edilemez bir zamansallık içinde yayılır ve çoğalır.

Hayaletin peşine düşmek ise ona bir temsiliyet kazandırmak amacı gütmez, çalışmanın amacı zaten kendine has hayaletimsi belirişleriyle varolan temsillerini açığa çıkarmak ve musallat oluşları ile eylemselliğini ve etkilerini tartışabilmektir. Buradaki çaba temsili sorunsallaştırarak her türlü tanımlılık, kavramcılık ve '*gerçekçiliğin'* yolunu şaşırtmaya yöneliktir. Hayalet, canlı mı cansız mı, burada mı orada mı geçmişte mi gelecekte mi olduğu bilinmeyendir. Bu yönüyle bir kavramın diğerine zorunlu olarak şiddet[14] uygulayarak (Derrida, 2020) dışarıda bıraktığı, ikili sınıflandırma sistemine dayanmaz ve hatta onlara karşı direnç gösterir. Felsefe tarihinde hayalet konseptini anlamın ikilikler üzerinden kurulmasını eleştirmek için ilk kez kullanan Derrida değildir. Gilbert Ryle kartezyen düalizmin bedeni ve zihni birbirlerinden ayrı konumlandırmasını *kategori hatası*[15] olarak yorumlar. Beden ve zihin arasındaki ayrımı sorgulamak için *makinedeki hayalet*[16] kavramını kullanır (Ryle, 2009, ss. 5-23).

Hayaleti kamusallık ile ilişkilendiren Walter Lippmann (1993) ise kamusalın mekanını hayaletsi olarak tarifler. *The Phantom Public* kitabında hayalet kamusalı tanımlarken kişiler için toplumsal meselelerin görünür ve anlaşılabilir olmasının imkansızlığından söz eder. Toplumdaki mesele ve eylemlerin gruplar arasında görünebilirliği, anlaşılabilirliği ve ulaşılabilirliği derin farklılıklar gösterdiğinden bir birlik

---

[14] Derrida *Şiddet ve Metafizik* isimli makalesinde ikilikler ve karşıtlıklar üzerinden kurulan sistemleri şiddet içeren yaklaşımlar olarak fenomenoloji ontoloji ve metafiziği inceler. Ancak bu şiddete karşı konumlandırdığı, anlamı sürekli farklayan erteleyen *differance* yaklaşımı üzerinden bir karşı şiddete de gönderme yapar. Böylece *şiddet-siz-liğin* imkanını da sorgular (Derrida, 2020, ss. 125-147).

[15] Çeviriden önceki özgün kullanım: *category-mistake;* detay için bkz: ''*The concept of mind*'' içinde ''Origin of the category-mistake'' (Ryle, 2009, ss. 8-12).

[16] Çeviriden önceki özgün kullanım: *ghost in machine.*

beklentisinin sorgulanması gerektiğini söyler. Bu nedenle bir birlik fikri ile yaratılan "hayalet bir kamusallık ve hayalet bir kamuoyu" dur. Kitabın; ‘‘*Yerinde Toplum’’* ‘‘*Society in its Place’’* adlı bölümünde yer ile ilişkilenirken kamusal meanın da bu birlik beklentisi nedeniyle özgünlüğü barındırmayan, bedensiz bir düşünce[17] olarak kaldığını vurgular. Çözümü farklı ve organik olan birey ve şeyleri homojen bir teke indirgememekte görür. Toplumu bir şeyin adı olarak değil, birey ve şeyler arasındaki görünmeyen ilişkilenme süreçlerinin adı olarak görür. Hayalet kamusal kavramını referans alarak kamusal alanın hayaletsiliği üzerine çalışan Bruce Robbins ise geleneksel kamusal alanın özgürlük, kapsayıcılık, erişim, serbestlik gibi iddiaları yerine getirmediğinden; bir yanılsamadan, bir hayalet düşünceden ibaret olduğunu vurgular. Ancak güncel bir yaklaşımla hayaletsi kamusalı alternatif bir kamusallığın alanı olarak da görür. Bu bağlamda hayaletin uçuculuğu ve sınır tanımazlığına referans vererek hayaletsi bir kamusal alanın daha demokratik bir ilişki halinin imkanını da bulundurduğunu söyler. Hayalet; egemenin dayatmacı ve bastırıcı oluşumlarından Derrida’nın deyişi ile ‘el çabukluğu’[18] ile kaçabilir. Yeni medya ve dijital iletişim araçlarının hayaletsi belirişlerle toplumsal katılımı ve tartışmayı destekleyebileceğini, farklı seslere ve görüşlere daha fazla erişim sağlayabileceğini ve bu nedenle kamusal alanın görünmeyen ancak daha çeşitli bir versiyonunu yaratma potansiyeline sahip olduğunu öne sürer. Ancak aynı zamanda, bu potansiyel kamusal alanın kendi hayaletleri vardır. Filtre balonları, bilgi yalıtımı, ayrışma sorunları ve sansür yeni kamusal alanın hayaletleri olarak karşımıza çıkabilir. Kamusal alanda hayalet farklı vehçeleri ile görünüp kaybolmaya devam eder (Saybaşılı, 2011, s. 140). Bu vehçeleri birbirinden ayıran koşulsuzluk kavramıdır, hayaletin belirişinin kaynağı bu bağlamda dolayımsızlığı[19] veya koşulsuzluğu üzerinden tartışmaya açılır. Zizek *‘Gerçek ve Maruz Kaldığı Değişimler’* başlığı altında ‘‘Gerçek nasıl geri döner ve cevap verir?’’ sorusuna hayaletler üzerinden cevap verir. Ona göre gerçek ve simgesel olan arasında gelip giden hayaletler koşulsuz taleplerde bulunur. Buradaki koşulsuzluk[20] kavramı

---

[17] Çeviriden önceki özgün kullanım: “*disembodied philosophy*”.

[18] El çabukluğu kısaca aniden, izini belli etmeden olarak tariflenebilir. Hayaletbilim kavramları içinde 2. bölümde daha detaylı açıklanmıştır.

[19] Tekil bir öge veya koşul ile dolayımlanmayan, açıklanamayan.

[20] Benzer şekilde Derrida da hayaletin ziyaretini ve öteki ile ilişkilenen konukseverliği; Levinas’a referansla koşulsuzluk kavramı ile açılımlar. Bu bağ ile ilgili detaylı bilgi 2. bölümde verilmiştir.

hayaletin bir koşula bağlı olmayan belirişleri ile gerçeklik fikrine yakınlaştırdığını vurgular (Žižek, 2004, ss. 37-40).

Tez çalışmasında hayaletin, Derrida'nın musallatbilim veya hayaletbilim kavramsallaştırması üzerinden incelenmesinin sebeplerinden ilki (I) bahsi geçen koşulsuzluk kavramıyla *ötekilik* düşüncesine bağlanması ve *ötekilik* üzerinden saygı ve adalet fikri ile yola çıkmasıdır. Bu yönüyle hayaletbilim; kovulma eylemi ve kovulanın geri dönüşünü araştırmaya iten temel motivasyon olan, temsile gelmeyen ögelerin izini sürmeye ve etkililiğini tartışabilmeye imkan verebilir. Diğeri ise (II) kovulma eyleminin fazları arasındaki geçişler ile hayaletbilimin zaman yaklaşımının uyumudur. Bu uyumu geçmişle geleceği devingen bir şimdiki zaman konseptiyle bağlaması ve na-mevcudiyetler alanında dolaşarak mevcudiyetler alanının kartezyen zamanının sınırına sıkışmasını engelleyen yanı sağlar. Derrida'nın *Marx'ın Hayaletleri / Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonel* (2001) kitabında detaylı sökümünü yaptığı bu kavramlar ve yaklaşımlar kendi sözcesiyle birlikte; çalışmanın 2. bölümünde incelenir.

Çalışma, bu bağlamda kovulma ve yer değiştirme eylemlerinin mekansal açılımlarını keşfetmek üzere hayaletbilim perspektifi ile bakar. Görüngü alanının dışına itilen kovulan imgenin izinin sürer, bu izler eşliğinde farklı temsil biçimleri ve pratiklerle geri dönüşünü tartışmaya açar. Yöntemi ise onlarla, mekanın yüzeylerindeki izler üzerinden kurulan diyalogdadır.

1.1.3 Yöntem yerine: diyalog

> *"A- ...Hayaletin biri hakikaten yanınıza gelince korkmayıverin artık.*
> *B-Evet, ama bu sadece korkunun tali olanı. Asıl korku hayaletin görünmesinin nedeninden duyulan korkudur. İşte bu korku kalır. O bayağı esaslı bir şekilde benim içimde.*
> *A- Peki ama, asıl hayaletin kendisinden korkmuyorduysanız, neden göründüğünü rahatça sorabilirdiniz.*
> *B-Siz anlaşılan hiç hayaletlerle konuşmamışsınız. Onlardan hiçbir zaman açık seçik bir bilgi alınamaz ki. Bir çabalamadır gider…*
> *A-Duydum ki, insan onları besleyip büyütebiliyormuş.*
> *B-İyi bilgi edinmişsiniz. Bu mümkün. Ama kim yapacak?*
> *A-Neden olmasın? "*
>
> (Kafka, 2015, s. 128)

Kovulan imgenin; politik, ekonomik ve kültürel olarak güç ve egemen yapı tarafından yönlendirilerek farklı kanallar aracılığıyla temsil edilmesi, örtük veya yanlış bir biçimde temsil edilmesine yol açar. Bu bağlamda tez, kovulanı hayaletin musallat

oluşlarıyla söyleme getirir. Hayaletbilim içinde hayaletin, artık orada olmayan, artık yaşamayan, henüz mevcut olmayan ve henüz doğmayan olarak aktarılması; hem canlı-cansıza hem de geçmiş-geleceğe referans veren bir kovulan imgesine karşılık verir. Derrida artık olmayana veya henüz olmamış olana, ilke olarak saygı duymayan hiçbir kavrayışın; etik, düşünülebilir, doğru, adaletli ve hatta olanaklı olmadığını[21] savunur. Bu nedenle hayaletten söz etmeyi önemli bulur ve hatta hayalet ile konuşmak gerektiğini açıkça belirtir. Çünkü yapıları, kavramları ve ötesinde yaşamı öğrenmek, ikilikler arasında olup bitenleri öğrenmekten geçer. Hayalet de, yaşamla ölüm arasında oluşu imlemesiyle, diğer tüm tanımlı ikiliklere meydan okumaya başlar, bu nedenle onların arasında dolaşarak olup bitenleri anlamaya imkan sağlar. Derrida bizi bu noktada hayaletler alanını düşünmeye, ikilikler üzerinden tanımlanamaz olana yaklaşmaya davet eder (Derrida, 2001, ss. 11-12). Bugüne kadar hep yeniden kovup kapı dışarı etmek, bastırarak geldikleri yere geri göndermek için uğraşılan hayalete bu sefer konukseverlik mantığıyla yaklaşır (Derrida, 2001, s. 211). Konukseverlik de ötekine seslenmekten[22] ve seslenişin ötesinde onu dinlemekter geçer. Hortlayıp gelene, musallat olana sorgulamak için söz yöneltmek artık olanaklı değildir. Çünkü mevcudiyetler alanında artık olmasa bile veya henüz yoksa bile; aslında orada olan hayalet sorgulanamaz. Bu noktada söyleşmeyi öğrenerek, sözü tekrar tekrar *'ötekine'* bırakmak gerekir. Gürbilek'in belirttiği gibi; ''Yer üstünde '*asayiş'* yeraltının denetim altına alınmasıyla kurulmuşsa, aşağıdaki içeriklerin konuşturulmasından geçecektir yıkıcı eleştiri'' (Gürbilek, 2001, s. 9).

Bu kez hayaleti bastırmak için çağırmak yerine; öyküsünü anlatmasına, anılarıyla geri dönmesine, hikayeyi yeniden yazmasına imkan vermek gerekir. Bu aşamadan sonra zaten var oldukları yere onları kaydetmek, düşüncelere verdikleri kıvrımla önce musallat olunanın bedensel biçimine bağlamak (Derrida, 2001, s. 196) ve sonra etkileşim ve kuvvet alanı ile mekana bağlamak mümkün olur. Bu izlekte, hayaletsi düşüncenin bedensel biçimleniş hali olarak onu mekana bağlamak, tariflenen koşulsuz diyalogdan geçer. Bu dialogta olma haline girişmek; hayaletleri anlamak için onların bilimine aşina olmayı gerekli kılar.

---

[21] Burada bahsi geçen olanaklı olmama durumunu 2. bölümde detaylı açıklanacak olan kendine bağışıklık *"auto-immunity"* sürecinin bir gün sistemin kendisini çökerteceği savıyla açıklar.

[22] Konukseverlik mantığında davet ve çağrı; öteki ile aradaki sınırı derinleştirir. Davet yerine ziyaret; çağrı yerine sesleniş kelimeleri kullanılabilir. Detaylı anlatım 2. bölümde; *''Öteki, Konukseverlik ve Ziyaret''* başlığı altında aktarılmıştır.

2. HAYALETBİLİM

Bu bölüm iki alt başlık halinde, Derrida'nın hayaletbilimine giriş yapar. İlk başlık *'Temsile Eklemlenme'* hayaletbilimin mevcut temsil sistemlerine getirdiği eleştirileri içerir. Hangi kuramlarla, düşünce biçimleriyle ilişki kurduğunu, aralarında nerede konumlandığını ve yapıbozumcu strateji ile nasıl yaklaştığını aktarır. İkinci bölüm hayaletbilimin kendi sözcesini okumaya ve mekansal anlamlarını keşfetmek için birbirleriyle ilişkileri dahilinde yeniden yazmaya yönelik bir girişimdir.

2.1 Temsile 'Ek'lemlenme

Kovulanın temsil mekanizması içinde izini sürmek mevcut temsil sistemlerine[23] eleştirel bir bakışı hem gerekli hem de imkanlı kılar. Bu eleştirel bakış, çalışmada başvurulan hayaletbilimin de sökümünü yapıp alternatif bir yaklaşım öne sürdüğü alanlardan (I) mevcudiyet metafiziğine, (II) ontolojik alana ve (III) tamamlanmış bir tabloyu geçerli kılan ve çoklukla ikilikler üzerinden kurulan sınıflandırma sistemlerine ve (IV) normu inşa eden episteme alanının boşluklarına sızmayı gerektirir. Sızıntılarla bu alanlar dahilinde görünür olmayan ve temsile gelmeyene ulaşmaya çalışır (Şekil 2.1).

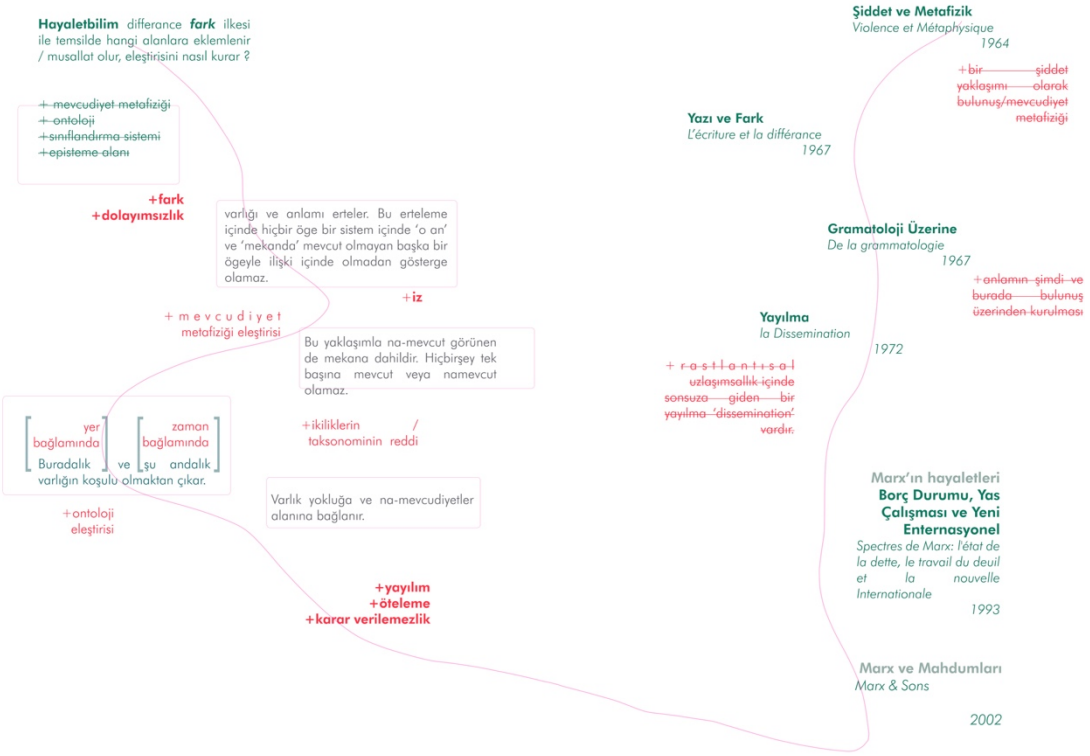
Derrida (1967) başlangıç eserlerinden sayılabilecek *Gramatoloji Üzerine*'de mevcudiyet[24] metafiziğine yönelik eleştirisini, batı metafiziğinin bütünlük arayışı üzerinden kurmaya başlar. Ona göre mevcudiyet veya bulunuş metafiziği kökeni belli, tamamlanmış bir sistemin içinde bütünüyle belirlenmiş bir varoluşu imler. Yer bağlamında '*buradalık'* ve zaman bağlamında '*şimdilik'* zaten tasarlanmışken,

---

[23] Temsil tartışmasına girişilen bu aşamada mevcudiyet metafiziği, gösterge, ontoloji ve fenomenoloji ile hayaletbilimin nasıl ilişkilendiğine dair kısa bir girişe ihtiyaç duyulmuştur. Bu bölümde kavramlar; tanımları ve tarihsel izleğinden ziyade, hayaletbilimle ilişkisi ve hayaletbilimin getirdiği eleştirel bakış üzerinden ele alınmıştır. Bir sonraki başlıkta açıklanacak kavramların bir çoğu bu eleştirilerle birlikte anlam bulur.

[24] Çeviriden önceki özgün kullanım: *presence.* Kelime bazı çevirilerde bulunuş olarak da karşımıza çıkıyor. Kovulan ve dışlananın, mekanda mevcut olma/olamama haline referans vermesi dolayısıyla çalışma bağlamında mevcudiyet kelimesini daha uygun buldum. Ancak tezde alıntı kaynağına ve bağlamına göre her iki haliyle de kullandım.

anllamı yine bu tasarımlarda aramanın bir mantığı yoktur. Bu durum hesaplanamayan, beklenmedik, öngörülmemiş olanın önünde en büyük engeldir. Bu nedenle Derrida'ya göre mevcudiyet metafiziğinin etkisinde olan tüm düşünceler bir arkhe[25] fikrine dayanır, ve tanımlı ve kapalı bir sistem içinde anlamı inşa etmeye imkan tanımaz (Derrida, 2011).

Şekil 2.1 : Hayaletbilim ve fark ilkesinin mevcut temsil sistemleri ile ilişkisi.

Gramatoloji Üzerine'den iki yıl sonra yayınlanan kitabı, *Yayılma'da* (1969) kitaba ismini veren yayılma kavramı, Derrida'nın mevcudiyet metafiziğine getirdiği eleştirisi ile ilişkilenir. Göstergeler arasındaki ilişki; rastlantısal, ölçülemez ve öngörülemezdir. Bu nedenle anlam gösterilen ile gösteren ilişkisini aşar, mevcut olanın ötesinde diğer öğelerle dolayımlanır. Bu rastlantısal uzlaşımsallık içinde sonsuza giden bir yayılma '*dissemination'* vardır. Yayılım dahilinde zemin hiçbir zaman sağlam değildir, bu nedenle mevcudiyet metafiziği üzerinden anlamı aramak mümkün değildir. Bu durumu karar verilemezlik '*indecidebilite'* kavramıyla açıklar.

[25] Arkhe, Batı ve Yunan felsefesinin önemli kavramlarından biridir. Başlangıç, ilksel şey, herşeyin ona göre yapıldığı ve var olduğu düşünülen temel ilke anlamını taşır. Köken fikrinin ve bütünlük arayışının getirdiği sınırların etkisindedir (Seyrek, 2022, s. 26)

Varlığı mevcudiyet alanında incelemesi, mevcudiyet metafiziğinden köken alması nedeniyle bu eleştiriler ontolojiye yani varlıkbilime sızar. Donna Haraway, ontolojiyi tahakküm ve toplumsal inşaa süreçlerini yapılandırıcı bir kuram olarak tarifler. Anlamların ve bedenlerin nasıl inşa edildiğine dair eleştirel kuramlara, anlamı ve bedeni inkar etmek için değil, tam tersine gelecek şansları olan anlamlar ve bedenlerin mümkünlüğü dahilinde yaşayabilmek için ihtiyacımız olduğunu söyler. Ontolojiye alternatif bakışın mevcut gösterge sistemlerine farklı yaklaşımlarla mümkün olabileceğine değinerek Charles Sanders Peirce'nin semiyosis kavramına referans verir (Haraway, 2010, s. 97).

Dilbilimci ve filozof Charles Sanders Peirce'nin semiyosis kavramı; gösterge (*representatum)*, göstergelerin gönderenleri olan nesneler (*object)* ve bunların yorumlayıcılarının (*interpretant)* üçünü birden göstergebilimin alanına dahil eder. Böylece dinamik tekil unsurlarına indirgenemeyecek ölçüde karmaşık anlam etkinlikleri ve süreçlerini kapsar (Haraway, 2010, s.95). Peirce'nin sınıflandırma sistemi göstergeleri nesneleri açısından bağıntı, benzerlik ya da saymacılık içermelerine göre; belirti, (*indices)* görüngüsel gösterge, (*icon)* simge (*symbol)* olarak üçe ayırır. Haraway'in referans verdiği gösterge, nesne ve yorumlayanın ilişkiselliği de burada devreye girer. Görüngüsel gösterge belirttiği şeyi doğrudan temsil eder. Belirti ise nesnesi ortadan kalkınca gösterge özelliğini yitirecektir ancak yorumlayan bulunmadığında bu özelliği yitirmeyecektir. Simge ise yorumlayanın olmadığı durumda kendini gösterge yapan özelliği yitirecek olan göstergedir. Yani ortak bir uzlaşıma dayanan bir göstergedir (Rıfat, 2009). Semiyosis kavramıyla Peirce'nin göstergelere yaklaşımı,görüngübilimi yorumlayıcı ilişkileri içererek ilişkisellik okumasına yaklaştırır. Ancak göstergelerin mantıksal '*işlevi'* üzerinde durmuş olması ve görüngübilimsel tüm olguları tamamıyla sınıflandırabilmek amacıyla göstergeleri *ikon, belirtke ve simge* başlıkları altında olmak üzere üçlüklerden oluşan altmış altı sınıflı bir sisteme dayandırması nedeniyle yine tanımlı ve sınırlayıcıdır.

Çağdaş göstergebilimci Roland Barthes göstergebilime farklı bir yapısal çözümleme yöntemi önermiştir. Anlamlama (*signification)* kavramı ile anlam taşıyan olguları göstergeler, ikincil gösterilenler veya yan anlam gösterilenler arasındaki bağıntıları tartışır (Vardar, 2001, s. 88). Fransız göstergebilimci Julia Kristeva ise göstergeçözüm ya da anlamçözüm (*semanalyse*) olarak tanımladığı çözümleme yöntemi ile göstergebilime yeni bir yorum getirmiştir (Rifat, 2009, s. 55). Bu yaklaşımlar

göstergeler arası yayılım (*dissemination)* ve karar verilemezlik (*indecidebility)* süreçleriyle ilişkilenme potansiyeli taşır. Husserl'in görüngübilimine dekonstrüktif[26] yaklaşımlar olarak görülebilir. Ancak yine de göstergebilimi görüngüler alanından çıkarmaya yeterli değildir, ilişkiyi hala mevcut göstergeler, gösterilenler ve yorumcular üzerinden kurmaya çalışır. Derrida'nın deyişiyle namevcudiyetler alanına girmek, şimdi ve orada bulunmayana bakmak için başka türlü bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu yaklaşım hayaletbilim konseptine doğru uzanan bir izlekte tariflenebilir.

Bu izleğin başlarında Derrida; Şiddet ve Metafizik (Derrida, 2020) isimli makalesinde yüzünü Husserl'e karşı dönerek zamansallık vurgusu yapar. Fenomenoloji ve ontolojinin başkayı düşünemez oluşunu zaman bağlamında eleştirir. Çünkü zamanı düşünmek; Bergson ve Heidegger'e referans ile anların mutlak başkalığını da düşünmeyi gerektirir. Buradaki mutlak başkalık, şimdiki zamanda ve mevcudiyetler alanında olmayanı imler. Çünkü başka, bambaşka olan neyse o olarak; müşterek hakikatten önce tezahürü olmayan bir biçimde yoklukla ortaya çıkabilir. Başka, bir fenomen olmayıştır, bu nedenle fenomenolojinin alanında incelenemez, mevcudiyeti bir na-mevcudiyettir. Bu nedenle fenomenoloji ve ontoloji söylemlerini başkaya göre düzenleyemez, başkayı düşünemedikleri için zamansallığı barındıramaz. Derrida sözlerini bir adım ileri taşıyarak başkaya saygısı olmayan fenomenoloji ve ontolojiyi bu yönüyle şiddet felsefeleri olarak tanımlar. Çünkü bu yaklaşımlar başkayı düşünmek yerine; onu ele geçirmek ve kavramak eylemleriyle, iktidarla, '-ebilme gücüyle' eş anlamlıdır. Görmek, bilmek ve sahip olmak ancak aynının ezici ve ışıklı özdeşliğinde mümkün olur ve bu eylemler fenomenoloji ve ontolojinin temel kategorileri olarak kalır (Derrida, 2020, s. 124).

Bahsi geçen aynılık ve ışıklı özdeşlik[27] idealliğe atıfta bulunur. Çünkü ideal, tekrar ve aynılık üzerinden şekillenir. Nietzsche *Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine* isimli makalesinde, kavramların hiçbir zaman birbirinin aynı olmadığını ancak onları anımsatmaya yarayacak birçok durum için *'uygun'* hale getirilerek kurulduğunu belirtir. Bu bağlamda her kavram, aynı olmayanların uygun hale getirilerek

[26]Zeynep Direk (2022) *Fenomenoloji ve Dekonstrüksiyon* isimli makalesinde, Husserl'in de *Saf bir Fenomenoloji* ve *Bir Fenomenolojik Felsefeye Dair Fikirler* isimli ilk çalışmalarından itibaren statik fenomenolojiden transandantal fenomenolojiye doğru yönelim gösterdiğini vurgular. Bu yeni fenomenolojik yaklaşım tarihsellik içinde kurulan anlamların; deneyim, yargı, aşkınlık kavramları ile ilişkisini de inceler.

[27] Işıklı özdeşlik ile aktarılan görünürdeki özdeşliktir.

aynılaştırılması yoluyla ortaya çıkar (Nietzsche, 1998). Derrida'nın fenomenojiden dekonstrüktif ayrılışı da bu noktada fenomenolojideki ideal üzerinden anlamı üretme sorununa yaklaşması ile eş zamanlıdır. Bu nedenle fenomenoloji üstüne yaptığı ilk çalışmalar, edebiyat ve dildeki ideal sorgulaması ile ilişkilenir. Soru ideal anlamın mümkünlüğü ile başlar; dilden ve eserden çıkarak kurumlara, yapılara ve mekanlara sirayet eden bir soruya dönüşür. Nitekim sorgulama başlangıç noktasına; ideal fikrinin kurgulandığı çember üzerinden geometriye döner, Husserl'in fenomenolojisinde geometri nesnesi mükemmel bir çember olarak var olur ve ideale referans verir. Bu çember olgular dünyasında deneyimlenen ve algılanabilir olanı aşar, onlardan bağımsız olan bir ideal anlama sahiptir. Asıl soru bu ideal anlamın mümkün olup olmadığı ve ideali üreten sürecin nasıl bir süreç olduğudur (Direk, 2022, s. 205). Zeynep Direk; (2014) Derrida'nın popüler kanaat tarafından realizmin düşmanı olarak temsil edilmesini şaşırtıcı bulduğunu belirterek; onun gerçekçilikten ziyade gerçekliğin hesabını, akli ilkeye ve bilince indiren yaklaşımı, mevcut olanı kurulu bir bilincin getirdiği idealizm fikrini sorgulağını vurgular. Bu bağlamda yapısöküm idealin yanında kaçınılmaz bir dağılmayı, dışarı atılanı, anlamda çokluğu, çifte değerliliği, çoğul kökenliliği vurgular. Derrida eleştirisini, idealizmin bütünsellik ve birlik yaklaşımından ötürü; azımsama, bastırma, geri plana atma, silme, göz ardı etme, kovma, yok sayma gibi birçok eylemin tetikleyicisi olması üzerine kurar. Bu eleştirinin ardından tüm bu süreçlerle ortaya çıkan ideal birliğin; organik bir modele referans veriyormuş gibi yaparak "yaşayan bir beden" şeklinde algılanabilecek bir özerklik iddiasında olan şeyleri sorgular. Bu sorgulamaya kurumlar, yapılar, birlikler, dahil olurlar.

Benzer bir ideallik sorununa bütünsellik, birlik, dışlama, göz ardı etme politikalarıyla güncel mimarlık yaklaşımları üzerinden de bakılabilir. Bu bakışla tekrarın ideali icat ve inşa etme süreçleriyle belirlenen mimarlık sorunsallaşır. İdealin icadı temsildeki sorunları, hangi mefhumun dışarıda bırakılıp hangi mefhumun ne kadar temsil edildiği ve nasıl temsil edildiği sorusunu, bu temsil sistemlerinin kendini inşa sürecinin deşifre edilip edilemeyeceğini ve müdahale edilip edilemeyeceği sorusunu beraberinde getirir. Bu idealleştirme tekrar ve aynılaşma üzerinden gerçekleşiyorsa hangi işlemlerle ve hangi koşullarda icat edilmektedir? İdeal, tekrar ve temsil ile ilgili bu sorgulamalarla birlikte mevcudiyetin göstergelerle ilişkisi de sorunsallaşır. Mevcudiyet alanına ilişkin bu sorgulamalarına cevap veren bir yaklaşım arayışında; Derrida'nın na-

mevcudiyetler alanını temsilin dışında bırakmayan yeni gösterge yaklaşımına başvurulabilir.

Derrida'ya göre gösterge "şimdi" burada mevcut olmayanın yerini aldığı ve onun vekâletini üstlendiği için bir yokluğu da gösterir. Bir öğe, "tamamen şimdi ve burada mevcut, örtüsü açılmış, soyunmuş, doğruluğu içinde şahsen sunulmuş olsaydı" (Derrida, 2014, s. 21) göstergeye ve göstergenin dolambaçlı yollarına zaten gerek olmayacaktır. Gösterge bu açıdan kökensiz bir na-mevcudiyeti de temsil ettiği için salt mevcut olanla kategorik olarak ayrımlaşmıştır. Göstergeler kendisinden türemiş olduğu yitik mevcudiyetten dolayı mevcut olana ikincil bir işlev olarak eklemlenmiştir (Derrida, 2014, s. 21-22). Göstergeyi namevcudiyetler alanı ile ilişkilendiren bu yaklaşımla hayaletbilim açılımlanmaya başlar. Göstergenin ikincil bir işlev olarak namevcudiyetler alanını yani şimdiki zamanda bulunmayanı da imlesi zaman mefhumunu tartışmaya ekler.

Derrida bu bağlamda, Husserl'in madde-biçim bağlaşımının kendini sınırlamasının nedenini, kurulu bir zamansallığın içinden bakması olduğunu açıkça belirtir. Ona göre *varsa* ilk madde saf özgürlüğü bakımından zamansal maddedir. Çünkü zaman burada bizzat türeyişin imkanıdır (Derrida, 2020, s. 220). Bu türeyiş zaman bağlamında bilincin sürekli olarak ötelenmesine sebep olur. Bu öteleme ile başka, tekrarlanmayan, sürekli olarak değişen bir ötekini imleyen karakterleri ile, zaman uzamında fenomenolojiye dahil olur ve bizzat şeylerin mevcudiyeti ve apaçıklarının[28] sorgulandığı bir alana geçiş yapılır. Bu geçiş ile mevcut temsil sistemlerine geçmişin ve geleceğin de dahil olduğu bir na-mevcudiyetler alanı da eklemlenir.

Bu ek olmaksızın, geleneksel bakma biçimleri, bütünlük ve sonsuz tekrar mantığında büyük yapının kendi somut analizlerini pekiştirmeyle kalmaz, onları kuvvetli bir mimari içinde organize eder (Derrida, 2020, ss. 125). Bu vurgu üzerinden dil tartışması; geometriye, mimarlığa, yapı ve kurumları oluşturan kültür politikalarına taşınmıştır. Kültür de benzer bir biçimde yanlı bir inşa politikası dayatarak kendini kurumsallaştırır. Derrida'nın dekonstrüksiyona dair yorumu da bu kurumların altında yatan inşa süreçlerini incelemek üzerinedir. Bu süreçler tahakküm, sınıflandırma,

[28] Apaçıklık kavramı Husserl'in göstergebiliminin kurucu kavramlarındandır.

adlandırma, dayatma ve meşrulaştırma[29] iktidarı ile başlar (Chambers, 2005). Bu egemen dayatma hiçbir zaman şimdi ve burada geçerli olmayan, hep başka yerler ve zamanlarda olan 'evrensel'in aldatmacası sayesinde işler. Ancak hayalet figürü hep şimdi ve buradadır, gölgenin altında kalsa da oradadır, göçebe hareketleri ile geçmiş ve geleceği bugüne taşır, kovulan imgenin temsile gelmesini sağlar.

2. Bölüm buraya kadar; güncel temsil sisteminde yer bulan, önümüze konulan imgeleri, anlam üretimini ve temsil yönetme biçimini sorunsallaştırarak; yeni bir bakma tarzı önermeye çalışır. Aşina olduğumuz bir alan olarak varlıkbilimin gösterge sisteminden çıkarak; musallat bilimin ve hayaletlerinin izini süreceğimiz yeni bir gösterge sistemine kovularak temsile gelmeyenin dahil oluşunu inceler. Derrida bu dahil oluşu bir *''ziyaret üzerinden karşılaşma''* olarak tarifler. O halde sıradaki soru musallatbilimin hayaletleri ile Derrida'nın deyişiyle mutlak ölçüde öngörülemeyen belirsiz olan ile karşılaşmanın nasıl gerçekleşeceği üzerinedir. Bu karşılaşma ne bir temsil, ne bir sınırlama, ne de aynı ile olan kavramsal bir ilişkidir. Yalın bir ilişki kavramı ile hakim olunabilecek ya da bütün haline getirilebilecek bir şey değildir. Bunun en önemli sebebi; şimdiye kadar başkaya atfedilmiş olan anlamın, giydirilmiş olan niteliğin başkanın üzerine denk düşmez, onu içeremez olmasıdır. Karşılaşmanın kendisini öngörülemez biçimde başka olana doğru çevirmek kendi kendiliğinden denk düşeni bulması yegane çıkış yoludur, maceraya atılıştır. Karşılaşma ancak, öngörülemez başkanın ''başkalığı tanımlayan kategorilere direnen'' bir başkayı kendi kendine üretiminde olanaklı olur. Bölümün başlarından itibaren izleği sunulan eleştirilerle birlikte bu üretime imkan vermeyen yaklaşımlarıyla ontolojinin başkayı her zaman nötrleşmiş ve etkisiz hale getirdiği söylenebilir. Derrida bu bağlamda etik ontoloji ve metafizik ile ilgili bir sıralı bağıntıya işaret eder. Ona göre ontoloji düzleminden önce etik düzlem gelmelidir. Etik düzlemde başka ile olan ilişki ontolojiden yani varlıktan önce olmalıdır. Anlam, açığa çıkmadan da önce kendini dışa vuran bu karşılaşmadadır. Bu karşılaşma ile etik düzlem metafizik düzleme bağlanır (Derrida, 2020, s. 133). Fenomenolojik nötrleşme ise fenomenolojinin yani görüngüler alanının tarihsel, siyasi birer denetleyici olarak kavramları nötrleştirmesinin en modern ve incelikli biçimdeki halidir. Bu bağlamda yalnızca

[29] Kültür ve mimarlığın da tartışmaya açılacağı noktada bahsi geçen tahakküm, sınıflandırma, adlandırma, dayatma ve meşrulaştırma kavramları, temsil üzerine getirilen eleştirel süreçle, şiddet, tekrar, ideal gibi kavramların ilişkiselliği izleğinde düşünülebilir.

mevcudiyet metafiziği ile bağlarını sorgulayan ve koparabilen bir metafizik yaklaşımı başkayı varlık ve fenomenin direncini çalan ışığından kurtarabilir (Derrida, 2020, s. 131).

Bu bağların kopmasıyla ve düğümlerin çözülmesiyle anlamın her daim bir karar verilemezlik (indecidability) halinde titrek olduğu durumda okuma; harekete, farka ve gelgitler arasındaki ilişkilere yönelir. Metinler arası *intertextual bir okumaya başvurulur.* Bu noktada dili ve mimarlığı benzer inşa süreçleri ile tarifleyen Irıgaray'ın referansıyla (Rawes, 2017) mekanda da benzer bir yayılımın ve bu yayılıma bağlı karar verilemezlik durumunun tartışılabileceği, tez çalışmasında metinler arası okumaya; bu bağlamda mekanlar arası veya bölgeler arası (*interterritorial*) konseptleri ile bakılabileceği öngörülür. Bu yaklaşımla varlıkbilime getirilen eleştirilerle çatkısını kuran hayaletbilim okuması; metinlerarası okuma ve imkanları ile alternatif bir mekan okumasına dönüşür[30] (Derrida, 2022).

Bu bölümden sonra sorulacak sorular hayaletin nasıl varlıkbilime bağlanacağı ve bu bağın mekan odağında, toplum, kültür, materyal ve egemenle ilişkisinin ne olacağıdır. Bu ilişki her türlü dogma ve belirlenimden uzak denilebilecek bir vaat içerir. Yalnızca düşünsel alanda kalmaması; bedenleşmesinden ve bu bedenleşme üzerinden yeni eylem ve örgütlenme vaatleri içermesinden geçer. Bu eylemsellik; mevcudiyet metafiziğinin zeminini sarsar, tanımlı ve sonlu bilginin imkanını sorgular, varlıkbilimin yapılarını sökerek dondurulmuş yani zamandan yalıtılmış ontoloji alanına zamanı dahil eder (Derrida, 2001, ss. 138-140). Gelmekte olanı dahil edebilen, her an bir öteki oluş bilinciyle bir başka ötekini bekleyişi içinde barındıran bir devinime açılır.

2.2 Hayaletbilimin Sözcesi

"Hayalet nedir? Böylesine etkisiz, kıvamsız ve sanal olan bir şeyin mevcudiyeti ne olabilir, etkililiği nedir? Bir şeyin benzetisi ve kendisi arasındaki bu şeyin bir

[30] Derridanın geç dönem eserleri bu konseptlerin birçok alanla düşünülebilir olduğunu bizlere gösterir. Hayaletbilimi, siyaset ve toplumbilim üzerinden yoruma açsa da kavramlar birçok alanla ilişkilenmeye imkan verir. Bu alanların bir serimini kitapta numaralar halinde de yapar (Derrida, 2001, ss. 214-221). Nitekim hayaletbilimin de 'yapıbozumcu bir strateji' tarifiyle ilişkilendiği yapıbozumun da mutlak bir tanımının yapılamayacğını vurgular. Dekonstrüksiyon ve kavramlarının, hangi alan ve onunla ilişkili kurum ve yapılarla açılımlanıyorsa onlarla birlikte anlam bulacağından bahseder.

geçerliliği var mıdır? Yineleme değil, her seferinde ilk kez ve son kez sahneye koyuş. İşte buna musallat bilimi ‘‘hauntology’’ diyelim.’’

(Derrida, 2001, s. 29)

Derrida hayaleti anlamaya bu sorularla girişir. Hayaletin belirişi ona göre yinelemelerle çerçevesi çizilmiş yerlerden ve bir çaba, neden taşımaksızın, öylece, ereksellikten öte bir dünya ‘*bilgisini’* içinde barındırır. Bu nedenle hayaletlerin bilimi varlıkbilime göre çok daha güçlü ve kapsamlıdır (Derrida, 2001). Hayaletlerin bilimini düşünmeyi ve düşlemeyi ise adalet fikrine ulaşma isteğine bağlar ve hayaletlerin dahil oluşlarıyla yeni bir zamansallık yaklaşımı önerir. Çünkü adalet şimdide aranmaz, adalet fikrine geçmişten ve gelecekten gelenlerle, kovulan, duyulmayan görülmeyen ile birlikte yani zamana bağlı olmayan hayaletlerle ulaşılabilir. Hayaletin zaman ve adalete bağlanan bir doğruluk düşüncesiyle ilişkisini şu sözlerle tarifler.

‘‘ Doğru olmak: genelde capcanlı şimdinin ve de onun yalın, olumsuz tersinin ötesinde. Hayaletimsi an, geçmiş-şimdi, güncel-şimdi:şu anda, gelecek-şimdi olarak anlaşılıyorsa, artık bu an zaman içinde yer almayan bir andır. Bu anı sorguluyoruz, zamana boyun eğmeyen bu an konusunda sorular soruyoruz kendimize. Hayaletin uçucu ve zamansızca ortaya çıkışı -bu bildiğimiz- zamana ait değildir. ’’

(Derrida, 2001;1994, s.13)

Zaman ve adalet ilişkisi; hayaletbilimi kavramsallaştırdığı kitabı *Marx’ın Hayaletleri’nde* (2001) geçmiş ve gelecekten gelmeyen, yalın bir şimdiki zamana ait donmuş göstergelerle hiçbir adaletin mümkün olmayacağı savıyla desteklenir. Öyle ki kitapta içinde bulunduğumuz zaman sayısız kere Shakespeare'in ‘‘çivisi çıkmış bir zaman bu’’[31] tiradı ile birlikte ele alınır. İster gelecekten ister geçmişten gelsin, hayalet şimdiki zamanı sorgulamaya iter ve bu sorgulama bizi ‘‘çivisi çıkmış bir zamanda’’ adalet fikrine yakınlaştırır. Derrida’nın hayaletbiliminin zaman mefhumu ile ilişkili izleri; kendisinin de referans verdiği Heiddegger’in çalışmalarında görülür. Hayaletin zamana aykırılığı ve zaman dışılığı Heidegger'in başka hiçbir anlama yer vermeyen ‘‘*şimdi bulunuş*’’ olarak aktardığı şimdiki zamanda var olanı rahatsız eder. Gelip geçer şimdiki zamana eklemlenerek bu geçici geçitte giden ve gelen arasında konaklar.

[31] Özgün kullanım: ‘*The time is out of joint’ Kitapta* Alp Tümertekin detaylı çevirileri ile birlikte ele alır. Detaylı bilgi için bkz: (Derrida, 2001, ss. 41).

Bu konakta hayaletsi an her iki yönü boyunca artık olmayan ile henüz olmayanın eklemlenmesine imkan veren bir şimdiki zaman tasviridir (Derrida, 2001, s. 50). Bu bağlamda hayaletimsi anın ‘‘*geçmiş-şimdi, güncel-şimdi gelecek-şimdi’’* olarak yeniden yazılması, hayaletin geçmiş ve geleceği şimdiki zamanda sürekli olarak yeniden oluşturduğu bir şimdiki zaman anlayışına vurgu yapar. Doğru olmak; capcanlı bir şimdinin veya onun olumsuz tersinin ötesinde bir yerdedir. Hayaletin belirişi zaman dediğimiz, boyun eğdiğimiz zamanı vermez, o zamana ait değildir Böylece Derrida hayaletbilimi; bir önceki bölümde aktarılan; mevcudiyet metafiziğinin ve ontolojinin en büyük eleştirisini kurduğu, mevcudiyet anı olarak şimdiki zamanda algılanabilir ve yorumlanabilir olma, zamanlar arası ilişkilenmeye imkan vermeme durumlarından kurtarır. Bu zamansızlık vurgusuyla kovulan imgenin zaman uzamında tariflenen fazlar arası ilişkilenmeleri, izleri ve transferleri incelenebilir olur, alan çalışması da mekana böylesi bir bakış çabasıyla izlerin zamandiziminden bağımsız ilişkilerini inceleyerek ilerler. Alan çalışması dahilinde; yere bakışındaki zaman yaklaşımında Derrida’nın differance kavramından referanslar taşıyan coğrafyacı Massey’in (Massey, 2005, s. 51) mekan-zamanı donmuş bir tarih anlatısı veya şimdi üzerinden değil, toplumsal ilişkilerin konfigürasyonu olarak devingen[32] eşzamanlılık ilkesi ile ele aldığı kavramsallaştırmasına başvurur. Massey bu yaklaşımında toplumsal olanı zamansallığa bağlarken sınır kavramına başvurur, sınırın bu ilişkilerle esneyen ‘‘*strech-out’’*, uzayan ve şimdiki zamanı bozguna uğratan eylemselliğine odaklanır (Massey, 1994, s. 5). Benzer şekilde Derrida da sınır ve zaman arasındaki müphem, kuşku duyulması gereken ilişkiyi şu sözlerle tarifler:

‘‘*Hayaletimsi varoluş diye bir şey varsa, şimdiki zamanın güven verici düzeninden, sırasından kuşku duymak gerek, ama en başta da şimdiki zamanla, şimdiki zamanın gerçekliği ile arasına sınır koyarak karşı çıkabilecek her şeyden kuşku duymak gerek.*’’ Şimdiki zamanı gerçekliğiyle ayıran bu sınırları bulunmama, gerçek olmama, güncel olmama, orada olmama, simulakr, sanallık gibi durumlarla örnekler. Bu sınırlar nedeniyle; şimdiki zamanın kendi kendisiyle çağdaşlığına yani zamandaşlığına müphem bakılması gerektiğini savunur (Derrida, 2001, s. 68).

Bu müphemlik dahilinde; hayaletbilim yer ilişkisini sınır üzerinden kurarken içerme ve dışarda bırakma sorunsallaşır. De Certeau’nun *Gündelik Hayatın Keşfi*’ndeki

[32] Çeviriden önceki özgün kullanım: temporal.

tarifiyle "mekânlar, başkası tarafından okunabilir olmaktan kaçan geçmişlerin, açılıp saçılabilen fakat daha çok bekleşen anlatılar gibi çözülemez bir hâlde kalan istif edilmiş zamanların ve ona tabii bedenin çektiği acıda ya da zevkte kistleşen simgelerin içine kapanmış, parçalı öykülerdir" (2008, s. 208). Bu kapalı ve parçalı öyküler dahilinde arayışın yalnızca henüz olunmayan, artık olunmayan, bulunulmayan yerlerde[33] sürdürülebileceği vurgusuyla orada olmayan ve/veya olamayana, içerilmeyen yani dışarda tutulana duyulması gereken saygıdan söz edilebilir ve zamansallık ile kurulan adalet ilişkisi sınır kavramı ile yer ilişkisine sıçrar:

> "*Hayaletlerden hayalet kuşaklardan, ne içimizde ne de dışımızda şu an yaşamayan aramızda bulunmayan bazı başkalarından uzun uzadıya söz etmeye hazırlanıyorsam bunu adalet adına yapıyorum. Henüz var olmadığı yerde henüz orada olamadığı, artık olamadığı yerde yani artık veya henüz mevcudiyette bulunmadığı yerde, adalet adına yapıyorum. Artık olmayan başkalarına … ilke olarak saygı duymayan… hiçbir etik olanaklı ve düşünülebilir ve doğru olmadığı için hayaletten söz etmek, ve hatta hayalet ile konuşmak gerekir.*"
>
> (Derrida, 2001, s.20)

Öte yandan hayaletten söz etmenin ve onla konuşmanın, konuşmasına izin vermenin gerekliliğini vurgularken akademinin alanı içinde bir yorumcu için[34] bu durumun zorluğundan da bahseder. Nedenini yine mevcudiyet metafiziği ve görüngübilimin eleştirisini kurduğu görme ve bakma eylemleri üzerinden, akademisyen için bakmanın yeterli olduğuna olan inancına bağlar ve şu sözlerle aktarır; *''Mevcut olan ve olmayan canlı ile canlı olmayan arasında keskin bir sınıra olan inançları nedeniyle hayaletlere inanmayacakları gibi onların gündelik hayatlarımızda ve mekanlarımızda sanal dahi olsa bir uzamları olacağına da inanmazlar*''(Derrida, 2001, ss. 31-32). Tez çalışması bu bağlamda; giriş bölümünde kovulma eylemi üzerinden tariflenen içerme ve dışarıda tutma meselesi ile yer bağlamında bütünüyle sanal olmayan bir uzama da temas etmeyi, bu temasla hayaletbilim ile ilişkilenmeyi ve kendi sözcesi ile akademik bir alanda da açılımını yapmayı dener.

---

[33] Hayaletbilime göre mevcudiyet apaçık görünür olanla ilgili olduğundan arayışın mekanı değildir. Bu nedenle adalet fikrini mevcudiyette aramak anlamsızdır.
[34] Bunları scholar başlığı altında geneller (Derrida, 2001, ss 30-31).

Derrida hayaletbilimin yer ile ilişkisini kurarken; ontolojiye yer bağlamında eleştirel konumlanmadan önce varlık-yer-bilim '*ontotopology'* kavramını önerir. İlişkiyi ontolojinin donmuş bir şimdiki zaman veya geçmiş bir zaman kesiti üzerinden varlığa bakışına getirdiği eleştiriyi yere taşıyarak kurgular. Varlık-yer-bilim ontolojinin imkanlarıyla açılımlanan yerin/yerlerin bilimidir, bu nedenle yerin anlamını bu bağlamda şimdiye kadar görülmedik bir biçimde zaman aşımına uğratır (Derrida, 2001, s. 128). Çünkü ontoloji fikri ile temellenen şimdi ve burada bulunuşun kurduğu varlık-yer-bilim; yerelliğin, toprağın, kentin ve genel anlamda yere ait nesnenin tapusunun sabitleşmiş ve sunulabilir olduğu yapıya olan inanca ve bağlılığa karşı duramaz. Yerin durağanlaştığı, sabitleştiği ve yerleşik olduğu böyle bir yapıda yerel ayıramın[35] yayılıma ve devinime kaynak olması gerekir. Böyle bir ayıram bir yandan yerinden ederken, diğer yandan gelecek olana veya bastırılmışa yer açar ve yer kazandırır. Her kök salış yerinden edilmiş veya yerinden edilebilir bir topluluğun belleğine veya kaygısına da köksalar. Burada çivisi çıkmış ''out of joint'' olarak aktarılan artık yalnızca zaman değil, zamanın yere değen uzamıdır, bu uzam ''zaman içinde zamanla içselleşmiş bir uzam, uzamlaşma'' olarak aktarılır (Derrida, 2001, s. 129).

Mimari kuramcı Mark Wigley, hayaletlerin yer okumasına dahil olduğu bu girişimi mekanda bastırılmış sırları keşfetmek için geleneksel mimarlık okuma konseptini bozmak, rahatsız etmek olarak görür. Dekonstrüksiyonun Mimarlığı: Derrida'nın Hayaleti (1993) isimli kitabında mimarlıktaki yapıbozumcu stratejiyi hayaletbilim üzerinden okur. Mimari söylem için *kışkırtıcı* olan bu yerinden etme okumasının, mimarlığın içindeki yer değiştirmeleri öngörmesi ve bilinmeyenlerini ortaya çıkarması açısından, bir okuma olarak da yerinden edilmesi gerektiğini söyler. Bu nedenle Derrida'nın makalelerinin de - tıpkı mimarinin yüzeyleri gibi- yüzeylerin neyi bastırdıklarını görebilmek için -arkasından veya altından farklı olarak yüzeyde[36]- basitçe incelenmek yerine şeklinin bozulması, ve kazınması gerektiğini belirtir

[35] Differance kavramı farklı kaynaklarda bazen fark, bazen ayıram olarak çeviriye geçer. Tez çalışmasında genel olarak fark çevirisi kullanılmıştır. Alp Tümertekin *Marx'ın Hayaletleri*'nde kitabın farklı yerlerinde iki çeviriyi de kullanmıştır, bu tercihin kitabın ilgili bölümünün bağlamıyla ilişkili olduğu düşünüldüğünden burada alıntının yapıldığı yerdeki çeviriye uyulmuştur.

[36] 'As distinct from behind or beneath' ibaresi kitapta özellikle vurgulanır. Görülmeyene arkaya veya aşağıya itilen olarak bakmak yerine; onu yüzeye çıkan veya çıkma potansiyeli içeren olarak yüzeyde okumak; bastırılmışın başka türlü bir temsil edilme biçimine vurgu yaptığından çalışma bağlamında önemlidir.

(Wigley, s. 207). Bu bağlamda tez çalışmasında bir mekan okumasına eşlik edecek hayaletbilim de kazınacak, bozulacak, kavramları üzerinde yeni ilişkiler kuracaktır; Wigley'in deyişiyle geçmiş ve gelecekten mekana dahil olan hayaletler de kavramlarıyla birlikte dekonstrüksiyona uğrayacaktır. Bu bağlamda hayaletbilim ile dekonstrüksiyon ilişkisi de açığa çıkmaya başlar.

Derrida hayaletbilimi dekonstrüktif yapıbozumcu bir strateji olarak ontolojinin içeriklerine bir eleştiri olarak yöneltir. Bu yapıbozumcu stratejiyi; gelmekte olan ötekine teslim edilmiş, yani zorunlu olarak belirlenmemiş açık bir deneyimin devinimi olarak gelecek-şimdi fikri olarak belirtir (Derrida, 2001, s. 139). Marx'ın Hayaletleri üzerine yazdığı inceleme kitabında, bu hayaletimsi mantığın yapıbozumcu olduğu fikrinin; soyutlama, idealleştirme ve fetişleştirme süreçlerini ve etkilerini açığa çıkarması ve bu bağlamda da dünyanın gerçekteki hali ve algılayış şeklimizin aynı olmadığını fark etmemizi aracı olması üzerinden altını çizer. (Derrida, 2014). Benzer şekilde Zeynep Direk'e (2022) göre dekonstrüksiyon, zıtlıklar yaratıp gerçeği kontrol etmeye ve belirlemeye çalışan, birlik ve istikrar hedefleyen metafizik sistem ile karşılıklı olarak birbirini dışlamadan oyun oynayan kutupların yarattığı heterojen hareketlilik arasındaki gerilimi vurgular. Bu yönüyle ölüm-yaşam, görülen-görülmeyen, geçmiş-gelecek, varlık- yokluk gibi ikilikleri eriten ve aralarında gidip gelen hayaletbilim; differance kavramıyla ikiliklere değil aralarındaki farklara odaklanan dekonstrüksiyon yaklaşımı ile uyumludur.

Yapıbozumcu bir strateji olarak hayaletbilimi mimarlık ve mekana bakışa yöneltmek ise; hayaletbilimin eleştirisi kurduğu görünürlük, idealleştirme, belirlenim ve kontrol süreçlerini içeren varlıkbilim mantığının mekansal karşılıklarına bakmayı gerektirir. Mimarlık üzerine dekonstrüksiyon tartışmalarında öne çıkan mimari kuramcı Eisenmann'a göre idealleştirme, kontrol ve belirlenim süreçlerini içeren bu mantık; mekana bakış ve mimari üretimde ölçeğin ne olduğu meselesi ile ilgilidir. Tez çalışmasında; anlam ve temsil üzerinden tartışılmaya başlanan, anlamın ideal olan ile ilişkisi meselesi, mekansal bağlamda ideal anlamı oluşturan ölçeğin ne olduğu meselesine işaret eder. Eisenmann ölçek ile ilgili söylemine; mimarlığı mevcudiyet değerinden yani köken değerinden özgürleştirmek ve buradan hareketle insan ölçeğinden ve insan merkezci göndermelerden kurtarmak gerektiği, bu sayede de ölçekleri çeşitlendirmenin mümkün olduğu vurgusuyla devam eder. Böylece artık figürasyonu insan ve nesnelerin tamamlanmışlığını temsil eden, Eisenman'ın öne

sürdüğü kavram ile kendini bir özgönderimsel '*auto-referential*' olarak diğer ölçeklere kapalı bir göstergeye dönüştüren bir mimariden kurtulmak mümkün olur. Bu özgönderimsel göstergeler alanından çıkmak için ölçeği değiştirmek, ölçeği değiştirmek için de ve akışkan olan sürece odaklanmak gereklidir. Bu bağlamda başka bir mimarlığa giden yol, geleneksel mimarlığın bastırılmasında değil ona açılan kesiktedir, yapılması gereken bastırmak değil onu ameliyatla açmak ve bastırılmış olanı kendi süreci içinde farklı düzlem ve yüzeylerde yeniden bulmaktır (Eisenman, 1988, s. 144). Mekan deneyimi; mekan, ilişkili olduğu yer ile oluşturduğu kuvvetler alanı ve kişinin içsel süreçleriyle birlikte oluşan dinamik bir süreçtir ve çeşitlenecek ölçekler bu süreç içinde ortaya çıkacaktır. Burada söylem hayaletbilimin devingen zamansallık yaklaşımı ile uyumlanır.

Yapıbozumun mimarlık alanı ile ilişkilenme sorusu Derrida'ya yöneltildiğinde ise cevaba dekonstrüksiyonun değili üzerinden başlar. Dekonstrüksiyon sadece bir yapıyı aşındırmak ve çözümlemek değildir. Yanızca inşa edilmiş bir yapının kilit taşını, sistemin nasıl ve hangi unsurlar tarafından ayakta tutulduğunu araştırıp onun yerinden oynatılması yoluyla sistemin sabitliğinden ve otoritesinden kurtulmak da değildir. Bunun da ötesinde dekonstrüksiyon tekniğin kendisini, mekan oluşum süreçlerinin retoriğini sorgulayan bir sökümdür. Mimaride bir düşüncenin dekonstrüksiyonist olabilmesi için mimari tasarım ve mantık zincirinin otoritesini oluşturanın ne olduğunu düşünme girişiminin dahil edilmesi ve bu otoritenin de söküme uğraması gerekir (Derrida, 2022, s. 29). Bu bağlamda metafiziğin söylemini oluşturan belirleyici karşıtlıkları, ikili anlamları, değer yapılarını yalıtan bir mimari proje dekonstrüksiyonist bir mimari proje olarak tanımlanabilir. Bu karşıtlıklara örnek olarak biçim-içerik, doğa-kültür, düşünce-algı, zihin-beden, kuram-pratik, eril-dişi, kavram-metafor, söz-yazıyı verilebilir. Mimaride yapıbozumcu yaklaşım; bu karşıtlıkların çözünebilir olduğunu, bu terimlerin sistematik hiyerarşiler ve ayrıcalıklar tablosunun bir parçası olarak var olmaması gerektiğini, her çiftin öğelerinden birini daima egemen ve baskılayıcı olarak görmenin bir yanılsamadan ibaret olduğunu vurgulamalıdır. Dekonstrüktif bir okuma; ikili sistem içinde kurulu çiftlerin bir kavramının diğer kavrama *olanaklılık koşulu* gereğince nasıl eşit ölçüde hak iddia edebileceğini gösterir. Bu ikili sistemlerin aslında içeriden bozulduğunu ortaya çıkarır. Böyle bir okuma biçimi ikili sistem içinde, öncelenen tarafından görülmeyeni, dışlanmışı, sürgünü, bastırılmış ötekini yeniden yüzeye çıkarır.

Dekonstrüksiyonist bir mimarlığa dair bu yaklaşım, hayaletin metafizik ikiliklerin arasında gezmesi ve arada olup bitene tanıklık etmesi yönüyle hayaletbilime bağlanır.

2. bölümün devamında hayaletbilimi anlamaya yardımcı kavramlar olarak hayaletbilimin sözcesi[37] birbirleriyle ilişkileri dahilinde aktarılmaya çalışılır. Wigley'in (1993) hayaletbilimi kışkırtıcı bir mekan okumasına çevirecek potansiyelini açığa çıkarmak için Derrida'nın kavramlarının da yüzeylerinin kazınması gerektiği söylemine referansla kavramlar deşifre edilmeye çalışılır (s. 207). Bu yüzey kazıma işlemine '*Temsil'e Eklemlenme' bölümünde* mevcut temsil sistemlerine getirilen eleştiriler üzerinden bir kısmı tariflenen yayılma, fark ve iz kavramlarıyla başlanabilir.

2.2.1 Yayılım, fark ve iz

Differance; *différ* (fark) kelimesinin hareketliliğinden gelen indirgenemez müphemliğine gönderme yapar. Göstergelerin gösterge işlevinin altında yatan görünmez uzamsal ve zamansal farkı; farklılaşmak *(differ)* ve ertelemek *(deffer)* eylemleriyle vurgular. Bu durumda gösterenlerin bitmeyen hareketini durdurabilecek aşkın bir gösteren yoktur. Gösterenler fark (*differance)* yasası ile diğerlerinden farklanarak ve onları erteleyerek ifade bulurlar. Bu bağlamda gösterenler ilişkisel ve dinamiktir.

Yayılma (*dissemination)* hareketi mekansal ve zamansal sekanslarındaki farkları; farklar da izleri oluşturur. Derridanın kendi sözleriyle, fark ve iz kavramları birbirinden bağımsız düşünülemez;

> *"Fark ortaya çıktığı andan, ... bir iz bıraktığı andan itibaren (ne bir simge, bir gösteren, ne de "var olan" ya da "olmayan"a indirgenmeksizin, bir iz diyebileceğimiz herhangi bir şey olarak) yaşam[38] 'psuhe' olacaktır"*
>
> (Derrida, 2006, s. 60).

Bu bağlamda kovulma eylemi dahilinde sınırların ve öznelerin sürekli yer değiştirmesi de hayaletbilimin yayılma, fark ve iz kavramları ile uyumlanır. Hayalet herhangi birine indirgenmeksizin; geçmiş şimdi ve gelecek, burası ve orası arasında hareket

---

[37] *Sözce (Fr.: énoncé, discours, Ing.: utterance, discourse):* Bir söylem ya da sözce, iki durak arasında yer alan ve genellikle yüklemle sona eren bir söz zinciridir. Söylem sözceye göre daha kısadır veya başka deyişle, söylemin sözdizimsel uzunluğu, bağlama göre belirli sayıda ve birbirine bağlı olarak sıralanan sözcelerden oluşur (Url-3).

[38] Burada yaşam, canlı-cansıza indirgenmeksizin hareketi ve oluş sürecini imler.

eden izler ile mekana sızar. Bu izler üzerinden hayalet, farklı mekan ve zamanları birbirine bağlamaya aracıdır. Böylece mutlak bir başlangıç ve kapanış yani tamamlanmış bir tek anlamlılık imkanını ortadan kaldırır. Tamamlanma yoktur, bu durum zamanda ve mekanda hep bir farka, yayılıma ve erteleyişe ve bunlarla oluşan izlere işaret eder. Bu bağlamda iz; farklılaşmış, yayılmış ve ertelenmiş olanın şimdiki zamandaki yokluğunu temsil eder. Bu yokluk temsili hep bir ötekine referans verir. Bu haliyle her zaman ötelenir, kovulanı yani silinmiş, ortadan kaldırılmış olanı geçmişten geçmiş-şimdiye ve gelecek-şimdilere taşır. (Gasche, 1998, ss. 188-189). Saybaşılı, hayaleti bir orada bir burada; bir geçmişte bir gelecekte oluşuyla; yaşam-ölüm, varlık-yokluk arasındaki ayrımları silen aracı bir görüntü olarak; şimdiyi kendi yokluğu ile işaretleyen ve iz bırakan bir figür olarak tanımlar;

> *''Hayalet bize görüşün alanında şeylerin bastırılmış olduğunu daha görülecek ve bilinecek çok şey olduğunu gösteren ampirik bir göstergedir. İz mantıksal, diyalektik ya da diyakronik zamanın düz çizgiselliğine itaat etmez. Daimi olarak yok oluşun alanında bir ileri bir geri hareket ederek diğer izlerle bağlantıya geçme yollarını bulur. Bu yüzdendir ki; musallat olmaya odaklandığımızda hakim ve baskın bağlantıları koparır belirlenmemiş ve ayrıştırılmamış topografyada yeni özgür bağlantılar kurarız.''*
>
> *(Saybaşılı, 2011, s.62)*

Differance kavramı; görülür ve duyulur, kavram ve sezgi, yaşam ve madde, kültür ve doğa gibi karşıtlıklar üzerinden temsil edilen olguların aslında nasıl farka dayanan bir ilişki içinde olduğunu anlamamıza aracıdır. Bu kavramları geleneksel sınıflandırma sistemi içinde karşıt olarak tanımlamak; yüzeylerin altında yatan uzamsal ve zamansal dinamik ilişkiyi görmemize engel olur. Bu karşıtlıklar sisteminde bir karşıtın diğerine şiddetini zorunlu kılan metafizik ilişkileri değişmez ve sorgulanamaz yasalar olarak kabul edilir. Zeynep Direk, bu yasaları sorgulayan yayılım fark ve iz kavramlarının[39] musallatbilim ile arasındaki ilişkiyi yüzey üzerinden tarifler. Fantazmanın reele, fenomenin gerçekliğe musallat olarak onu üretmesinin farkın bir getirisi olduğunu

[39] Bu kavramlar hayaletbilimin mevcut temsil sistemlerine getirdiği eleştiriyi açıklarken tariflenmesi gerektiğinden Temsile Eklemlenme bölümünde daha detaylı açıklanmıştır. Tekrara düşmemek adına burada daha çok hayalebilim ile yüzey ve iz üzerinden mekansal ilişkileri ve çalışma bağlamında kovulma eylemi ile ilişkileri aktarılmaya çalışılır.

belirtir. Bu farkla yüzeyde oluşan *izl*er, izlerin tekrarı ve yeniden üreyişinin etkisinde göstergeler sürekli olarak üretilir. Böylece her mevcudiyet; boşluklar, yokluklar ve hayaletsi öğelerle yeniden örgütlenir. Bu bağlamda sabit, özdeş ve bütün olan çoktan kırılmıştır. Bu kırılganlıkta yara bedeni üretir, gövde sürekli yenilenen yaralardan oluşmaya devam eder, en iyi belirlenmiş sınırlarda bile gizlenemez, yayılmaya devam eder (Direk, 2022, ss. 37-38). Böylesi bir yayılma *(dissemination)* halinde sınırlar sürekli titrektir. Bu fark ve yayılım hali karar verilemezlik kavramına bağlanır. Karar verilemezler; dikotomik karşıtlığa dahil olmayan, direnen düzeni bozan fakat üçüncül sınıflar da yaratmayanlar olarak tariflenir (Derrida, 1981, s. 72). Karar verilemezlik ne-şu ne-bu oluştur. Kavramın gücü de eksik belirlenimlerindedir. Aynı anda hem hiçbir şey hem herşey olabilirler. Bu halleriyle karşıtlığın düzenleyici gücünü ve dolayısıyla karşıtlık anlatıcılarının düzenleyici gücünü yıkıma uğratırlar. Bauman'a göre; ''Karar verilemezler, zıtlıkların en yaşamsalının bile yapaylığını, narinliğini ve sahteliğini acımadan ifşa eder. Dışarıyı içeriye getirir ve düzenin rahatını kaosun kuşkusu ile zehirler'' (2003, s. 78).

Hayaletbilim ise mevcudiyet metafiziği ve ontolojinin varolmayı koşullayan görünmek, bulunuş ve mevcudiyet kavramları ile görünmez olma, bulunmama, mevcut olmama kavramları arasına fark ve karar verilemezlik ilkelerini uygular. Bu uygulama görüngübilimsel bir kıvrımın; yani olmayı görünmekten ayıran kararsız, müphem farkın incelenmesidir (Derrida, 2001, s. 219). Hayaletlerin eşliğindeki bu inceleme; belirli tanımlı bir şeye indirgenemezliği ile canlı-cansız, geçmiş-gelecek ve daha birçok ikiliğin arasındaki farka, yayılıma ve dolayısıyla bunların izlerine tanıklık eder. Çalışma bağlamında fark, yayılma ve iz kavramları; kovulanın mekanı hareketiyle farklayan; eylemin uzamları ile tariflenen yer değiştirme, ardıl mekan oluşturma, çifte perspektife sahip olma gibi diğer eylemlere referans veren mekansal açılımlarıyla önem kazanır. Önlenemez olan bu yayılım ve fark halini bastırma süreçleri ise; taşma, ek ve kendine bağışıklık kavramlarıyla incelenir.

2.2.2 Taşma, ek ve kendine bağışıklık

Dissemination yayılma kavramının sınır ile birlikte düşünülmesi sızıntı ve taşma hareketine referans verir. Bir hayalet mantığında sınıra musallat olan hayalet tek yönlü hareket etmez; sınırın hem içinde hem dışında oluşan bir taşmayı meydana getirir. Dışarıya itilmeye, kovulmaya çalışılanın içe doğru da taşmasıyla sınırın iki tarafının

birden bozguna uğraması kendine bağışıklık kavramını açıklar. Kendine bağışıklık sistemin, kendisini sınırlar çizerek tanımlamaya çalışırken içine doğru gerçekleşen taşma ve sızıntıları; bunlar sonucu kendi kendine bozulma, çürüme süreçlerine girişini tarifler. Bu süreçte tanımlı ve sınırlı beden[40] ile sistem arasında bir uyumsuzluk hali baş gösterir. Zeynep Direk bu durumu sistemi bir şekilde dışarıyı içermenin bir yolunu bulan bir vücuda benzeterek tarifler (Direk, 2014, s. 41). Derrida'nın kendine bağışıklık ile ilgili savı ise en bağımsız şimdide bile kendine bağışıklık tehlikesi içermeyen bir ortaklık olamayacağı iddiasıdır (Derrida, 2022, s. 82). Sınırlar ne kadar katı olursa olsun hiçbir şey ''*el değmeden''* kalamaz. Dışarıdan bir müdahale olmasa dahi sistem kendini içerden çürütmeye başlar. Derrida'nın hayaletbilim ile tartışmaya açtığı egemenlik iktidar, ideallik gibi mefhumlar da kendine bağışıklık kavramıyla ilişkilendirilir. Çünkü bu mefhumlar dışarıdan bir müdahale ile düşmüyorsa dahi bir süre sonra kendine bağışıklık ile kendi kendini çökertir. Egemen burada onu içeriden çürütecek, temeli oyacak güçleri bir gün hayaletsi bir biçimde musallat olmak üzere içerir veya üretir. Direk'e göre (2014 s. 49) kendine bağışıklık kavramı dekonstrüksiyon ile yakından ilişkilidir. Çünkü dekonstrüksiyon şeylere dışarıdan yapılan bir etki veya işlem değildir, zaten bozulmuş olan yapıların içine girmek, bozulmalarını keşfetmektir. Bu bağlamda dekonstrüksiyona uğrayan egemen; yalnızca söylem ya da metinler değil kurumlar, devletler, bağlamlar, yerler tartışmaya açık her şey olabilir. Çalışma bağlamında da dekonstrüksiyona uğrayan egemen tarafından idealize edilmiş mekandır.

Butler (2014) Derrida ve Irigaray'a referans vererek mutlak bir dışarısının tariflenemeyeğini belirtir. Dışlama eylemi dahilinde dış imgesi de içerisi tarafından üretilir bu nedenle, mutlak bir dışarısı olarak tamamen bağımsız bir var olma durumundan bahsedilemez. Kurucu ya da göreli bir dış, kuşkusuz, bu sisteme dahil bir dizi dışlamadan oluşur. Bu sistemin içinden bir tutarsızlık, bir bozuş, kendi sistematikliğine bir tehdit olarak belirir (ss. 61-62).

Yapıların ve sistemlerin içinde bulunan, örtük ve gizlenmiş olan gerçeklikler de benzer bir geri dönüş halinde kovuldukları yerden, Derrida'nın deyişiyle ek (supplement) mantığında geri dönerler. Ek, şeylerin varlığını vurgulamaz, aksine aradaki boşluklara

[40] Kendine bağışıklık (auto-immunity) kavramı biyolojiden referansla kurguladığından beden üzerinden tariflenir; bu nedenle beden; gövde, parça olarak canlı ve cansız şeylerin, yapı, sistem ve kurumların maddi bir bölümü olarak düşünülmelidir.

girebilecek olmasıyla, aslında onların yokluğuna, bastırılmışlığına işaret eder. Fransızcada ‘‘supplément’’ hem eklenen, hem de bir şeyin yerine ‘ikame edilen’ anlamı taşır. İkame edilmesi ile aslında olunması gereken yerdeki boşluğu ve yokluğu açığa çıkarır. Bu bağlamda, ‘‘içe dahil olan öteki olarak ek, içeriye giren dışarı ve aynı zamanda olması gereken yere döndüğünden aynılığa dönüşen bir farklılık’’tır. Sonuç olarak ek (supplement), "Ne bir artı, ne bir eksi değerdir; ne dışarısıdır, ne içerinin tamamlayıcısıdır (Derrida, 1981, s. 42). Bu bağlamda ek ile, olayın gerçekleşmiş olmasından ancak daha sonra etkileriyle bağlantıya geçeriz. Mekanda görünmeyen na-mevcut olan; ekler ile daha sonra karşımıza çıkan veya çıkacak olan bir geçicilik biçiminde -ertelenmiş olarak- yeniden mevcudiyet alanına dönerler (Derrida, 2001). Bu bağlamda fark ile türeyişin oluşturduğu izler de ek mantığında açığa çıkar. Butler (2014, s. 61) eki; zıtlıklar üzerinden tanımlanamayan ve bu anlamda aşkın olan maddenin ikili kutbu aşan hali olarak tarifler. Bu aşkınlık nedeniyle sistematize edilemez bi figür olarak eki; iki kere katlamak gerektiğini vurgular. Böylece ilk katlama bu zıtlıklar kutbuna bakışa; ötesine geçen bir eylem olarak ikinci katlama; ek mantığında kutuplar arasına sızan, yayılan ve taşan maddenin keşfine imkan sağlar.

2.2.3 Bedenleniş, siperlik etkisi ve el çabukluğu

Egemen sistem içinde bir şeyin gövdesi ve bedeni; o şeyin neye ait veya neye özgü olduğuyla ilişkili olarak mülkiyet ilişkilerine ve egemen'in gereksinimlerine karşılık veren bir etkinliğin sonucu değiştirilir, bozulur ve yeniden üretilir. Derrida bu durumu masanın gövdesi üzerinden insanın mülkiyetine, insana özgü olana, insanın gereksinimlerine karşılık verirliği, kullanım değeri ve buna bağlı yazgısı olarak tariflediği izlekte detaylı şekilde açıklar (Derrida, 2001, ss. 226-227). Tez çalışmasına dahil edilen hayaletsi beden imgesi bu bağlamda, egemen sistemin kurduğu bu izleğine dahil olmayan, ona çarpı çeken bir bedene; yeni bir beden fikrine ulaşmaya aracıdır. Çünkü herhangi bir mülkiyet ilişkisine ve bu mülkiyete bağlı değişime maruz kalmaz. Bir hayaletin bedeni sürekli hareket halndedir; gözle görülmez, elle tutulmaz, işitilmez, kokusu veya sesi tariflenemez fakat tümüyle ruhsal da değildir. Ek, yayılım ve fark kavramları ile tariflenen bir aşkınlık düzleminde hayalet *‘‘bedensiz bir bedene’’* sahiptir. Bu anlamda Derrida hayaletin *‘‘bedensiz bedenini’’* örgen olarak tarifler. Tüm belirişleri arasında bu aşkınlık düzleminde; devinim ve öteye atılan adım

'*epekeina'* ile zamanı ve mekanı örer[41], bedensiz bedeni bu örgenliktedir (Derrida, 2001, s. 227). Bu yönüyle de toplumsaldır; tüm belirtileri arasında rekabete, savaşa, çatışmaya, arzuya, nesneye ve barışa referans verir, bu örme eylemi içinde toplumsal alana ait hiçbir kavram tam olarak dışlanamaz veya tümüyle ayakta kalmaz, bütünüyle belirmez veya yok olmaz.

Hayaletin bedenlenişi üzerine bu belirmezlik durumu ile ilişkilenen diğer kavram siperlik etkisidir *(visor effect)*. Hayalet tüm belirişleri arasında, bize bakan bizi gören bir şeydir ama bu becerileri arasında görünmez olandır. Siperlik etkisi hayaletin bakışımsızlığı üzerinden tariflenir. Hayaletlerin bakışımsızlığı; her tür aynalığı kesintiye uğratır, zamandaşlığı kırar. Aynalık burada karşılıklı bakışmaya, yansıması ile baktığını görmeye referans verir. Bu durumu imkansız kılan hayaletin bakışımsızlığı işteşliği[42] kırarak zamana aykırı düşmeye çağrıda bulunur (Derrida, 2001, s. 24). Siperlik etkisi kavramıyla; görüngüler alanından zamansallık düzlemine taşınan bu kesinti ve aynalığı kırma durumu ile hayalet artık belirişinin görülmezliği ve zamana aykırılığı üzerinden ele geçirilemez olur (Derrida, 2001, s. 234). Hayaletin tekinsiz etkililiği ve eylemselliği de buradadır, ele geçirilemez olana hükmetmek de imkansızdır. Mevcudiyetler alanında olunamayan yerde olmak için ve hatta aynı anda birçok yere musallat olmak için hayalet gibi yeri belirsiz, görülemez ve konumlandırılamaz olmak ile mümkündür. Böylece siperliğin arkasından olan biteni seyretmek; kendini var edene görünmeksizin konuşmak imkanlı olur (Derrida, 2001, s. 203).

Siperlik etkisi kavramı ile yer bağlamında Auge'nin yok-yerleri[43] üzerinden bağlantı kurulabilir. Yok-yerler organik bir gündelik hayatın mümkün olmadığı, kişinin tekil bir yalnızlık içinde görünmez olduğu ve bu nedenle de kendini güvende hissettiği yerlerdir. Kendisi ve başkalarıyla sadece dolaylı bir şekilde ilişki kurar, bir yanıyla görünmezdir. Auge bu yerleri büyük mağazalar, oteller, kalabalık alanlar ve havalimanları gibi daha çok tüketim mekanları, aktarma alanları ve çok uluslu yerlerle örnekler. Bu mekanlarda farkedilmez olan kişi adeta bir hayalete dönüşür, siperlik etkisi altındadır. Hayaletlik etkisi veya siperlik etkisi diye tanımladığımız geçici, kısa

---

[41] Buradaki örgenlik hali ve örme eylemi, giriş kısmında açılımlanan SF (string figures) ip figürleri yaklaşımıyla uyumlanır.
[42] İşteşlik bir eylemin birlikte, karşılıklı ve aynı anda yapıldığını belirtir.
[43] Özgün kullanım: non-place.

süreli olan harekete teslim olarak kimlikle ve yerle olan bağlantısındaki kopukluğu unutur. Siperliğinin etkisiyle ilişkisel, toplumsal veya tarihsel olarak bir yere konumlanmak gerektiği durumunda hissetmez (Auge, 2021).

İlk fotoğraflara mucize gözüyle bakılmasının sebeplerinden biri olarak da siperlik etkisi kavramı incelenebilir. Fotoğrafın gücü; mevcut olmayanların görünümünü başka türlü bir görsel, imge, sembol veya izden daha *'gerçek'* olarak aktarabilmesindedir. Şeylerin görünüşünü saklama ve bu görünüşü zamanda taşıyabilme yeteneğine sahiptirler (Berger, 2018). Bu taşıma hali, şimdiki zamanı mevcudiyetler alanıyla sınırlanmaktan kurtarır, aynı zamanda fotoğrafta olan imgelerle zamandaş olunmadığı için, bu imgeler siperlik etkisi altındadır.

Hayaletin siperlik etkisi altında bir anda bir belirip bir kaybolur halde ortaya çıkışını ve çoğalışını aktaran kavram el çabukluğudur (Derrida, 2001, s. 204). El çabukluğu ile hayalet tanımlanmış sınırlardan kolayca geçer, zaman dizimi içinde sıçramalar yapabilir. Yani görüngüler alanının sınırlarına ve kısıtlarına takılmaz, Derrida bu durumu el çabukluğuna başvuran hayaletin ileri derece bir görüngübilim uzmanı olduğu savı ile aktarır (Derrida, 2011, ss. 189-190). Hayalet el çabukluğu ile belirir, kaybolur ve bu belirişler arasında izler üzerinden etkir ve kendi anlatısını üretir.

2.2.4 Öteki, konukseverlik ve ziyaret

Tariflenen yayılım hali dahilinde fark (*differance)*, her an bir öteki oluşa referans verir. Bu durum ile hayaletbilim; ötekilik kavramı üzerinden en başından motivasyonunu aldığı adalet fikrine geri döner. Bu bağlamda tariflenen her an öteki oluş hali, ötekine veya başkaya olan farklı bir yaklaşımın gerekliliğini vurgular. Özne veya nesne konumunda ''*ile olmadan bir ötekiyle olmak''*[44] bellek, miras, kuşak ve hatta gelecek öteki ile olma güdüsünü açığa çıkarır (Saybaşılı, 2011). Hayalet burada 'ile olmayı' bize her zamankinden farklı bir biçimde sunmaya aracıdır. Bu sunuş için ötekine yer açmak söylemiyle *konukseverlik*, *ziyaret ve davet* kavramlarının açılması gerekir.

Konukseverlik konseptinde, ev sahibi ve konuk arasındaki diyaloğun koşulsuz olması, yeni sınırların oluştrumaması önemlidir. Konuk etme ve konuk olmanın iç içe geçtiği böylesi bir durum ziyaret olarak tariflenir. Ziyaret bu bağlamda önceden ne olduğu

[44] TDK ile kelimesini iki ayrı ögeyi birbirine bağlayan bir söz olarak tanımlar (Url-1), oysa burada ''ile olmadan ötekiyle olmak'' birbirini ayrı veya başka olarak tanımlamadan bağlamayı imler.

bilinmeyen ve bir yasaya bağlanamayan bir deneyim olarak tariflenir ve gelecekten gelen bir deney olarak görülür. Derrida konukseverlik mantığındaki ziyaretin böylesi bir deney olma halini ‘‘Eğer varsa konukseverlik şeyin, nesnenin, şimdi burada varolanın ötesinde edime[45] ve niyete çağıran değil, bu çağrının bilincinin de ötesinde, hakkında hiçbir şey bilmediğimi kabul ettiğim noktada; mutlak yabancı, mutlak bilinmeze doğru yönelen bir deneydir’’ (Derrida, 1999, s. 51) sözleriyle aktarır. Bu noktada asıl önemli fark; davet ve ziyaret *(invitation and visitation)* arasında koşulsuzluk ilkesi üzerinden kurulmaktadır. Davet çağrıyı yapan ve çağrıya uyan olarak konuk ile ev sahibi arasındaki ayrımı derinleştirdiğindenhayaletin gelişi ziyaret üzerinden tariflenir.

Hayaletlerin ziyaretiyle musallat olunan yer ve kişinin yaşadığı bu maruziyet, koşulsuz bir bilinmeyenin deneyselliği ile gelecek olana yöneltir. Derrida koşulsuzluk kavramını *Şiddet ve Metafizik* isimli metninde belirttiği üzere; Levinas’ın *başka* veya *öteki* ile kurduğu ilişki tarifi ile açılımlar (Derrida, 2020). Buradaki koşulsuzluk herhangi bir anda herhangi bir kişi ya da şey sormaksızın yani herhangi bir koşula bağlı olmaksızın, bir daveti öncelemeden başkasını karşılama ve kabuldür. Derrida her ne kadar öteki yaklaşımını Levinas’ın *Bütünlük ve Sonsuz, Dışsallık Üzerine Deneme* isimli eserindeki başkalık ve ötekilik kavramlarına referansla kursa da ‘öteki üzerinden kendilik bilinci deneyimi’ olarak gördüğü noktada Levinas’çı öteki yorumundan ayrılır. Buradaki bahsedilen öteki yaklaşımı değerlendirme ve hüküm verme gibi eylemleri içeren karşılaştırmalar ile kendilik bilincine ulaşmanın bir aracı da olmamalıdır.

Musallatbilim konseptinde ötekine ulaşmak zaten onun olan yeri ona açmaktır. Böylesi bir konukseverlik düşüncesi ile aidiyet ilişkisinin başladığı ve bittiği noktayı tarifleyen eşik kavramı da tartışmaya açılır. Konuksever ve misafir burada; eşiğe konumlandırılarak eşiğin sınırlılığı, koşulları ve açmazları sorgulanır. Konukseverlik, beklenmedik, öngörülemeyen ve koşulsuz bir ziyaret olarak; eşik üzerindeki çözülemeyen ve karar verilemeyen çelişkinin aşılmasına yardımcı bir kavram olarak karşımıza çıkar (Derrida, 1999, s. 67). Tezin uğrakları bölümünde harabe ve mahallede hayaletin de ziyareti öngörülemez ve koşulsuz oluşuyla konukseverlik yaklaşımıyla ele alınır; çalışma bağlamında eşiğin ve sınırın imkanlarını aralar.

---

[45] Kaynakta edim yalnızca bir eylem anlamında değil, bir amaca yönelik ussal bir eylem anlamında kullanılmıştır.

Anne Dufourmantelle Derrida'nın Konukseverlik üzerine vermiş olduğu 2 seminere eşlik[46] niteliğinde yazdığı "Davet" başlıklı metninde Derrida'nın yer meselesiyle hayalet üzerinden kurduğu ilişkiyi ''*mukabele, iade ve teslim mantığına nakşolmuş etrafı çevrili olmayan toprak''* olarak tarifler. Burada hayaletin musallat olduğu toprak etrafı çevrili olmayan -artık sınır sandığımız şey ile sınırlı olmayan-, egemenliği artık kendisinde -eski sahibi kim ise kendisinde- olmayan bir yerdir. Dufourmantelle; mukabele, teslim ve iadeyi, hayaletin kovulduğu yere geri dönmesi yani musallat olması süreçleri olarak tarifler. Mekana musallat olmanın her zaman bir dışlama ve dışsallaştırmadan geçtiğini, musallat olmanın bir metafor olarak ölümlü ile kabul edilmemiş ilişkiye dayandığını belirtir. Sözlerini hayaletlerle karşı karşıya gelmekten korkmayan bir jestin, *konukseverlik* göstererek henüz hayalet olmayanlara kestirme yollar açtığı vurgusuyla teşekkür ederek bitirir (Dufourmantelle, 2020, s. 128).

Çalışmada; ev sabihi ve konuk arasındaki sınırı derinleştirmesi ve koşula bağlı gerçekleşmesi nedeniyle '*konuksever'* olmadığı aktarılan davet kavramı ile tartışmaya açılamayan eşik, hayaletlerin musallat oluşlarıyla yani koşulsuz ziyaretleri ile tartışmaya açılır. Zeynep Direk (2022), Derrida'nın siyaset felsefesi üzerine yazdığı makalesinde egemenliklerin onları rahatsız eden hayaletleri olduğunu söyler. Ötekinin aynıda eritilerek bertaraf edilmesinin hedeflendiğini, ancak yok edilerek içerde eridiğinin sanılmasının bir yanılsamadan ibaret olduğunu belirtir. Öteki *'öldüğü'* sanılan yerden çıkagelir ve egemeni ziyaret etmeye başlar. Bu noktada hayaletlerle egemenliğin mekanda yeniden bölüşüldüğü bir pazarlığa girişilir. Bu yeniden bölüşme hali tez çalışması bağlamında mekansal düzlemde yeniden oluş, melezlikler, sızma, taşma ve ek kavramları ile tartışılacaktır. Bu aşamada mimari kuramcı Wigley'in musallat olmanın mekansal karşılıkları üzerine söyleme getirdiği yorumlara başvurulabilir. Yeri aynı anda hem kuran hem de alt üst eden musallat olma; yalnızca bir analizden ibaret değildir. Yer ile ilişkinen birçok kavramda musallat olmanın izleri görülür. Bu musallat bir parazit[47] yapılanma olarak işaret, marj, karar verilemezlik, ek, fark, fetiş, imza, başlık, mecaz gibi kavramlara sıçrar. Mekanda da ögelerin

[46] Kitap boyunca sayfaların bir yüzünde Anne Dufourmantelle'nin metni devam ederken diğer yüzünde Derrida'nın seminer metni devam etmektedir. Yani kitabın kendisi performatif bir konukseverlik sahnesi olarak hazırlanmıştır. Bu kurgu, metinlerin devamlılığını kesintiye uğratsa da bu koşulu görmezden geldiğinden, koşulsuz olması gereken konukseverliği temsil eder şeklinde yorumlanabilir.

[47] Parazit hayaletin musallat olduğu şey üzerinden varolması ile onunla kurduğu zorunlu ilişkisine gönderme yapar.

herhangi birini diğerine üstün kılarak bir yasanın temeli haline getirmekten kaçınmak, sistemin yanıltıcı tutarlılığından uzaklaştırmak, onları istikrarsızlaştırmak için musallat ile ilişkilenen terimler çoğaltılabilir. Bu terimler yarı işgalin özel bir biçimi olarak musallat mantığıyla okunabilir (Wigley, 1995, s. 180). Musallat olma eylemi musallatı yeni bir düzlemde tanıma ve sonra kabul etme süreçlerini içinde barındırır. Tanıma süreci geri gelen hayaletin yeni bir zaman-mekan dahil olması ile gerçekleştiğinden hem yeri hem de geri geleni yeniden tanıma fırsatı yaratır. Bu yeniden tanıma ve dahil etme süreçleri coğrafyanın, kültürel ve toplumsal mekanın otoritesini sorunsallaştırır. Saybaşılı bu otoriteyi toprakları adlandıran ve yazan, kimlikleri ve kolektifleri belirleyen, insanları sınıflandıran ve bu sınıfları tabi kılan, içeri alınma ve dışarıda bırakılmanın katı yapısının her türlü hareketini düzenleyen olarak tanımlar. Musallat olma ise otoritenin tüm bu inşaa sürecini örseler, hatta bozguna uğratır (Saybaşılı, 2011, s. 53).

Musallat olma, işgal etmekten farklı olarak yeni bir otorite yaratma amacı gütmez. Yeni bir kovulan özne veya imge üretmez. Mekanı ne tam olarak ele geçirir ne de tam olarak mekandan çekilir. Eğer musallat da yeni bir tür işgalci olarak tanımlanacaksa onu, musallat olduğu mekanlar ve şeylerle birlikte yeni bir mekanlaşma ve özneleşme sürecinin yolunu açan farklı bir işgalci olarak tanımlamak gereklidir. Bu musallat oluş halinde hayaletsi olan ikilikler arasında sürekli yer değiştirir, sınırların sabitlendiği an ise yeni bir musallata zemin hazırlanmış olur. Sınırı mekanın kuruluş şartı olarak gören düşünceye referansla; hayaletler tam da bu kuruluş anında geri dönüş için örgütlenmeye başlar. Çünkü musallat olma edimi çizilen her türlü sınırla ve ardıl olarak o sınırın bozulması ile doğal olarak eş zamanlıdır. En basit tabiriyle bir sınır varsa zorunlu olarak musallat olma da vardır veya olacaktır; bu musallat olma dahilinde de sınır bozguna uğrayacak, örgütlenen hayaletler değişimi zorunlu kılacaktır. Bu nedenle musallat oluş hali ve değişim; sürekli derin sınırların çizildiği toplumsal alanın gerçekliğine içkindir, toplumsal alan da ontolojik olarak tamamlanmış olarak tanımlanamaz. Hayalet kavramı da bu noktada, değişimi ve belirsizliği ontolojiye toplumsal alan bağlamında ekler, başlangıç ve bitişi tanımlamak yerine sürece ve süreçlere odaklanmayı sağlar (Saybaşılı, 2011, s. 61). Bu süreçler bir sonraki bölümde yer bağlamında geri dönüş ve bedenlenme üzerinden hayaletbilimin sözcesi (Şekil 2.2) ile desteklenerek açılımlanmaya çalışılır.

Şekil 2.2 : Hayaletbilimin sözcesi

3. HAYALETİN GERİ DÖNÜŞÜ: MEKANA YAKLAŞIMLAR

Hayaletsi dönüşün nasıl gerçekleşebildiğini anlamak; hayaletsi bedene bakmayı ve buna bağlı olarak beden ile ilintili mevcut gösterge sistemlerine alternatif bir anlama tarzı ile yaklaşmayı gerekli kılar. Bu bölüm görünmeyenin, gösterge sistemleri içinde yerini almayanın nasıl ve hangi koşullarda temsil edilebileceğine dair spekülasyonlardan bahseder. İz kavramının kentsel alanda, mahallede, sokakta, harabede; gövde, beden ve yüzey üzerinden açılımlarını yapmaya çalışıldığı mekan okumalarına giriş niteliğindedir. Geri dönüş ve dönüşün izleriyle 'hayali olan' ile 'mevcut olan' arasındaki dinamik ilişkiyi tariflemeye çalışır.

Tez kapsamında başvurulan musallatbilim; geri gelenin, geri dönenin bilimi olarak tariflenir. Geleneksel tanıma göre bilim; nedensellik, merak ve amaç besleyen, olguları ve iddiaları deney, gözlem ve düşünce aracılığıyla sistematik bir şekilde inceleyen entelektüel ve uygulamalı disiplinler bütünüdür. Derrida musallat bilimi, varlıkbilime alternatif[48] bir bilim olarak tanımlarken kurduğu nedensellik ilişkileri, merak ve amaç besleme ilkesi ve düşünce aracılığıyla olguları ve iddiaları inceleme durumu geleneksel bilim tanımı ile örtüşür. Farklılık gösteren yanı ise tanımda geçen deney ve gözlemi ele alış biçimidir. Bu noktada Derrida, zaten yapısöküm ile sorunsallaştırdığı *'apaçık görünür olanın'* alanına giren deney ve gözlemi yeniden yorumlamaya davet eder. Deneyi hesaplı ve planlanmış bir eylem olarak değil, beklenmedik ve sezgisel olanın da dahil edildiği bir süreç olarak; gözlemi ise varlık alanına girmek için görünür olmayı önceleyen varlıkbilimden farklı bir yaklaşımla ele alır. Bu yeniden yorumlama hali, mekanda hayaletsi dönüş ve bedenleşmeyi izler üzerinden okuyarak '*deneysel ve gözleme açık'* kılar. Bilimin bakma biçimini bir yandan sorgulayarak; bir yandan da hayaletbilimin sözcesiyle ona yakınsama göstererek hayaletlerin bilimini bir mekan okuma biçimine dönüştürebilmeyi amaçlar. Tezin üçüncü bölümü böylesi bir yaklaşımla hayaleti; dönüşü ve bedenleşmesi üzerinden açılımlar.

---

[48] Burada alternatif olma hali tamamen karşısında konumlanma anlamı taşımaz. Eklemlenerek varlık bilimi farklayan, öteleyen bir şekilde tanımlanabilir.

3.1 Hayaletsi Dönüşün Mekanları

Bir hayaleti ayrıldığı yere geri döndüren nedir? Onu geri döndüren kovulduğu yerden bir alacağı olması durumudur. Derrida bunu *borç durumu* olarak , hayaletin mekana sürekli olarak geri dönüşünü, musallat oluşunu engellemek için yapılan çalışmayı ise *yas çalışması* olarak tarifler. Bu iki kavram hayaletbilimi kavramsallaştırdığı kitabı Marx'ın Hayaletleri/Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonal'de kitabın alt başlığı olarak karşımıza çıkar. Benzer şekilde Zizek (2004) Lacan'a referans vererek geri dönüşün borç durumuyla olan ilişkisini şu sözlerle aktarır:

> "*O zaman bu olguya dair naif ve temel bir soru soralım: Ölüler*[49] *niye geri dönerler? Lacan'ın cevabı popüler kültürde bulunanla aynıdır: usulünce gömülmedikleri için, yani cenaze törenlerinde bir şeyler yanlış gittiği için. Ölülerin geri dönüşü simgesel ayindeki, simgeselleştirme sürecindeki bir bozukluğun alametidir; bazı ödenmemiş simgesel borçları ödetmek üzere geri dönmektedirler…Demek ki yaşayan ölülerin dönüşü fiziksel yok oluştan sonra bile baki kalan belli bir simgesel borcu temsil eder*" (Žižek, 2004, s. 40).

Çalışma bağlamında da kovulanın dışarıda bırakıldığı, ilişkisinin koparıldığı mekandan bir alacağı olması durumuna borç durumu; egemen olarak kovanın, hayaletin geri dönüşünü engellemek için yaptığı çalışmaya ise yas çalışması kapsamında bakılabilir. Bu yas çalışmasının da mekansal olarak simge ve anıta gönderme yaptığı söylenebilir. Bir yas çalışması olarak kovulanın mekanın dışında oluşunu vurgulayan simgeyi mekana yerleştirmek ve anıtla onları belleğe kaydetmek, geri dönüşü engellemeye yönelik bir çaba olarak görülebilir. Peki bu borcun mekanda bir yas çalışması olarak simge ve anıt ile ödenmesi mümkün müdür?

Zizek'e göre simgesel evrene dahil edişin tam bir teslim mantığı yoktur, bu teslim süreci hep bir artık bırakır. Simgesi üzerinden bir şeyden bahsetmek onun gerçekliğini askıya almaya parantez içine koymaya çalışmaktır. Örneğin simgesel evrene kaydediş ile ilişkili bir ritüel olan cenaze töreninde; kişinin toplumun belleğinde yaşamayı sürdüreceği teminatı verilerek gerçekliği askıya alınır, simgesel geleneğin metnine kaydedilir veya teslim edilir, bu sayede geri dönüşü engellenmeye çalışılır. Ancak simgesel evren ile gerçeklik arasındaki bu geliş gidiş farklar ve izler üzerinden ''artık''

---

[49] Burada ölü ve gömülme kavramları birer metafor olarak düşünülmelidir.

bırakır (Žižek, 2004, s. 40). Bu artık; çalışma bağlamında hayaletbilim sözcelerinden ek ve taşma olarak mekanda belirerek; geleneğin metninin içinde hayalete uygun bir yer olmadığına işaret eder, kovulan geri dönüşünün sinyallarini verir ve tekinsizlik yaratmaya başlar.

Derrida tekinsizi indirgenmesi olanaksız bir musallat oluşu anlatan sözcük olarak tanımlar (Derrida, 2001, s. 218). Hayaletin geri dönüşünü açıklarken Freud'un *Tekinsizlik Üzerine* (*Das Unheimlich)* (2019) isimli makalesine referans verir. Musallat olanın yani hayaletin belirişi ile musallat olunan kişi veya yer arasındaki ilişkiden söz eder. Bu bağlamda bir eylem olarak musallat oluşa bakmanın tekinsizliği açıklamada tek başına yeterli olmayacağını belirterek; önce geri gelene, hayalete belirdiği yer, musallat olduğu kişi ve sınırlarla bağı üzerinden bakmak gerektiğini vurgular (Derrida, 2001, s. 200).

Eiguer (2013) bu bağın ev mekanı özelindeki halini; bedene dair algı, duygulanım, düşlem ve düşünceleri bir araya getiren davranışlar ve çevre ilişkilerin dahil olduğu alan olarak tanımlar (s. 20). Mekanın yabancı geliş hali de bu süreçteki sarsılmaların mekana yansıması ile ortaya çıkar. Freud'un (2019) tekinsizi kişinin en bilindik aşina ve huzurlu olacağı sanılan ev mekanı üzerinden; evinde kendini huzursuz hissetmesi olarak açılımlaması da bundandır. Bu yaklaşımla tekinsizi aslında tanıdık, aşina olanın yabancılaşarak geri dönüşü olarak tarifleyen ilk isim olarak Freud'a referans verilir. Ancak kavramı ilk inceleyen Alman psikiyatr Ernest Jentsch'nin *Tekinsizliğin Psikolojisi Üzerine (On the Psychology of the Uncanny)* isimli makalesine bakıldığında bu yaklaşımdan izler görülebilir. Jentsch kavramı huzurlu, aşina bir yerde bulunmayan bir kimsenin başına gelen, yabancı olunan ya da öyle görünen bir şey olarak tanımlar. Jentsch'in tanımı başlangıçta yeni, yabancı ve düşmanı tekinsiz ile ilişkilendirirken; eski bilindik ve aşina olanı tekinsizin karşısında konumlandırır gibi görünür. Ancak tanımında yabancı olana parantez açarak 'ya da öyle görünen bir şey' ifadesini eklemesi önemlidir. Bu paranteze alma tanıdık ve aşina olanın farklılaşarak yabancılaşmasına referans verir. Nitekim Jentsch bu durumu açıkça belirtmese de vahşi bir doğada yaşayan yerli bir insanın ilk kez bir lokomotif veya buharlı gemi ile karşılaştığı tekinsiz anı anlatırken bilindik olanın yabancılaşarak geri gelmesine/dönmesine gönderme yapar. Karşılaştığı bu yeni şeyin otonom hareketlerinin ve devamlı çıkardığı seslerin ''vahşi insana'' kendi nefes alışverişini hatırlatmasının hayaletsi etkisinden söz eder (Jentsch, 2019). Jentsch'e göre

tekinsizlik hissinin ortaya çıkmasındaki sebeplerinden biri canlı veya cansız bir varlığın gerçek anlamda canlı olup olmadığından şüphe edilmesidir. Bu şüphenin herhangi bir kimsenin zihninde anlaşılması güç bir his bırakması da tekinsizlik hissi olarak varsayılır (Jentsch, 2019, s.12). Bu noktada kavram canlı-cansız, mevcut-namevcut ikiliklerini eriten hayaletbilim ile ilişkilenmeye devam eder. Çünkü hayalet tam da canlı ile cansız arasındaki ayrımı bulanıklaştırmasıyla hayaletlik etkisi taşır.

Kavramı Jentsch'ten devralan Freud, yabancı görünen bir şeyin aslında tanıdık olanın zamanla yabancılaşması, bastırılması ve geri dönmesi süreçleriyle tekinsizi tanımlamıştır. Bu tanım kavramın hayaletbilimle olan bağını belirginleştirir. Freud makalesinde; tekinsizin yalnızca yeni ve yabancı ile açıklanamayacağını, tanıdık olanın zamanla yabancılaşması, bastırılması ve sonrasında geri dönüşünün yarattığı his olarak karşımıza çıktığını açıkça vurgular. Artık tekinsiz tamamen yabancı bir şey değildir. Tanıdık ve bilindik olanın bastırılma süreci ile yabancılaşması ve sonra geri gelmesidir. Gizli kalması *'gerekirken'* açığa çıkmış olandır (Freud, 2019). Hayalet metaforu da benzer şekilde gizliyi açığa çıkarır, görüş alanında olmayan bastırılmış imgeye geçici kiplikler[50] kazandırarak onları görüş alanına dahil eder. Saybaşılı (2011) kuruntu ya da delilik, musallat olunmuşluk halinin şu ya da bu hayalet tarafından değil; bastırılmış olan bir gerçeğin musallat hayaleti tarafından gerçekleşmesi durumunu vurgular. Gerçek burada hayaletsi olandır (s. 54).

Tekinsiz kavramını mekanla ilişkilendiren Anthony Vidler (1994) ise, *'Mimari Tekinsizlik'* isimli kitabında Freud'un kavramla kurduğu bu bağlamdan yola çıkarak tekinsizi[51] ''ev içinde evsizlik'' halinin bir metaforu olarak yorumlar. Tekinsizi, mekanda eskiden tanıdık olanın yabancılaşması, huzursuz edici bir muğlaklık yaratması, gerçek ve gerçek olmayan sınırını belirsizleştirmesi olarak inceler. Yani tekinsiz niteliklere sahip olan mekanın kendisi değildir; kişi bastırılmış korku, arzu, kaygı gibi duygularını mekana yansıtır (Saybaşılı, 2011, s. 96). Bu durumda en iyi bilinen şey en kaygı verici şey olup çıkar. Hayaletsi belirişlerle kendi evindeliği, yakını, bildiği korkutur. Kendi içinin kendi gizinde; en yabancı, en uzak, en tehdit edicinin yerleştiği duygusuna kapılınır (Derrida, 2001, s. 218). Burada bahsi geçen

[50] Kiplik burada bir şeyin nasıl var olduğunun, nasıl gerçekleştiğinin ya da nasıl düşünüldüğünün farklı biçimlerİ anlamında kullanılır.

[51] Benzer şekilde Derrida tekinsizi; *Ötekinin Tekdilliliği* (Le monolinguisme de l'autre) isimli kitabında dil üzerinden yabancılaşma süreci ile aktarır. Kişinin ana dilinin yabancılaşarak tuhaf ve kaygı verir hale gelmesi olarak tanımlar (Derrida, 1996, s.66).

huzursuzluk ve yabancılık kavramları mekansal karşılıkları ile düşünüldüğünde; tez çalışmasının başlarında musallatbilimin temsile getirdiği eleştiriyi kuran kavramlardan ideal ve tekrar ile bağlanır. İdealleştirme ve aynının tekrarı mantığıyla gelen yabancılaşma süreci, gerçeğin ve oluş halinin doğasına imkan vermeyen bir sabitlik ile eş güdümlüdür. Bu bağlamda sistem, hayaletbilimin sözceleri içinde tariflenen 'kendine bağışıklık' sürecine geçer.

Öteki ve başka olarak bastırılan; geri dönüşleriyle mekana sızmaya, bu dönüşler dahilinde ürettiği fark ve taşmalarla belirmeye başlar. Hayaletsi dönüşler olarak bu belirişler her seferinde farklı bir ziyarete referans verir. Yani hayalet ziyaretinin özü gereği öngörülemez. Hep *'var olanın'*, ontoloji ile tariflenen varlık alanının imkanının ötesinde olması bundandır. Düşlenen, sanılan ve en nihayetinde yansıtılandır. Mekan bu yansıtma durumunda, hayalet musallat olduğu an düşsel bir ekrana dönüşür veya eşgüdümlü olarak bu düşsel ekran da mekanı dönüştürür.

Şekil 3.1 : Mısır tarlasında hayalet bir saha, Field of Dreams filmi (Robinson, 1989).

Zizek (2004), hayaletlerin mekanı ekran kavramı üzerinden dönüştürme durumunu Phil Robinson'ın Field of Dreams (1989) filmine referansla aktarır (Şekil 3.1). Filmde karakter mısır tarlasını kare bir çit ile çevirir. Sonrasında geçmişten ve gelecekten gelen hayaletsi fikirler mısır tarlasını ''mucizevi bir biçimde'' hayaletbilimin sözcesiyle görüngübilimsel el çabukluğuyla hayaletlerle doldurur. Yalnızca

doldurmakla kalmaz; siperlik etkisi kavramına referans verecek şekilde onların sırlarını kollayan bir sahaya dönüştürür. Burada hayaleti musallat eden borç durumu olarak; karakterin simgesel evrene kaydedemediği çocukluk düşleri aktarılabilir. Artık mısır tarlası hayaletlerin musallat oluşlarını müsabaka alanına çeviren bir ekrana dönüşmüştür (Žižek, s. 23). Bu ekran varlık alanının tüm bakış açısını tersyüz eder. Bu ekranda görülmez olan görülür, duyumlanamaz olan duyulur. Siperlik etkisiyle daha onu göremeden hayalet ekrandan bizi izler. En önemlisi hayalet olaya aittir. Olaya aitliğiyle mekanı ve zamanı içerir, ziyareti ile geri dönerken, belirişlerini sıklaştırırken ve yinelerken olayı da beraberinde taşır. Bu beraberinde taşıma hali her bir ziyareti biricik kılar. Bu ziyaretler her seferinde dostça bir görüm anını belirtmez. Bazen sıkı teftiş, amansız ve aksamaz bir baskı, yatışmaz bir düşünce zincirini belirtebilir. Bu düşünce zincirinde dünyadaki yas çalışmasının bir türlü başından atamadığı hayaletsi yeniden beliriş; kovulan, dışlanan ve yasaklanan ama aynı zamanda da kontrol altına almak için peşine düşülen olup çıkar (Derrida, 2001, ss. 154-155).

Gelecek olan bulunuşundan kaçmak için peşine düşme durumu, hayaletin eylemselliğine eklenen ve mekanda yas çalışmasını devamlı kılan bir başka niteliğidir. Hayalet zamansal ve mekansal sıklığı ölçülemese de artık belirişleri, ziyaretleri ve geri dönüşleri dahilinde hesaba geçmeye başlar. Musallat olunan tarafından muhasebesi yapılmaya başlanır. Böylece mekanda eylemsel ve performatif bir figüre dönüşür. Hayaletin deneyimi ve yarattığı kaygı; muhasebesi yapılan bu belirişlerin sıklığıyla uyum içindedir (Derrida, 2001, s. 164). Sayı, ısrar, ritim, dalga, döngü ve dönemler hayaletsi belirişlerle mekanda karşılık bulmaya başlar. Tez çalışmasında bu karşılık bulma durumu izler üzerinden takip edilir.

3.1.1 Sızıntı ve taşma alanı olarak iz

Çalışmada hayalet figürü mekanda bastırılmışlığına ve görüngü alanının dışına itilmişliğine, yürütülen yas çalışmasına rağmen belli belirsiz izlerle direnir. Bu izler ona geri dönüş için sızacakları alanları yaratır. İzlerin en önemli özelliği zamanın düz çizgiselliğine aykırı oluşlarıdır. Oluşturdukları yüzeylerde ve bu yüzeylerin birlikteliğiyle belirginleşen topoğrafyalarda yeni ve sapmalı bağlantılar kurarlar. Çünkü zamanda hareket eden, yüzen izler diğer izlerle bağlantıya zaman diziminden bağımsız geçebilirler (Saybaşılı, 2011, s. 62). Bu durumda karşılıklı olarak geleceğin izleri geçmişin izlerine ve sürekli devinir halde şimdiki zamanın izlerine karışır, bu

izler mekana bakışta yeni bir zaman yaklaşımına zemin hazırlar. Mekanın ve zamanın öngörülemez ilişkiselliği içinde yüzeyi okumak mümkün hale gelir.

Öte yandan hayaletin bir güç ve yapı tarafından icat edilen, bir yere yerleştirilen izlerle icat edilen ve ışığa çıkartılıp başa getirilen bir yanı da vardır. Derrida, egemen yapı tarafından alt üst edilen kamu uzamında icat edilen bu hayaletleri amaçları bakımından; bir borç durumuyla adalet adına musallat olan hayaletlerden ayırır. Burada bir borç durumunun veya yas çalışmasının izleri söz konusu değildir. Koşullu bir üretim amacı güden bu hayaletsilik dönüşümü başlatır, önce olguları, sonra bu olgulara ait kavramları etkiler, sonrasında da olayların kendisini etkiler. Bu dönüşümler yalnızca söz konusu yerin topolojik yapısını etkilemekle kalmaz. Yere ilişkin olanın aktarılabilirliğini zedeler, yerin anlamını sabitler. Gövdesinin kamusallığı ile ilişkisini bozar (Derrida, 2001, ss. 123-124). 4. Bölümde bahsi geçen egemenin kamusal uzama kendi hayaletleriyle musallat olma durumu; mahalle ölçeğinde incelenir. Bu tartışma, Lefebvre'nin mekanın toplumsal bir ürün olduğunu gizleyen iki yanılsamadan biri[52] olarak tariflediği *şeffaflık yanılsaması* (Lefebvre, 2014, ss. 59-60) kavramı ile birlikte ele alınabilir. Bu yanılgı hali, mekanın masum, tuzaklardan veya gizli yerlerden arınmış bir şekilde görüldüğü bir bakış halidir (Saybaşılı, 2011, s. 99). Mekanda, düşünce ve algının üretim sürecindeki dolaşıklığı, karmaşıklığını gölgede bırakabilecek, yalnızca aydınlık ve anlaşılır olanın algılanmasına neden olabilecek bir yanılsamadır. Gizli veya gizlenmiş her şey - ve bu nedenle tehlikeli görülen her şey - şeffaflığa karşıdır. Bir tehdit olarak görülür ve aydınlatılır. Ancak şeffaflık yanılsaması kavramıyla şeffaf olduğu sanılana da şüpheyle bakılması gerekir. Çünkü nesneyi gölgelerden ışığa taşıma süreci ile bu nesnenin yerinden edilmesi; bir ışınla mekanın bütün engellerini aşarak delinmesi (I) ya da nesnenin belirli önlemler alındıktan sonra karanlıktan aydınlığa dönüştürerek yerinin değiştirilmesi ile (II) ile gerçekleşir. Salt topolojik değişimle, basit bir biçimde konumun değiştirilmesiyle veya aydınlatma yoluyla yere ait şifrenin çözüldüğüne inanılır. Fakat bu yer değişimi ve aydınlatılma süreçleri muhasebeler içerdiğinden bir yanılsama halidir. Zihinsel uzam ve mekansal uzamla kabaca bir örtüşmenin olduğu

[52] Diğeri gerçeğimsi yanılsama veya geçirimsizlik opasite yanılsaması olarak tariflenir. Bu yanılsamada imgesel ve sembolik olan, algılayıcının yanılsamasına sebep olarak kendini reelin yerine koyar. LeFebvre'ye göre gerçeğimsi yanılsama ve şeffaflık yanılsaması birbirini besler ve birbirini içerir. Birinden diğerine her geçiş ve salınma eylemi, tek başına ele alınan diğer yanılsama kadar önemlidir. Detaylı bilgi için bknz: (Lefebvre, 2014, ss. 59-60).

yanılgısına kapılınır. Lefebvre bu süreçleri; maskeleri olan diğer tuzaklara dönen bir tuzak, yani aşkın bir tuzak olarak tanımlar. Mekansal gerçeklik bir şifreleme süreci içerir, bu süreçlerin şifresi kabaca bir örtüşme ile mekanı ve nesneyi aydınlatarak değil; ancak transpozisyonlara odaklanarak çözülebilir. Çalışma bağlamında bu transpozisyon süreçleri fark (*differance)* kavramı ile ilişkilenebilir. Aksi halde şeffaflık yanılgısı dahilinde; mekanda iletilemez kılınan nesnenin yalnızca iletilebilir olanın içinde taşındığı, dolayısıyla iletenin gücü üzerinden temsil edildiği bir 'iletişim'den bahsedilir. Bu durumda iletilemez olanın, iletilebilir olanın içindeki kalıntıdan başka bir varlığı yoktur. Şeffaflık yanılgısı halinde mekanın bilgisi ve iletişimi yalnızca hakim ideoloji ile örtüşen postulatlar[53] üzerinden üretmiş olur (Lefebvre, 2014, ss. 57-58). Bu üretimi besleyen kritik süreçler, görüntünün hangi sınırlar dahilinde aydınlatıldığı ve görüntüyü taşırken yansıtıcısının aldığı bahsi geçen önlemlerdir.

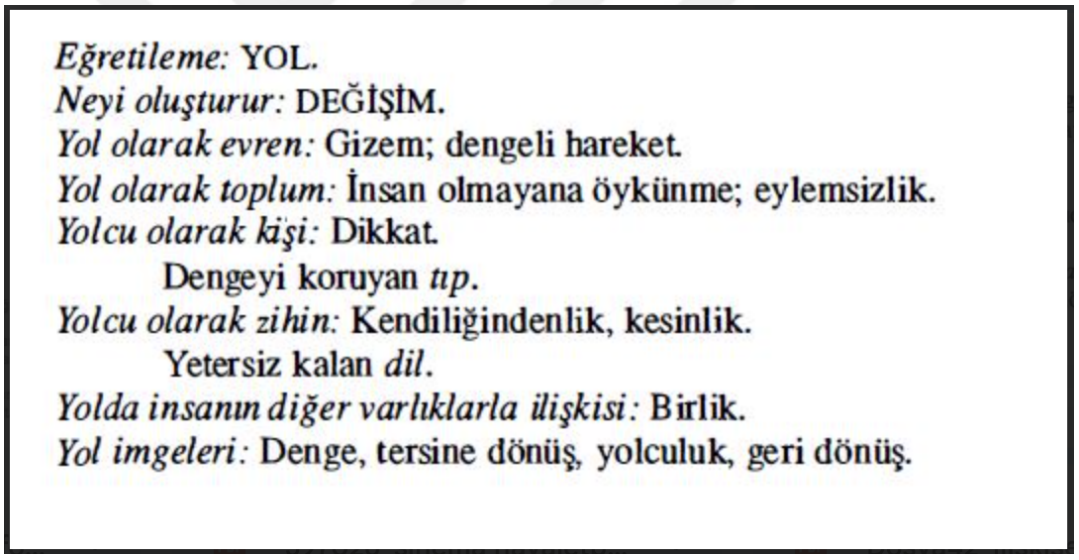
Görsel kültür araştırmacısı ve teorisyen Irıtt Rogoff, şeffaflık yanılsaması ile ilgili yaklaşımında; karanlıktan aydınlığa doğru taşınma dahilinde görmezden gelinen tüm engellerin ve bizatihi karanlıkta bırakılan tüm görüntülerin mekana yeniden doldurmaya çalışılmasının görsel kültürle ilişkisini kurar. Mekan her zaman değişkendir; toplumsal olarak ırk, cinsiyet, dolaşmakta olan sermaye ile şekillenir. Dahil edilmeleri ve dışarıda bırakılmaları belirleyen görünmez sınır çizgilerine tabidir. Bu sınırlar mekanda ne bulmayı beklediğimizin ötesinde ne olduğunu görmemize izin vermeyen, farkedemediğimiz engellerdir. Bu sınırları ve sınırlar dahilinde engelleri tanımaya başladıkça; mekanın kurucu engellerini geri getirmenin, görünmez sınırları görebilmek için ne kadar büyük bir çaba gerektirdiğinin, görsel kültürün projesinin ne denli karmaşık olduğunun farkına varıldığının altını çizer (Rogoff, 1998, s. 32).

Bu yaklaşımlarla anlaşılabilirliği ve gerçeği simgelediği düşünülen görme, artık bir tuzak haline gelmiştir. Toplumsal mekanda değişkenliklerin, üretimlerin ve ilişkilerin gizlenebileceği veya simüle edilebileceği, belirli sınırlar dahilinde müdahale edilebileceği bir araç haline gelir. Hegel (1975) *Estetik*'te görmenin nesnelere ışık düşürmek, onları aydınlatmaktan geçtiğini belirtir. Bu yanıyla görme mekanda maddi olarak var olanı yalnız biçimi ve rengi ile tezahür eden bir temsilden ibarettir.

[53] Postulat mantık ve matematikte ön kabul olarak tanımlanır. İspata gerek duyulmadan doğru, gerçek ve gerekli kabul edilen; bu bağlamda bir fikre temel oluşturan esas ifade, prensip.

Görüntünün bu şekilde nötrleşebilmesi görme duyusunu hem kusursuz kılan hem de kusurlu kılan bir şeydir. Ancak görme ile elde edilen ilksel şey yalnızca anlamın görüntüsünün çekildiği alandır. Bu ilksel şeylerin toplamının bağımsızlığı, ayrılmaları, ortaklıkları, ilişkileri dahilinde anlam oluşur. Bu bağlamda bir görüntünün anlamı görülen ilksel şeyden bağımsız olarak kurulan sayısız durum, faaliyet, üretim, varoluş biçimi taşır (ss. 408-409).

Çalışma bağlamında görme ile elde edilen ilksel şey olarak izler ile alana bakarken, bölüm içinde tariflenen tuzaklara düşmemenin gayreti içinde olmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Le Guin'in (2019, s. 568) bir kavrama bakarken oluşumuna, evrenle, toplumla, kişi, zihin ve diğer varlıkla ilişkisine bakışlar atan eğretilemelerine referans verilebilir. Le Guin'in kültürel bir görecelik uygulaması olarak tariflediği eğretilemeleri[54] (şekil 3.2) ilksel şey olarak izlere bakmanın alternatif bir halini ortaya koyar.

Eğretileme: YOL.
Neyi oluşturur: DEĞİŞİM.
Yol olarak evren: Gizem; dengeli hareket.
Yol olarak toplum: İnsan olmayana öykünme; eylemsizlik.
Yolcu olarak kişi: Dikkat.
Dengeyi koruyan *tıp*.
Yolcu olarak zihin: Kendiliğindenlik, kesinlik.
Yetersiz kalan *dil*.
Yolda insanın diğer varlıklarla ilişkisi: Birlik.
Yol imgeleri: Denge, tersine dönüş, yolculuk, geri dönüş.

Şekil 3.2 : Ursula Le Guin, ''Hep Yuvaya Dönmek'', kimi oluşturucu eğretilemeler, eğretileme olarak yol.

Girişilen hayaletbilimsel mekan okumasında eğretileme olarak yola bakmak; yol imgeleri ile açılımlanan tersine dönüş ve geri dönüş kavramlarıyla bastırılanın geri dönüşüne referans verir. Yol ile başlayan bu ilişkisellik yaklaşımı; zemin, yüzey, cephe ve sanat nesnesine saçılarak devam eder ve imgelerin geri dönüşüyle bedene bağlanır.

[54] Diğer eğretilemeler; savaş, hükümdar, hayvan, makine,dans ve ev için bkz: (Le Guin, 2019 ss.568-571).

3.2 Hayaletsi Bedenleşme

> *"Bedenin sınırlarının oluşması için bedenden dışlanan nedir? Bu dışlama içerideki bir hayalet olarak, kaybın özümsendiği melankoli üzerinden, söz konusu sınıra nasıl dadanır? Bedenin yüzeyi ne ölçüde bu kaybın gizlenmiş bir sonucudur"*
>
> (Butler, 2014, s. 98).

Butler'in dışlanmışın dadandığı bir sınır olarak beden fikrine götüren soruları, Derrida'nın hayaletsi beden olarak bu sınırın etkililiği ile ilgili sorularına bağlanır.

> *"Hayalet orada olmaksızın orada olansa bunu nasıl başarır? Bu tuhaf ve kaygı verici, tekinsiz deneyimi nasıl yaratır? Etkisiz sanal ve kıvamsız gibi görünen hayaletin mevcudiyeti ve etkisi nedir"*
>
> (Derrida, 2020, s. 155)

Hayalet etkililiğini musallat oluşlarıyla mümkün kılar. Butler'in vurguladığı şekliyle yüzey, sonrasında hayalet olarak sınıra dadanan dışlanmışın kaybının sonucudur. Derrida hayaletin musallat olması için bedene, ancak hiç olmadığı kadar soyut bir bedene geri dönüşün gerekliliğini belirtir ve hayaletin bedenleşme sürecini şu aşamalarla tarifler. Düşünce ya da fikir kendi dayanaklarından kopup ayrıldıklarında hayaletin ilk şartı dünyaya getirilir. İkinci şart bu hayalete beden kazandırmadır. Bu bedenlenme ve dünyaya getirilme durumu düşüncelerin ya da fikirlerin çekip koparıldıkları bedene geri dönmesi değildir; fikirlerin, düşüncelerin veya olguların başka bir yapıntısal[55] bedene, protezsi bir bedene taşınması ile yeni bir bedenleşmedir. Bir ileri aşama ise bu hayaletsi bedenin biricikliğini talep eden öznesi tarafından hayaletin yadsınması ile kendi bedenine dahil oluşu, bedeni ile bütünleşmesidir (Derrida, 2001, ss. 191-192).

Hayaletletsi bedenin çoğalışını anlatan bir diğer kavram, ikinci bölümde tariflenen el çabukluğudur. Hayalet el çabukluğu ile çoğullaşır, dizi olarak dizginlerinden boşalır, artar. El çabukluğu ilk akla gelen anlamı ile yok etmeyi, belirgin olmayan haline getirmeyi imler. Derrida'ya göre el çabukluğuna başvuran hayalet ileri düzeyde bir

---

[55] Yapıntı, bilgi kuramında ve ontolojide gerçeğe uymayan ancak belirli bir kuramsal veya pratik amaç için kullanılması sakıncasız olan tasarım; tasni (Url-e).

görüngübilim uzmanıdır. El çabukluğunun ustalığı önce belirişler üretip ardından onları yok etmekten geçer. Hayalet el çabukluğu ile apaçık görünür olmadan da hikayeyi kurar, kendi anlatısını üretebilir (Derrida, 2001).

Virginia Woolf hayaletin onu sürekli olarak mekana geri döndüren bu kurmaca ustalığını şu sözlerle anlatır;

> ‘’*Kurmaca yanı onun en büyük yardımcısıydı. Bir hayaleti öldürmek, gerçeğini öldürmekten çok daha zor. Onu yok ettiğimi sandığım zamanlar sessizce geri geliyordu ’’*
>
> (Woolf, 1966, s. 92).

Hayaletin bu etkililiği ve musallat oluşlarını engellemenin zorluğu; siperlik etkisi altında bütünüyle tanımlanamaz oluşuna bağlıdır. Derrida bu durumu hayaletin ne biri ne öteki oluşu ile aktarır.

‘Hayalet düşüncenin belirli bir görüngüsel ve tensel biçimi, beden oluşu, paradoksal bir bedenlenişidir. Daha doğrusu güçlükle adlandırılabilecek herhangi bir şey olup çıkar, ne biri ne öteki (Derrida, 2001, s. 23). Buradaki ne biri ne öteki olma halinin getirdiği bilinmezlik durumu; episteme alanı, ontoloji ve mevcudiyet metafiziğine getirdiği eleştirilerle bağlantılı olarak tanımlanamaz ve açıklanamazlığı üzerinden yeniden karşımıza çıkar. Hayalet olarak bu yok-nesnenin, bu yok-bulunuşun *namevcudiyetin*, yitip gitmişliğin, aslında burada bulunmayanın burada oluşunun bilgisi takip edilemez olur. Çünkü hayaletin kaynağı, ilgisi veya nesnesi artık burada olanla ilgili değildir. Bu noktada hayaleti mekana getiren öznesinin bilgi adı ile güvendiği, bildiğini sandığı ile ilgisi de kaybolmaya başlar. Artık canlı-ölü şurada-burada olarak tanımlanmayan ve adlandırılmayan herhangi bir şey, herhangi biri ile varlıkbilime ve anlambilime karşı alternatif bir bakma biçimi tariflenmeye başlar. ‘‘Görünmezin kaçıverici ve ele geçirilmez görünürlüğüne’’ (Derrida, 2001, s. 25) söylemiyle artık mekanda kodlanmış bilgiden azade mekana bakabilmenin imkanı aralanır.

Hayalet burada tüm belirişleri arasında dahi görünmeyen, zamanı ve her türlü aynalığı bakışımsızlığı ile kesintiye uğratan, zamandaşlığı[56] kırarak zamana aykırı düşmemize çağrıda bulunandır (Derrida, 2001, s. 23). Hayalet oradadır, her şeyi izler, ama

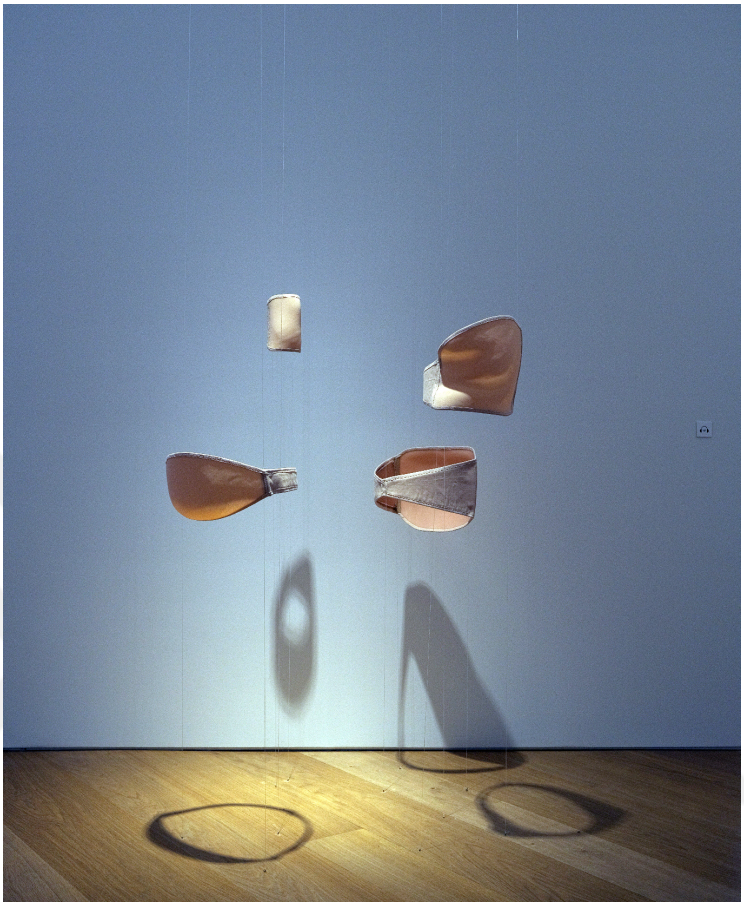
[56] Aynalık ve zamandaşlık kavramları siperlik etkisi ile birlikte 2. bölümde açıklanmıştır.

görülmez. Siperliğe sığınıp algılanabilir fakat duyumlanamaz bir beden olup çıkar. Bir yapıntının sarsılmaz koruyuculuğu altında bulunan bir bedendir. Bu siperlik her seferinde farklı tezahürlerle hayaleti korur. Hayalet biçimleri birer yüz olarak belirirse burada siperlik bir maskeye dönüşür (Derrida, 2001, s. 173). Bu bağlamda çalışma; harabede, mahallede ve sokakta hayaletbilimin siperlik etkisini incelerken siperlik farklı mekansal ögelere dönüşür. Bazen duvara, bazen yığıntıya bazen de bir sanat nesnesine dönüşür ve hayaleti görünmez kılar. Siperlik etkisiyle hayaletin kimliği artık saptanamaz, biçimsel olarak görülemez ve konumlandırılamaz. Bu nedenle de durdurulamaz. Algı anları arasında karar verilemez yer değiştirmelerden ibarettir. Adcılık (*nominalizm),* kavramcılık (*konseptüalizm),* ve gerçekçilik *(realizm);* artık adına hayalet denen şey ya da şey olmayan tarafından yolundan saptırılır, sıralama düzeni keyfileşir; olanaksız olup çıkar; artık hayalet ne sınıflandırılabilir, ne sayılabilir ne de sıralanabilir olandır. Tekillik veya çoğulluk olarak algılanamaz, bir tane olsa bile çoktur, çoklaştığı anda tekte birleşir. El çabukluğu ile hızla çoğalır, bir anda tekilleşir. Saymakla bitmez, verdiği tohumlar, çıkardıkları, ekledikleri ve artı değerleri artık hesaba gelmez. Bütün ötekilerden çok daha geniş, çok daha fazla şeyi kucaklayan bir kavram olur çıkar (Derrida, 2001, ss. 207-208).

Sınıflandırma isteğini yerle bir etmesiyle; eşitleştirilmiş, düz bir alanda devinmeye devam eder. Kavramları yatay biçimde örgütler. Derrida hayaletleri 1 ve 10 arasında sıralamaya giriştiği bölümünde dahi; ‘’Hayalet no 1'den hayalet no 10'a kadar bir sayı, içlerinden biri eksiktir ama hangisinin eksik olduğu bilinmez.’’ şeklinde hayaletlerin arasındaki bu yatay hiyerarşinin altını çizer (Derrida, 2001, s. 209).

Hayaletsi bedenin örgütleniş biçimi ve etkililiğine dair açılımlardan sonra bu başlık; hayaletin bedenleşmesinin aşamaları mekanla birlikte tariflenerek sonlandırılabilir. Düşüncelere bedensel bir kıvrım vermekle bu bedenleşme süreci başlamış olur. Düşüncenin mekana taştığı, sızdığı bu beden protezsi, yapıntısal bir bedendir. Hayalet artık belli belirsiz izlenebileceği ekranı için onu çağıran, filizleneceği bir gedik, bir iz arar. Düşünceleri birer hayalet kılmakla başlayan süreç, bu bedensel biçimin onu çağıranın bedeniyle bütünleştirerek hayaletlerin konağı bir beden kılmasıyla son bulur. Artık hayalet çatlakta, yıkıntıda, aralıkta, boşlukta, gedikte oluşan izlerde ve nihayetinde onu çağıranın canlı veya cansız bedeninde, gövdenin kendisindedir. Bu dağınık, parçalı ve konumsuz oluş hali tekil bir beden fikrini paramparça eder, göçebe bir figür üretir. Hayaletsi bedenler paramparça edildiğinde geriye yalnızca bir

görüntüden ibaret olmayan gerçek beden kalır (Derrida, 2001, s. 193-197). Hayaletsi bedenden 'gerçek' sanılan sınırlı, tanımlı ve sonlu beden fikri yok olduğunda bedenin gerçekliği değil, yalnızca görüngüselliği yok olur (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : Ebru Özseçen, 'Korse', Arter (kişisel arşiv, 2022).

Ebru Özseçen'in Korse isimli yerleştirme çalışmasının vurguladığı gibi beden belki de o güne dek hiç olmadığı kadar gerçek olup çıkar. Orada bulunmayışı ile kurulan bu göçebelik halinde gerçek gücü ve etkililiği o güne de hiç olmadığı kadar iyi ölçülebilir olur.

3.2.1 Hayaletsi bedenin göçebeliği

Bu başlıkta hayalet figürünün konumsuzluğu, el çabukluğu, siperlik etkisi, bakımsızlığı gibi birçok özelliğini kuran yanı, göçebeliği üzerinde durulur. Hayalet bir orada bir burada oluşuyla özü gereği göçebeliği temsil eder. Yerin dönüşümünde sınırlara musallat olan bu göçebeliğin etkililiği önemlidir. Konağı olduğu mekan da onunla birlikte göçebe hale gelir. Derrida (2001), Marx'ın Hayaletleri kitabına giriş yaparken ilk sorusunu yaşamayı öğrenmenin mümkünlüğü üzerine sorar. Yaşamın ancak kendi yaşamının kıyısındaki ötekinden, iç veya dış kıyısında, yaşam ve ölüm

arasında, yer alan bir ötekinden öğrenme[57] '*heterodidactique'* ile öğrenilebileceğini belirtir. Aktarılan kıyılarda, ikilikler arasında dolaşma hali ise göçebeliği gerekli kılar. Dönüş, beliriş ve bedenleniş süreçleri bu göçebelik dahilinde zamana ve mekana aykırıdır. Bu aykırılık Focillon'un aktardığı daima yeni bir evren yaratma düşüncesiyle ilişkilenir. Göçebelik, ayrılık, sürgün kelimeleri mekanda meydana gelen sürekli bir kopuşa dolayısıyla yeni bir evren yaratmaya referans veren hareketin adlarıdır (s. 48). Focillon'un söylemiyle göçmenin meselesi, evrene eklenen bir evrenler yaratma meselesidir (Focillon, 2015). Her yeni kopuş aynı zamanda bir açığa çıkmadır ve aynı zamanda da bir örtünmedir; öyle ki ortaya çıkan veya üretilen her yeni alanın altında bir köken derhal gizleniverir (Derrida, 2020, s. 223). Böylesi bir yaklaşımla; kovulan ve göçebe olana hareketin getirdiği imkanlar dahilinde yeniden bakmak mümkündür.

Rosi Braidotti göçebe oluşu performatif bir eylemsellik hali olarak tanımlar ve göçebeliği diğer koşullarda olası görülmeyen karşılaşmalara açık olmak, deneyim ve bilginin beklenmedik öngörülemeyen kaynaklarına yer açmak eylemleriyle ele alır (2017, s. 35). Bu kaynaklara ve görülmeyen karşılaşmalara yer açmak; göçebe figürün sürekli olarak sınırları uzatması, çekiştirmesi ve delmesine Massey'in sınırlar üzerine deyişi ile esnetmesine (2005) sebep olur. Bu esneme hali içinde göçebe figürle dönüşen mekanın ve zeminin hareketinden dolayı artık bir konumlanmadan bahsedilemez. Artık göçebe olan yalnızca göçmen değildir; hareketin oluşturduğu göçebe mekan da sınırı performatif olarak, üretmeye devam eder (Saybaşılı, 2011, s. 72).

Bu performans hali dahilinde göçebe figür; egemenin sınırlarına yani mevcudiyet alanına başkaldıran bir figürdür. Nitekim bu sınırlar dahilinde kovulmuş, dışarıda bırakılmış ve göçebe olmuştur. Gilles Deleuze ve Felix Guattari bu başkaldırı ve kurtuluş halini *arzulayan göçebe* kavramı ile; hiç sabit bir konuma geçmeden, hiç durmaksızın ayrıksı ve bağımsız *konak* noktalarında dolaşan göçebeler üzerinden tarifler. Bu göçebelik halinde köksapları[58] ile birbirine bağlı olsa da dolaştıkları ve dolayısıyla etkidikleri alanlar ayrıksı ve bağımsız konak noktalarıdır. Kavramı

---

[57] Burada kastedilen ötekinden öğrenme '*heterodidactique'* yaklaşımı, kendiliği farklı bir yere konumlandırarak sabit bir ötekilik yaklaşımıyla kıyaslamak üzerine değil; aradaki farklar ve olup bitenlere odaklanmak üzerinedir.

[58] Deleuze ve Guattari'de köksap kavramı yer altında yatay bir biçimde dallanıp budaklanan bir başlangıç ve bitiş noktası tanımlamayan ağımsı bir modeldir.

Kapitalizim ve Şizofreni isimli ortak çalışmalarında (Deleuze & Guattari, 1972) kullanırlar, egemen kapitalizme karşı mücadele edebilmenin ve modernizmin dayattığı kimliklere yakalanmamanın tek yolunu arzulayan göçebeler olmak, durmadan bağımsız konak noktalarında[59] (Deleuze & Guattari, 1980) dolaşmak, sınıflandırılamamak olarak aktarırlar. Sabitlenmiş bir konumda şeyleri sınıflandırmak sorgulamanın sonunu getiririr, sorgulama sonlandığında adalet ve etik düzleminden de bahsedilemez. Bu sınıflandırma ile birlikte nesne veya mekan da kodlanır; bu koda bağlı olarak aşinalık; güvenli olana dair soruların ve sorgulamaların bitmesini beraberinde getirir. Göçebe figür ise hiçbir zaman bu sınıflandırmaya dahil değildir, kodları yoktur, her yeni göçebe mekanda yeniden mekana dair kendi kodlarını yazar. Bu nedenle göçebe figür sınıflandırma sistemleri arasındaki sınırlara ve bu sınırları belirleyen kodlara hayaletler olarak musallat olur. Bu yönüyle de her zaman tekinsiz kalır.

Julia Kristeva, Korkunun Güçleri isimli kitabının '*Nerede Diyen Bir Sürgün'* başlıklı bölümünde göçebenin yerle ilişkisinin üzerinde durur. Göçebenin kim olduğundan ziyade nerede olduğuyla ilgilendiğini belirtir. Konumsuz oluşunun, düşünsel bir düzlemde yer ile ilgili bağını güçlendiren yanını vurgular. Kovulmuş ve dışlanmışın; özdeşleşmek, arzulamak, ait olmak ya da reddetmek yerine; kendisini geçici durumlara adapte eden, ayıran, ve dolayısıyla da gezip dolaşan bir figür haline getirebildiğinden bahseder. Kristeva'ya göre göçebe kimlikler zorunlu olarak kendini böler, dışlar, ayrımlarını gerçekleştirecek neşteri kendine vurur. Varlığı hakkında değil, konumu hakkında düşünür ve yeri sorgular. Bu bağlamda soru kimimden neredeyime doğru değişir. Çünkü def edilmiş, kovulmuş, dışlanmışın kafasını meşgul eden mekan asla tek olmadığı gibi türdeş ve tümleştirilebilir de değildir. Bu mekan öncelikle bölünebilir, katlanabilir ve faciamsı bir mekandır. Alanlar, diller ve eserler inşacısı olan bu kovulmuş kişi; kendi evrenini sınırlandırmayı denese de, bu evrenin akışkan sınırları sürekli sağlamlığını tartışma konusu eder. Bu durum kovulan kişiyi, sınırları sürekli yeniden başlatmaya ve tanımlamaya iter. Çünkü bu sınırlar olmayanın nesnesiyle, dışlanmışlığı üzerinden kurulmuştur. Bu anlamda; dışlanmış yorulmaz bir inşacıdır. Çünkü yolunu yitirmiş bir kişidir, yolunu ne kadar yitirirse o kadar kurtulur.

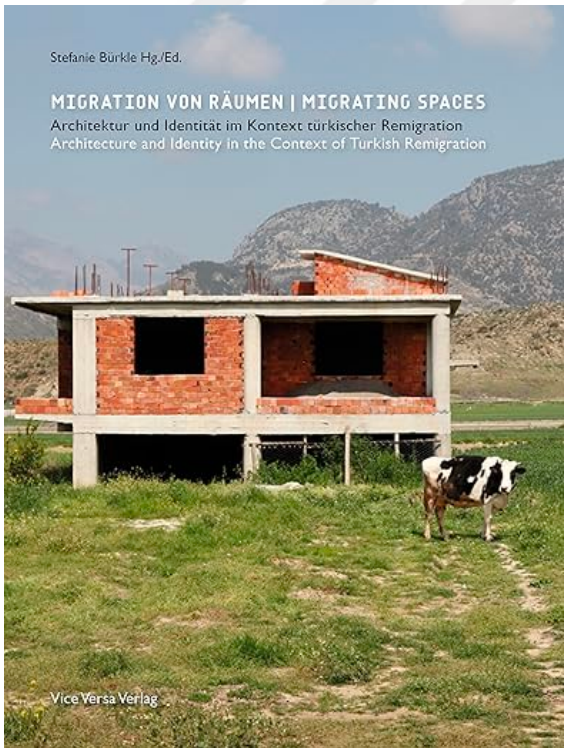
[59] Daha sonraki kitapları Bin Yayla'da (Deleuze & Guattari, 1980) arzulayan göçebelerin durmaksızın dolaştıkları bu konak noktalarından bahsederler.

Sürekli olarak aranan şey sürgüne, büyülenmeye dönüşür. Böylece unutulan zaman aniden farklı bir çehresiyle yeniden belirir. İki karşıt sözcüğü birleştirebilecek bir olay gibidir, anlık ve hızlı olması nedeniyle de çabucak olur ve kaybolup gidenin zamanı çifte bir zamandır, sürekli bir başkalığa referans verir (Kristeva, 2004, s. 21-22).

Göçebelik bu bağlamda hem acılı hem de yaratıcı bir süreçtir. Mahalinden ait olduğu yerden ayrılan çalışma bağlamında kovulan göçebe figür, binlerce tehditle karşı karşıyadır. Bu durum kovulanın geri dönen hayaletini yaratıcı olarak örgütlenmeye zorlar. Evsizlik konsepti üzerine çalışan filozof Flusser; bu durumu yaratıcılığın mekanın kaybından *(space of loss)* geldiği fikriyle açıklar. Mekan kaybının kişiye beklenmedik ve açıklanamaz hareketler yaptırarak 'elleriyle' yaşam koşullarını oluşturduğu ve değiştirdiği bir ihtimali araladığını; dolayısıyla özgürlüğü ima eden bir yanı olduğunu savunur (Flusser, 2013). Kovulma eyleminin fazları içinde olarak tariflenen yer değiştirme anı olarak göçebelik hali ve bu hali geçmişten geleceğe taşımaya devam eden zaman sekansları gidilen yeri göçebe oluş perspektifi ile algılamaya ve üretmeye devam eder. Bu bağlamda Erol Yıldız'ın göçmen oluş sonrası perspektifi *''postmigrant perspective''* anlatan yaklaşımları çalışma kapsamında önemlidir. Bu yaklaşımlardan biri göçmen figürün kendini sürekli olarak sınırların ötesine yerleştirmesi ile ''transtopya'' (*transtopia)* fikrini üretmesine imkan verdiğini vurgulamasıdır. Diğer yaklaşımı ise göçün mekanlarını yalnızca bir araştırma alanı değil, bir araştırma yöntemi olarak bakılabilir bulmasıdır (Yıldız, 2016). Bu bağlamda hayaletbilim ile göçebe figüre, araştırma alanı değil, bir araştırma yöntemi olarak okumak mümkün olur. Böylece açık uçlu, tamamlanmamış bir yolculuk olarak hayaletin etkililiğine göçmen figürün mekansallığı üzerinden bakılır. Böylesi bir kültürel mekan; sabit bir tekil kimliğin ya da nihai bir varış noktasının olmadığı sürece giden bir fabl, bir icat ve bir inşacıdır (Chambers, 2005, s. 45). Göçmenin geride bıraktığı nesne, imge ve izler harabeye dönmüş bir tablo olarak da gözükse de göçtüğü yer ile aradaki mesafe ve zaman farkını aktaran, aktarırken de farklar ve erteleyişler ile yeri dönüştüren kesitler sunar.

Yer değiştiren özne; hem geride bırakılan mekanın hem de şimdi ve burada olanın açısından baktığı için Yıldız'ın *post-migrant perspective* (Yıldız, 2016) olarak aktardığı çifte perspektife sahiptir. Bu durumda yeni yerdeki her sahne veya durum eskisindeki muadilini kendine çekmekte veya itmektedir (Derrida, 2001). Bu nedenle çekme-itme kuvvetleri ile oluşan mekan-zamanları, arasındaki farklar dahilinde

birbirlerine bağlar. Giriş bölümünde kovulma eyleminin fazları dahilinde tariflenen yeni ve eski yerin çekme-itme haline karşı dirençle veya bu hal ile birlikte ardıl-ardışık mekan üretme evresinde belirtilen çifte perspektif hali önemli hale gelir. Bu bağlamda sanatçı ve akademisyen Stefanie Bürkle'nin 2015-2021 yılları arasında Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi bünyesinde yürüttüğü araştırma projesi incelenebilir (Şekil 3.4). Proje, Türkiye'ye dönüş yapan Alman işçi ailelerin evlerindeki mekansal karakterleri inceler. Çalışma bağlamında işçi aileler, ülkelerindeki imkansızlıklar nedeniyle kovulmuş ve geri dönmüş göçebe figürler olarak ele alınabilir. Proje kapsamında 8 bölge içinde 132 ev, apartman ve bu konutların kentle ilişkisinden iç mekanına çok ölçekli bir çalışma yürütülür. Çalışma sonucunda evler bahsedilen çifte perspektif ile sayısız konfigürasyon tanımlar (Şekil 3.5). Çalışmanın yayınlaştırıldığı kitabın ''*Cultural Transfer and Identity Thorough Architecture''* bölümünde Bürkle, göçebelik mefhumunun sunduğu ulusötesi ilişkilerin şehrin yapısını ve imgesini nasıl değiştirdiğini ve göçebelik gerçeği ile oluşan anonim mimarinin[60] nasıl hangi biçim ve ölçeklerde ifade bulduğunu aktarır (Bürkle, 2016, s. 62).

CONTENT

11 **Foreword** Stefanie Bürkle
24 **Introduction** Stefanie Bürkle
62 **Cultural Transfer and Identity through Architecture** *Stefanie Bürkle*
96 Mapping
132 **German Architects in Turkey 1933–45** *Yüksel Pögün-Zander*
151 **The In-Beetween as Social Practise** *Erol Yildiz*
175 **The Urbanisation of the Empty** *Stefanie Bürkle*
188 Home Village
191 Periphery
204 Holyday Region
211 Sitesi
219 Skeleton
229 Building Site
239 A Village Full of Villas but without People: *Stefanie Bürkle, Fulya Erdem*
241 Kizilca
247 **Typology of Remigration Architecture**: *Stefanie Bürkle*
250 The Local Hous
256 Model House
271 Casestudy Model House
287 Two Faced House
293 Casestudy Two Faced House
309 Multi-Layer House
313 Casestudy Multi-Layer House
326 Between the House and its Environment: *Stefanie Bürkle, Fulya Erdem*
329 Winter Garden
330 Terrace
333 Garage
337 Barrier
341 Ornamental Garden
346 Kitchen Garden
354 **Interiors** *Stefanie Bürkle, Fulya Erdem*
356 Children's Room
361 Kitchen
371 Study
374 Hobby Room
378 Attic
391 Living Room
396 Salon
408 **At Home on the Move** *Gaby Fierz*
416 Objects
418 **Diasporic Homescapes** *Aylin Yildirim Tschoepe*
426 **A Definitive Return, Not a Definite Return** *Serhan Ada*
438 **Migrating Spaces** Stefanie Bürkle
443 Short Biographies of the Authors and Assistants

Şekil 3.4 : ''*Migration Spaces''*, proje kitabı görselleri (Bürkle, 2016).

[60] Araştırmacı yazar burada anonim mimarlığı mimarsız mimarlık olarak tanımlıyor.

Şekil 3.5 : Göçmen sonrası perspektif, kovulanın geri dönüşü: iç mekan (Bürkle, 2016).

‘‘Migrant and City Making’’ isimli diğer araştırma projesic(Çaglar & Schiller, 2018) ise göçebeliğin mekansal etkilerini çalışma alanları bağlamında inceler. Kırılgan kentler olarak ele alınan 3 şehir Mardin, Manchester ve Halle’de göçmen işletmeleri (Şekil 3.6) üzerinde yapılan bir projedir.

Şekil 3.6 : *‘‘Migrant and City Making’’*, proje kitabından manav dükkanı cephesi (Çaglar & Schiller, 2018).

Bu işletmeler ile tez çalışması bağlamında egemen figürü temsil eden şehri kısa süreliğine tüketim malları ile dolduran zincir mağazalarla birlikte ele alınır (s. 108). Kentin oluşumuna etkiyen çok ölçekli *multi-scalar* güç ilişkilerine dahil olurlar. Bu güçler ekonomik balonlar, göçmen politikaları, iletişim teknolojileri gibi bağlantılı

ağlar içinde kesişir ve onlara etkir (s.211). Massey'in tüm bileşenleri güç geometrisi *(power of geometry*) ile kavramsallaştırdığı bu ağsı sistem içinde göçebe yerelin globaldeki anlamını *(global sense of local)* üretir (2012, s. 68).

Bahsi geçen projelerde ev ve çalışma mekanı üzerinden incelenen; fiziksel mekanın ve bir sosyal fenomen olarak göçün çift yönlü ilişkisi, etkililiği ve potansiyelleri tez çalışması bağlamında göçebe figür hayaletler üzerinden kentte, mahallede ve sokakta ve hatta malzeme ölçeğinde teorize edilmeye çalışılır.

Bu iki projede göçebe oluşun sağladığı çifte perspektifin ve melezliğin mekana kattığı anlamların ve değişkenlerin; temsildeki imkanı çoğullaştırması önemlidir. Temsil üzerindeki bu çoğullaşma, bakma biçimlerini etkileyerek üretim süreçlerine de sirayet eder. Çalışma bağlamında göçebe figür olarak hayalete ve çifte perspektifine bakmak benzer şekilde çoğullaşmaya destek verir, tekil bir temsil meselesi olmaktan çıkarak üretime geçer. Göçebe figürün çifte perspektifi ile mekana dahil ettiği yeni yapma biçimleri bir çeşit montaj olarak görülebilir.

Berger, fotomontaj tekniğinin imkanından bahsederken bu tekniğin ilişkisellik kurma potansiyeli ile ''gerçeğin aldatmacası''nı nasıl aşmamıza yaradığını anlatır. Gerçek hiçbir zaman göründüğü kadar yalıtılmış değildir. Berger'e göre melez mekanlar da bir nevi fotomontaj tekniğine gerek kalmadan bu durumu gerçekleştirme gücünü içinde barındırır (Berger, 2015, ss. 43-44). Bu melez mekanlar göçebelik mefhumu üzerinden hayaletle incelenebilir olur. Bu bölüm, göçebeliğin potansiyelleri sererek; bu potansiyellerin aksine, göçebenin belli bir plana, ereğe, eğilime göre yürütülen, yönlendirilen yani güdümlü olarak temsil edilmesine karşı duruşu savunur. 4. bölümde de göçebe figür hayaletin uğrakları üzerinden oluşan mekanlar aracılığıyla göçebe oluşa dair alternatif bir temsil biçimi geliştirmek amaçlanır. Göçebe hayaletler hareketi ile sınırı deler bozguna uğratır ve geçişe dönüştürür. Bu anlamda eylemsel ve performatiftir.

4. UĞRAKLAR

Tezin 4. bölümünde, farklı uğraklarla, farklı musallat olma vakalarının mekansal izdüşümleri incelenir. Bu uğraklarda bedenlenişi, hareketi, konumsuzluğu, göçebeliği, örgütleniş biçimi ve eylemselliği tartışılan hayalet figürü ile dolaşmak geleneksel mekan okuma çerçevesini bozmayı ve sınırını aşmayı imkanlı kılar. Gölge, harabe, kuytu, karanlık gibi örtük mekansal öğeler iz, dönüş, bedenleşme ve bunların kurgusal ağları üzerinden hayalet figürü ile gezilebilir, görülebilir olur. Hayaletin bu göçebe oluş halinde mekana yayılma, ve mekanı dönüştürme süreçleri incelenir. 4. bölüm göç, hizmet yoksunluğu, mübadele gibi faklı kovulma hikayeleriyle tekinsizleşen fakat izler ve yeniden oluş transkriptleri ile harabeyi hayaletleriyle yeniden düşünülebilir kılan köylerin incelenmesiyle başlar. Ardından farklı kovulma ve musallat olma vakalarıyla İzmir'in kent içi bir mahallesi olan Umurbey Mahallesi'nde; kentte, mahallede, kamusal alanda ve sokakta hayaletbilim eşliğinde bir mekan okumasıyla devam eder.

Hayaletbilimsel mekan okuma deneylerinde; köyler üzerinden harabeye bakış ve Umurbey Mahallesi üzerinden toplumsal mekana bakış; farklı ölçek ve perspektifler sunar. Bu okumaları ortaklayan; kovulma ve bastırma ve bastırılanın geri dönüşü süreçleri ile hayalet hikayelerini kurmalarıdır. Harabeler, gücün ve egemenin çekildiği bir açık-oluş düzlemi sunarken; Umurbey Mahallesi farklılaşan kovulma hikayelerinin ardından yalnızca açık-oluş düzlemi tariflemekle kalmayıp konumu gereği kovulma hikayelerinin süreklilik halinde devam ettiği ve ilişkili olarak birçok musallat oluş süreçlerinin de okunabildiği bir yerdir. Mahallede, toplumsal ve kamusal mekanın hayalet hikayesi de sokakta, yapı ve yıkıntıların yüzeylerinde sızıntı taşma ve eklerle okunabilir olur. Bölümün sonlarında Derrida'nın hayaletinin eylemselliğini diğer musallat oluşlardan farklılaştıran karakteri; ''*gelecekten musallat oluş''* hali ve ''*gelecek bulunuştan kaçma''* ile Umurbey Mahallesi yere gelecek tahayyüllerinin de bedenleşmesi üzerinden bakmanın imkanlarını sorgular. Bu yaklaşım farkı vurgusuyla; hayaletbilime bakışın ilk uğrağı harabelerdir.

4.1 Harabe

Harabe oluş; kovulma, yerinden olma, terk edilme ve yıkım anlatısını içinde barındırır. Öyleyse harabeyi düşünmek harabelikten önce çöküş anını düşünmeyi gerektirir. *Prophe* olarak kavramsallaştırılan çöküş anında yapıya tekinsiz bir tehdit durumu musallat olur. Bu tehdit hali yaklaşmakta olan tehlikeden dolayı o yapıların güvenli bir an ve alanda pek de dikkat edilmeyen temel taşlarına, olanaklılığına ve zayıf noktalarına yoğunlaşmayı sağlar. O anda sadece güçlü payandaları değil yapının sistemi oluşturan diğer parçaları da görülmeye başlar (Derrida, 2020, s. 13). Bu nedenle bir yapı veya kurumun inşa ve yıkıntıdan ibaret olmadığını anlamak, ara durumları keşfedebilmek, bir çalkantı veya sarsıntıyı teşkil eden o gizli yerleri açığa çıkarmak için mekan kurgusal ve yöntemli olarak tehdit edilebilir, harabelik senaryoları üzerinden düşünülebilir.

Harabe artık güçlerinden arınmış; biçimin tekil bir veya birkaç egemene emanet edilmediği düzlem olarak, gelip geçene duyarlı ve dönüşüme açık oluştur. Giovanni Battista Piranesi'nin harabeyi hayali gravürlerinin başlangıcı olarak görmesi, bu açık oluş düzlemi ile ilişkilenebilir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 : Giovanni Battista Piranesi: Harabeden başlamak (Url-4).

Egemenin çekildiği harabe artık bastırılanın, kovulanın ve dışarıda bırakılanın hayaletlerinin bedenleşeceği bir konaktır. Bu yönüyle gizleneni açığa çıkarmaya, geride kalana çağrıda bulunur (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : Harabe Duvarı: ‘‘Birşeyler Saklı. Git ve onu bul. Git ve Sınırların ardına bak’’ (Gökçeada Dereköy, kişisel arşiv, 2023).

Bir yerin anlamını inşa eden gücün ‘*yaşayan’* enerjisi oradan çekildiğinde yani içerik nötralleştiğinde yapıların kabartısı ve malzemenin taslağı ortaya çıkar. Başka bir deyişle yapay veya doğal bir felaketin arkasından iskeletten ibaret kalmış, ıssız veya viran bir kentin mimarisi gibi sadece terk edilmiş değil daha ziyade anlamın ve kültürün hayaletlerinin gezindiği bir yapıya ve şehre dönüşür. Onu burada eski haline geri dönmekten alıkoyan bu perili olma hali de mevcudiyet veya na-mevcudiyet tarzının bir arada oluşudur. Mevcudiyetler alanından na-mevcudiyetler alanına doğru bu gelgitte biçimini ve biçimine giydirilen anlamını yitirmeye devam ettikçe tanıma ve sınırlı olmaya direnir; geçiciliği vurgular. Sürekli idealize edilen bir aynı oluşa hizmet etmek için dışarıdan müdahil olunan yapıların aksine her gün değişen hali, biçimsizliği harabenin eylemsel yanıdır. Bu eylemsellik hali içinde bir anda yok olmaz, geçmişi ve gelmekte olan yeni kuvvetlerle geleceği kendine eklemler, bu eklemlenme sürecinde ara durumlar ve ara mekanlar sunar.

Şekil 4.3 : Harabe üzerinden iskelet, kabartı, taslak, ara durumlar ve çöküş anı (İnci, 2024).

Harabe geçmişte kalanın bugünkü biçimini yaratmaya ve geleceğe taşımaya devam eder. Bu durum hayaletbilim perspektifinde tariflenen geçmiş ve geleceği şimdiki zamana dahil etme hali ile uyumlanır. Yer ve nesnesinin bugünde na-mevcut olma halinin; geçmiş ve gelecekle birleşik bir biçimde kaynaşmadır (Şekil 4.3). Dolayısıyla kasti ve kaza, doğa ve tin ve zamana dair diğer ayrıştırmalar arasındaki gerilimi düşünmeye aracılık eder. Bu gerilim halinde iç ve dış etki arasındaki birliğin etkinlikteki, eylemdeki kesişimini vurgular. Bu durumda yapılar egemenin her bir köşesinden gelen akımlara ve güçlere dayanamayacak hale gelmeden varoluşun bir parça çökmesi gerekir. İzlenim edinmeye egemenin yapay ve yönlendirici gücü olmadan açık oluş ancak böylesi bir çöküş sürecinde mümkündür.

Çöküşün ve çürümenin büyüsü buradadır. Artık kendi güçlerine dayanıp kendi biçimlerini koruyamayacak veya oluşturamayacak olan kurum ve kişilerin çekildiği yerde çöküş; bütün çelişik ve pekişik çabaların bir araya gelişini anlatır. Bu yönüyle birbirine karşı büyüyen olarak değil ket vurulmamış bir birlikle yeniden ve yeniden bağlanan, eşitleyen yanıyla harabe; hayaletbilimin temel motivasyonu olan adalet fikrine bir bakış sunar (Simmel, 2020, s. 38).

Yapıların kabartısı, çizgisi ve içeriğini oluşturan *'canlı enerjisi'* nötralize edildiğinde iskelete dönüşmüş ancak indirgenmemiş bir harabe şehir belirir. Kimilerinin artık ikamet edemediği, kovulduğu ancak basitçe ''terk edilmiş'' de olmayan bu yerleri - alandaki yas çalışmalarına (Şekil4.4) rağmen- izler üzerinden anlamın ve kültürün musallat olduğu veya olacağı yerler olarak görmek mümkündür (Derrida, 2020;1963, s. 65).

Şekil 4.4 : Alanda yas çalışmaları, Gökçeada (kişisel arşiv, 2023).

Harabenin bütünüyle terk edilmesi, kayıtsızca çöküşe bırakılması olumlu bir edilgenlik olarak görülebilir. Bu edilgenlik halinde çatışan varoluş ve egemen oluş eğilimleri arasında kendi haline bırakılan harabenin duyu üstü bir denge içinde dönüşümüne tanıklık edilir. Bir yanıyla yaşamdan çekilmiş, bir yanıyla yaşamın geçtiği yerler olarak harabeler ile; yapının artık bir doğa ürünü olarak görülmesi gücü tersine çevirir. Aşınım, hava koşulları, yarıklar, sarsıntılar, çözünmeler, kendine gizlice yer bulan bitki örtüsü, çukurlaşan, kümelenen ve parçalanan tüm katmanlar yüzeyi ve çizgiyi tekrar tekrar biçimlendirir (Şekil 4.5). Bu biçimleniş görünür olmayan eğilimlerin *'canlılığını'* vurgular (Simmel, 2020, s. 21).

Yazı ve Fark'ın kapanış metni olan *Elips*'te Derrida (2020) bir geometri nesnesi olarak kitabı yorumlar. Yazmak veya okumak yerine çizer; kitabı izlerden dokunmuş bir yüzey olarak yeniden tanımlar. Bu eylemle birlikte her şeyin yüzey olarak görülebilme

imkanı aralanılar, şeyler artık çizilebilir ve mekansallığa dair açılımları yapılabilir olur. Çizme eylemine ise çizginin tuzak oluş haline vurgu yaparak çembere referansla girişir. Kapandığı anda özdeşliği etkin bir biçimde kuran çemberin; kapanımından çıkmamıza izin veren bir farkı içine alması için artık çemberin dönmeye başlaması, açılması ve katlanması gerektiğini vurgular. Çember burada ideali simgeleyen bir sınır tarifidir. Bu açılım olmadan çemberin yani sınırın aynının içinde özdeşlikten bir çıkış yolu yoktur. Kökenin kaydedildiği, içinde tekil bir yerden ibaret olduğu ve bu yerin işlevden ibaret olduğu bir sisteme kaydedilmişliğinde kapalı kalır. Bu tekrarın gramerinde görünmeyen bir şeyler eksiktir; görünmez ve belirlenemez olduğundan bu eksiklik dışarıdan bir müdahale ile kıpırdatılamaz. Ancak bu görülemeyen eksiklikler bütün anlamı değiştirme gücüne sahiptir (s. 386-90).

Şekil 4.5 : Harabede hiyerarşi, yüzeyin yeniden biçimlenmesi, (İzmir, kişisel arşiv, 2023).

Bu eksiklik dahilinde çizgi artık tam olarak çizgi değil, merkez artık merkez değildir. Çemberin kusursuz olması imkansızsa ve hep bir şey eksik kalacaksa, çizginin kırılması ve mekanın düşünülebilir kılınması gerekir. Bu sayede merkezde yeni merkezler okumak mümkündür ve bu yolculuk çemberin yani mükemmel ve idealin imkansızlığının kabulüne kadar varır. Merkez nerede diye sorulduğunda belki artık soru yer değiştirmelidir. Çemberin imkansızlığının kabul edildiği noktada; zaten bir merkez sorusu da kalmayacaktır. Burada çember ideal olanla eşleşir, gösterge sistemini ideallik meselesiyle birlikte tartıştığımız temsil bölümüne atıfta bulunarak; göstergenin belirdiği anda sürekli kendini tekrarlamakla gösterge olmaya devam ettiğini vurgulanabilir. Düzenli olarak aynıya referans veren bu düzlem ancak merkez fikrini oluşturur. Merkezin nerede olduğunu sormaya devam etmek yerine sürekli oradan oraya dağıtan halleriyle hayaletlere ve çöktükçe şekli bozulan harabelere odaklanarak merkez ile ilgisizliği olumlamak fikrine doğru yönelenebilir.

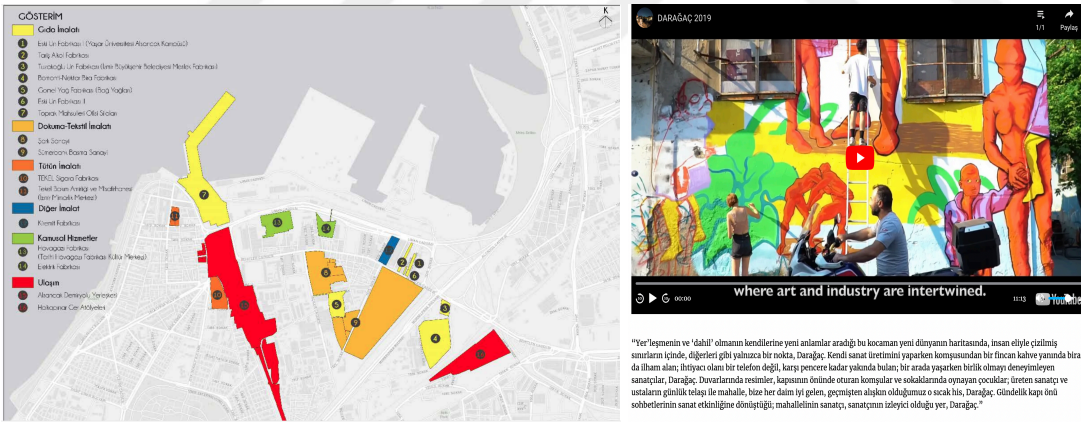

Şekil 4.6 : Direniş: ağaç, merdiven ve sandalye gücü ele geçiriyor. (kişisel arşiv, Gökçeada-Dereköy, 2023, İzmir-Sazak Köyü, 2022)

Harabenin bir yönelimsellikten bağımsız saçılan, farklanan, çoğulun bilgisi ile şeklini bir yandan kaybederken bir yandan yeniden şekillenen bu hali merkezden dağılan hiyerarşiyi parçalama gücüne sahiptir (Şekil 4.6). Harabe; doğa ve tin arasındaki hiyerarşiyi, yani doğayı bir altyapı, işlenmemiş bir malzeme olarak tini ise oluşturucu ve taçlandıran öge olarak sunan hiyerarşiyi tersine çevirir. Starobonski harabenin karanlığında ve hayaletsiliğinde doğanın gizemli katmanlarında, miadını doldurmuş sanılanı göstermeye yönelik bir yeniş bir *'işlevi'* olduğundan bahseder (2012, s. 158). Bu yeni işlev hayaletsi belirişlerle diğer işlevlere dönüşür, egemen olarak fenomenin sınırlarına ve tanımlarına meydan okur. Yapıbozumcu bir strateji olarak tariflenen hayaletbilim bu bağlamda, yapının ve diğer elemanlarının varolma biçimlerine ve koşullarına musallat olur.

4.2 Umurbey Mahallesi

İzmir'in bir süredir 'Darağaç' sanat kolektif ile anılan bir mahallesi var. Tez çalışması iz, yüzey ve sokak üzerinden kolektifin de mahalleyi sızıntı alanı olarak görmesine ve dahil olmasına sebep olan çok katmanlı ve hayaletli hikayesine odaklanıyor. Umurbey Mahallesi; önemli endüstri mirası alanı içinde 1920'lere kadar gayrimüslim azınlığın yaşadığı, dönem dönem terkedilmiş fakat farklı yeniden oluş hikayeleriyle endüstriyel coğrafya alanı içinde kimlik, sınıf, politikanın tartışmaya alan açtığı katmanlı bir mekansallaşmaya sahiptir (Şekil 4.7). Güncel haliyle mahalleli, esnaf ve sanatçının bir arada yaşadığı ve dahası yalnızca mahallede yalın bir yan yanalık düzeyinde paydaş kalmayıp müşterekler oluşturabildiği; yaşam alanları, depo ve atölye kavramlarının sokağa ve kentsel alana hayaletbilimin sözcesiyle *taşma* kavramının çokluk, heterojenlik ve ötekine yaklaşımı ile *konukseverlik* kavramıyla tartışılabildiği özel bir alandır. Konum itibariyle sınırlarının sürekli muğlak ve aşılabilir olduğu, buna bağlı tehditlerin de kovulan geri dönüş hikayelerinin de musallat olduğu bir mahalledir. Mahalledeki bu gerilim hali kendine özgü mekansal oluşlar, çalışma bağlamında ardıl mekanlar üretir.

Şekil 4.7 : Hakkımızda: ''Sanat ve endüstri diyalog halinde''(Url-5)(Url-6).

19. yüzyılın son yarısında özellikle Rum ve levantenlerin yaşadığı bir semt olan mahallede; cumhuriyetin kuruluş döneminden itibaren ev sahibi, misafir ve hayalet anlatısı kurulmaya başlar. Toplumsal mekanın sürekli kovanlar ve kovulanlar dahilinde dönüştüğü bir bölge haline gelir. 6-7 Eylül Olayları ve 1964 Kararnamesi ile bölgede çoğunluğu Rum olan azınlık kaybolur, çalışma bağlamında kovulur. Ardından liman arkası konumunun da etkisiyle yaşanan endüstriyel dönüşümle birlikte fabrika yapılarının inşa edilmesi bölgeyi bir işçi bölgesi haline getirir. Ancak endüstrinin de yaşadığı dönüşüm ile fabrikalar zamanla işlevsizleşir. Var olmanın koşulunu işleve

indirgeyen sistem içinde bir başka kovulan imge fabrikalar ve fabrikalara bağlı bölgedeki üretimdir. Toplum-zaman-mekan ilişkiselliği içinde bölgeden kovulan bir diğer topluluk bu fabrikalara bağlı '*var olan*' işçilerdir. Bu durum; Massey'in endüstrinin yeniden yapılanmasını, sınıfın ve mekanın yeniden yapılanmasına bağlayan ve emeği geniş bir çevrimde mekansal bölünmelerdeki rollerin karmaşık bir neticesi olarak ele aldığı ''*Sınıfın yeniden yapılanması olarak endüstrinin yeniden yapılanması: üretimin dağılımı ve yerel benzersizlik*[61]'' isimli çalışmasına referans verir (Massey, 1984). Bu geliş gidişlerle bölge tamir, oto sanayi ve depo gibi liman arkası konumu ile ilişkilenerek yarı sanayi-yarı konut bölgesi haline gelir. Tariflenen devinim içinde Alsancak ve önemli kültür-turizm rotasının tam bitişiğinde olmasına rağmen yıllarca bir sınır ötesi mahal olma durumunu korur. Sınırlara hayaletbilim odağında bakıldığında mahallenin musallat hayaletleri görülmeye başlar.

Mahalle aktarılan gidiş-gelişlerle, kovma-kovulma eylemleri dahilinde mülkiyet ilişkilerini belirsizleşir, bir taraftan harabeleşen yanı ''Harabe'' başlığı altında açılımı yapılan *prophe* çöküş anının potansiyellerini serer şekilde farklı kuvvet alanlarının dahil olduğu bir zemine dönüşür. Bu zemin, geleneksel mekan okuma yöntemlerinde tarihi kesitleri üzerinden okuyan yaklaşımla anlaşılamaz. Alanda zaman- diziminden bağımsız izlerin ilişkiselliği üzerinden okunabilir (Şekil 4.8). Gündelik hayatın da akış halinde olduğu, sürekli yeniden oluşlara imkan sağlayan hali; Moralles'in *''boş, işgal edilmemiş, ancak aynı zamanda serbest, uygun, meşgul olmayan''*[62] (1995, s.119) tarifine gönderme yapar. Moralles kavramın mekanla ilişkili potansiyelini *''boşluk, yokluk fakat aynı zamanda vaat, mümkün olanın alanı, beklentinin alanı''*[63] olarak tarifler (1995, s.120). Terkedilmiş; mülkiyet hakkının görünür olmadığı bu alanlarda diğer aidiyet ilişkileri gibi işlev ile nesne arasındaki aidiyet ilişkisi de çözülmeye başlar. Her türlü belirsizliğe atıfta bulunan ''terrain value'' kavramı üzerine çalışan ve kavramla kamusal alanın ilişkisini kuran Karen Frank (2014), bu alanları ''yönelimsel olmayana açık''[64] olarak nitelendirir.

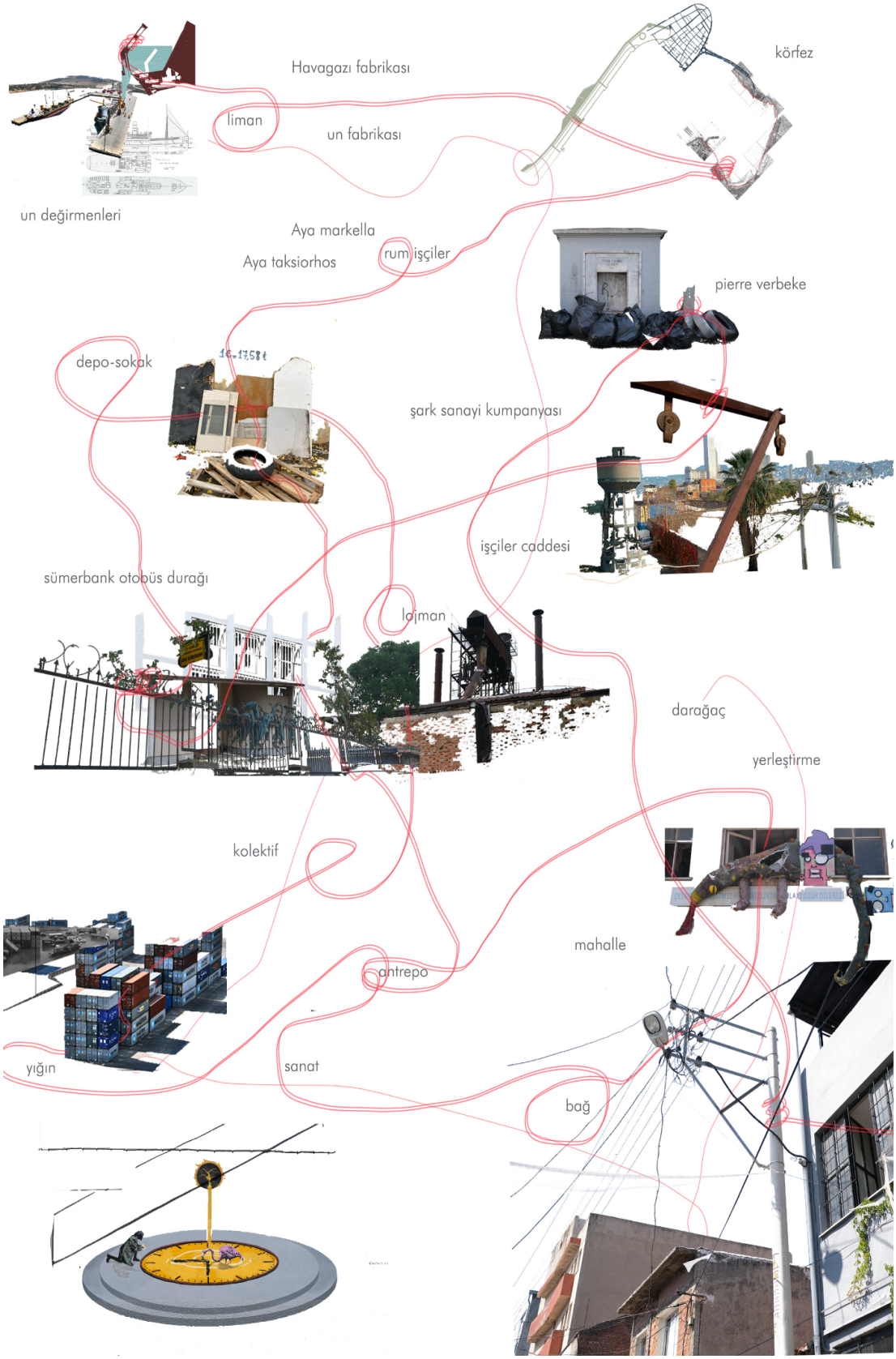
---

[61] Çeviriden önceki özgün kullanım: Industrial restructuring as class restructuring: production decentralization and local uniqueness.

[62] çeviriden önce özgün kullanım: ''empty, unoccupied, yet also free, available, unengaged''.

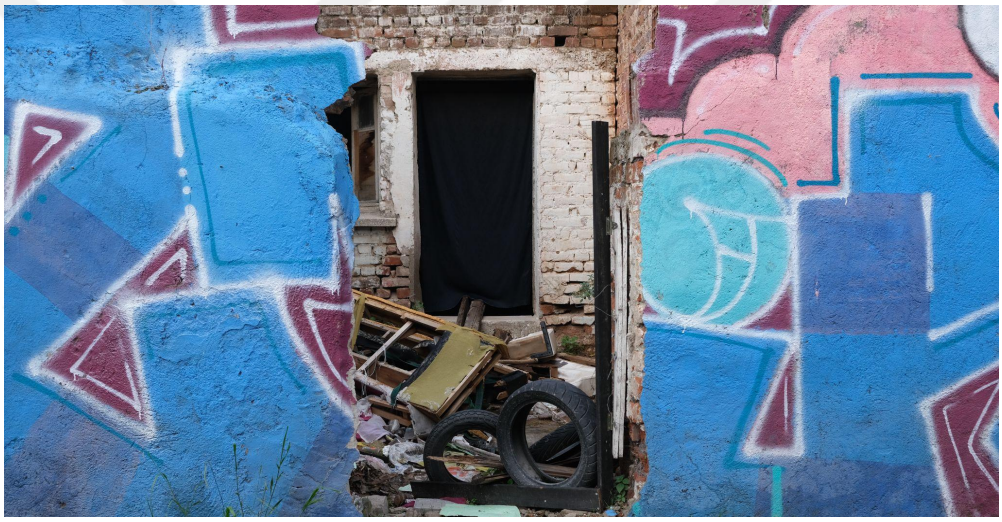
[63] çeviriden önce özgün kullanım: Void: yet also promise, the space of possible, of expectation.

[64] çeviriden önce özgün kullanım: ''Available for the Unintended''. Burada yönelimsel olmak; gücün ereğin yönelttiği bir eğilim olarak aktarılmıştır.

Şekil 4.8 : Mahallede toplumsal olayların zaman-diziminden bağımsız takibi (İnci, 2024).

Frank’in çalışmasında yönelimsellik; bir sokağın, kamusal, konut veya endüstriyel alanın bölge, biçim ve ilişkilerinin tanımlı ve sınırlı olduğu sistem içinde belirli yönelimler dahilinde kendini gerçeklemesi durumudur. Oysa yönelimsel olmayana da açık olma hali, tanımların bastırdığı ve yalnızca belirli yönelimlere izin verdiği bir düzlemde ihtimal verilmeyen olasılıkların da gerçekleşmesini imkanlı kılar. Bu bağlamda Frank; Brooklyn’de nehir kıyısının enstalasyon alanına, sokağın sanatçının atölye alanına, Newyork’ta parkın eylem alanına, Paris’te su kıyısının evsizlerin yaşadığı bir alana, New York'ta bir sokağın spor alanına dönüştüğü ve farklı konfigürasyonlarda artan örneklerle kavramı tartışır (2014, ss. 153-161). Umurbey Mahallesi bu dönüşüm süreçlerinin farklı ikilikler halinde gerçekleştiği ve incelenebilir olduğu örnekler sunar. Öyle ki mahalle girişinden itibaren; harabeyi bir seyirliğe dönüştüren çerçeveler sunmaya başlar (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 : Çerçeve sanat (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Endüstriyel alanı, kamusal alanı ve konut yapılarını kapsayan farklı kovulma hikayelerini ve dolayısıyla harabelikleri/harabe oluşları içermesi nedeniyle farklı boşluk (*terrain value)* alanları içerir. Bu alanlar özgün yeniden oluş konfigürasyonlarıyla Frank’ın üzerine çalıştığı yönelimsel olmayan ihtimali de gerçekleyen alanların bir mahalde okunabileceği zemini oluşturur. Bu zemin, egemen figürün eylediği bir yönelimselliğin değil; kovulanın musallat hayaletlerinin kayıtsız, koşulsuz ve ereksiz yönelimselliğinin dahil olduğu mekansal oluşlar -çalışma bağlamında musallat oluşlar içerir. Bu içerimler hayaletbilimin taşma ve ek kavramları üzerinden incelenebilir (Şekil 4.10). Mahallede sokak ve yapı aralarının bostana, atölyeye, kamusal alana, depoya dönüşümü yayılım halinin taşma ve ek mantığında dönüşünü örnekler.

Taşma, "debortment": Bostan olarak sokak (Umurbey, 2023)

Taşma, "debortment": Bostan olarak harabe arası (Umurbey, 2023)

Taşma, "debortment": Depo olarak sokak (Umurbey, 2023)

Taşma, "debortment": Atölye olarak sokak (Umurbey, 2023)

Taşma, "debortment": Kamusal alan olarak boşluk (Umurbey, 2023)

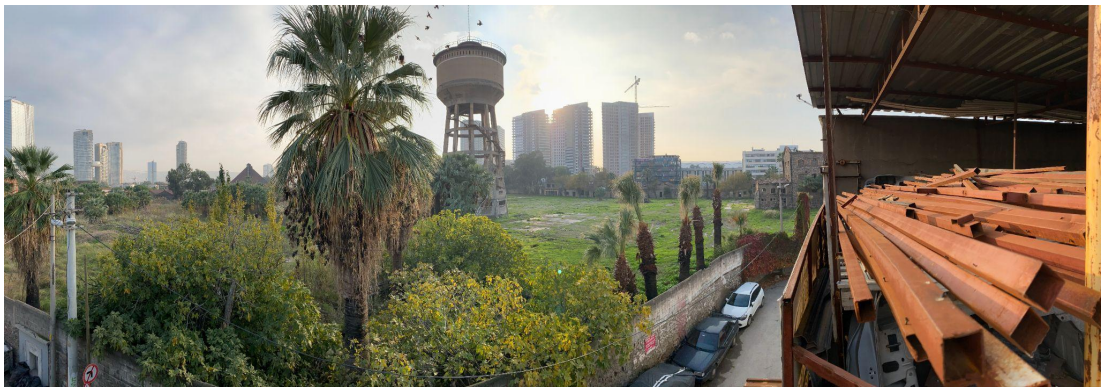
Taşma, "debortment": Kümes ve depo olarak sokak (Umurbey, 2023)

Şekil 4.10 : Mahallede yayılım, taşma ve ek kavramları, (İnci, 2024).

Mahallede sokağın ve boşluğun farklı varolma halleri; hayaletbilimin temellendiği; hayaletlerin geçmişten ve gelecekten gelen bir adaletsizliğin *borç durumu* dahilinde belirmesi ile ilişkilenebilecek 'musallat oluş vakaları' olarak görülebilir. Sokağın ve mahalle içi boşlukların farklı faillerle atölye, depo, kamusal alana dönüşmesi egemen fikrin kurduğu anlamına musallat olarak meydan okur. Bu anlamda sokağa kamusal alanda adalet adına olumlanan bir şekilde musallat olan Darağaç kolektifi ve sanat üretimleri eklemlenir.

Sanat üretimlerinde büyük oranda buluntu malzemenin kullanılması, yere özgü (*site-specific)* üretim, yerleştirme ve performanslarla mekan-zamanı içermesi nedeniyle bu sanat üretimleri mahalleye ait izleri içerir, taşır ve aktarır. Bu izler üzerinden sanatın ve sanatçı oluşun kendi hayalet hikayesini kurarken; mahallenin hayalet hikayelerini de derinleştirir. Bu anlatılar ile sokak üzerinden egemen figürün imlediği kamusal alanın bastırdıklarını taşma, ek ve sızıntılarla açığa çıkarır. Kentin kuzey tarafından ve Bostanlı bölgesinden doğru büyüyen yeni kentleşme tipi olan yüksek ticari *'değer'* taşıyan gökdelen ve rezidanslar başka bir musallat oluş vakasıdır. Bu musallat oluş vakası 2. Bölüm'de tariflenen koşulsuzluk ilkesine uyumsuzluğu nedeniyle hayaletbilim içinde tariflenmezliği ile diğerlerinden ayrılır. Koşulsuzluk ilkesine uymayan yanı bir amaca, ereğe yönelik olması, belirişini başlatanın adalet fikri olmamasıdır. Mahalle bu gerilim halinde içerdiği yan anlamları ve mekana sirayet eden giriftlikleriyle hayalet hikayesini kurar. Bu geçişkenlik halinde kovulan, bastırılan ve bu nedenle yerele ait olmayanın da bir uzamı yerele dahil olmuş olur. Küresel ve yerel sınırlar üzerinden iç dış ilişkisiyle birlikte bozguna uğrar.

Bölgedeki öngörülemez hareket ve ilişkisellik ağı, hayalet hikayeleriyle durağan ve sabit bir yerellik üretimini reddeder. Gelenler ve gidenler, mekanın sürekli değişen '*sahipleri'* üzerinden vurgulanan sahipsizliği bağlamında Umurbey tam da Derrida'nın her kök salışın her şeyden önce yerinden edilmiş veya edilebilir bir topluluğun kaygılarına, ümitlerine ya da belleğine kök salma olduğunu belirttiği sözlerini hatırlatır (Derrida, 2001). Umurbey Mahallesi bu bağlamda hem özgünlüğüyle kent merkezine ve temsil politikalarına musallat olan; hem de çeperi ve konumu gereği egemen kent politikasının musallat olduğu, karşılıklı bir musallat oluş vakasıdır. Kent merkezine aynı anda hem 'çok yakın' hem de 'çok uzak' (Şekil.4.11) olmasıyla yakınlık ve uzaklık mefhumlarının yanal anlamlarının keşfine imkan tanır.

Şekil 4.11 : Hem ‘çok yakın’ hem de ‘çok uzak’. Bir atölye terasından Şark Sanayi alanına ve Alsancak’a bakış (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Bu bölümün içeriğini; 2023 temmuz ve aralık ayları arasında yapılan yapılandırılmamış saha çalışmaları; Umurbey esnafı, mahallelisi, misafiri ve Darağaç sanat kolektifi içinde yer almış sanatçıların gündelik hayat pratikleri ve paylaşımları oluşturmuştur. Alan içinde yapılan *keşif* gezisi için bilhassa önceden bir rota belirlenmemiştir. Tekil anların, tesadüfiliğin, rastlantısal karşılaşmaların, anlık diyalogların ve yönelimlerin oluşturduğu bir çalışmanın; tezin düşünsel eşlikçisi hayaletbilim ile daha uyumlu olacağından ön araştırma aşamasından olabildiğince kaçınılmaya çalışılmıştır. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*’te (2003) belirsizlik yol ve hayalet ilişkisini şu sözlerle kurar;

> *İstikametten yoksun olan uzamda, bir güzergah hayaleti yaratır. Bu uzamda yollar yürüdükçe yaratılır; yolcular geçip gidince de yok olur. Yol, yürüyenlerin önünde onların devam etme kararlılıkları tarafından çizilir. YürüyenIerin ardında kalan yolsa, sağlı sollu çer-çöpten atık maddelerden oluşan kalın hatların arasında kalan zayıf ayak izlerine bakarak tasavvur edilebilir.*
>
> (Bauman, 2003, s. 23)

Mevcut temsil sistemlerinin sokağı, caddeyi ve dolayısıyla yönelim, dağılım ve birleşmeleri kontrol etmesine alternatif olarak Bauman’ın *‘‘yolların yürüdükçe yaratıldığı ve çizildiği’’* yaklaşımı önemlidir. Nitekim tezin esas meselelerinden biri temsilin çatlakları, kovulanın bu çatlaklara sızamayışıdır. Bu çatlaklara sızabilmek için önkabulsüz, hayaletbilimin sözcesi içinde tanımlanan haliyle *‘‘koşulsuzluk’’* ilkesiyle kendini gerçekleyen bir *‘‘ziyaret’’* uygundur.

Ursula Le Guin'in ''Hep Yuvaya Dönmek'' (2013) isimli kurgu romanında keşfe çıkan ve haritaları yapan *Bulucular Locası'na şu dizelerin yer aldığı bir katılım şarkısı ile dahil olunur.*

''Lütfen yeni şeyler getirerek gel
Çok eski şeylerle dolsun ellerin
Bilmediklerinle dolsun gözlerin
.
.
.
Parmak izlerin haritan olsun
ve gittiğin yollar kazınsın avcundaki çizgilere.''
(Le Guin, 2013, s. 474)

Bu dizelerde yeni şeyler, eski şeylere; tersinir bir geçişle geçmişin izleri geleceğe karışır. Eşsiz olma haline referansla *''keşifçinin parmak izinin haritası olması''* her yolun ve keşfin de eşsizliğini; yolların tekrar *''avuç içine kazınması''* da keşfedilecek olarak yolun ve keşifçi olarak yolcunun dönüşümlü etkililiğini anlatır. Alandaki iz sürümüne böylesi bir bakışla; başlangıç noktası ve rota belirlenmeden, geçmiş ve geleceğin iç içe geçmesine izin verir şekilde çıkıldığı söylenebilir. Gözlemci ve gözlenen arasındaki dönüşümlü etkililik hali içinde de bu ikilik ortadan kalkmaya başlayacaktır.

Başlangıç noktası tanımlanmasa da bir alana sızmak çeperinden geçmeyi gerekli kılar. Bu durum; Massey'in ne kadar esnese de, onu oluşturan yapıları sökülse de sınır kavramını içermeyen bir yer kavramsallaştırmasının mümkün olamayacağı fikrine referans verir. Umurbey Mahallesi çeperindeki keskin sınır ve egemen yapılaşmaya rağmen girişinden itibaren geçirgen, titrek ve olasılıklara açık sınırlar tariflemeye başlar (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 : Titrek sınır nedir? Sınır mahallenin içinde: Mahalleye giriş ve ev önü (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Gündelik hayatta gelip geçen farklı imgelere tanıklık ve eşlik eder, ev iş ve sanat mekanını girift bir şekilde sunar. Bölge çeperindeki keskin sınırdan farklı bir mekansallaşma üretir (Şekil 4.13). Bu ikili durum hayaletbilimin fark ve yayılım ilkeleriyle birlikte düşünüldüğünde sınırı bozguna uğratır, keskinlik muğlaklığa doğru yayılır ve bu yayılım dahilinde anlamı öteler ve farklar. Mahalle bu noktada *'ötekinden öğrenme'* (heterodidactique) kavramına bağlanır. Sınırın öteki halleriyle karşılaşma ile başlayan ötekinden öğrenme durumu özel-kamusal, iç-dış barınma-çalışma harabe-atölye gibi diğer ikiliklere sızar. Bu ikilikler çalışma bağlamında bir aradalık düzleminde fark ve yayılım kavramlarıyla, her iki durumun da anlamını birbiri içinde çözer.

Şekil 4.13 : Sınır mahallenin dışına çıkmaya görsün (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Bölgeye girişteki çeperler, eşik kavramını mahalle ölçeğinde tartışmaya açar. Stavrides, eşiğin iç ve dışı birbirinden ayıran bir sınır gibi görünse de bu ayırma eyleminin eş-zamanlı bir bağlama eylemi olduğunu belirtir. Bu yönüyle eşikler, giriş ve çıkışın koşullarını belirler; geçiş eylemine mesafe, manipülasyon ve anlam verir. Birçok toplumda eşik; geçiş ile ilgili ayinler, simgeler ve inanışlar içerir. Koruyucu tanrılar, ruhlar ve hayaletler, eşiklerde yaşarlar. Eşiğin içi müdahaleyi, dışı sürgünü temsil eder (2013, s.12). Ancak çalışma bağlamında eşik Stavrides'in vurgusuyla geçişi, hayaletbilimsel bakışla da ziyaret mekanını temsil eder. Bu temsilleriyle eşik her zaman aralanır, harekete imkan tanır. İç ve dışı birbirine zıt konumlandırmadan ikisinin de anlamını derinleştirir. Mahalle eşiğin farklı hallerini barındıran çok

katmanlı oluş hali ile ziyareti[65] imkanlı kılan bir düzlem tarifler; bu dahil oluşlar alana dair örtük göstergeleri açığa çıkarar. Tariflenen ziyaret halinde açığa çıkan göstergeler ile mekanı okuma girişimleri; mekanın bir parçası olan mahalleliyi, nesneyi, malzemeyi ve hatta gözlemcisini bu bağlamda ilişkili olarak okur. Bu girişim geleneksel yer okuma çerçevesinden çıkmaya yönelen bir yaklaşımı içinde barındırır.

Yer kavramı, topografya veya fiziki sınırlarla tariflenemeyen toplumsal sınır kavramına içkindir. Bu nedenle salt topografik yaklaşım mekanın çok anlamlılığını karşılamaz. Ali Dirlik (1999), yer mefhumunun geleneksel topografik yaklaşımının, sınırların sabitliği ve geçirgen olmaması üzerinden sorunlarına işaret eder. Bu noktada Dirlik, sosyalbilimci ve coğrafyacı Doreen Massey'in yer ve mekan kavramlarını toplumsal ilişkiler bağlamında yeniden okuma girişimine başvurur. Massey mekanı, yer ve topografik sınırları yok saymadan; sınırın toplumsal ve zamansal olarak uzamış, esnemiş ve gerinmiş[66] uzamını dahil ederek yeniden okur. Toplumsal alandaki bu uzama, esneme ve yayılımı topografya ile birlikte okumak; sabit, kodlu ve sınıflı sınır sorununu çözme ihtimalini taşır. Çünkü sosyal ve toplumsal ilişkilerin ne kadar uzayabileceğine ve yönelebileceğine dair bir kısıtlama yoktur ve bu anlamda sonsuz konfigürasyonla topografyanın sınırları da esner ve bu sayede geleneksel tanımıyla sınır ortadan kalkmaya başlasa da sınırlar hala yer bağlamında tartışılabilir haldedir. Massey bu bağlamda, toplumsal ve sosyal olguları dahil ederek yere ait sınır kavramını tümüyle reddetmeden, onları esneterek yeniden yazar. Yere ilişkin çalışmalarında herhangi bir eleştirel yer teorisinin sınır kavramını tamamen yok saymaması gerektiğini vurgular, yaklaşımı sınırların tamamıyla geçirgen olması veya ortadan kaldırılmasını temsil etmez (Dirlik, 1999, s. 155). Bu nedenle bir sosyalbilimci ve coğrafyacı olarak Massey'in topografya ve sınır yaklaşımı mekan okumasına geçilen bu bölüm için kritiktir.

Massey, ''*Mekan Yer ve Toplumsal Cinsiyet''* (1994) kitabına giriş yaparken kitabı mekan ve yer kavramlarının akademide olduğu kadar gündelik ve politik hayat içinde de kavramsallaştırmanın yollarına odaklanmak niyetiyle yazdığını belirtir. Gündelik hayatın başka biçimlerine ev sahipliği yapan ve politikanın sokağa, yüzeye sızdığı

---

[65] Ziyaret 3. Bölümde tanımlandığı gibi, hayaletbilimde tariflenen haliyle koşulsuzluk ilkesi ile ziyaret edilen yerin ve edenin koşullarına bağlı olmaksızın gerçekleşir. Burada ziyareti gerçekleştiren bir düşünce, kişi, madde, nesne veya olgu olabilir.

[66] Massey toplumsal ilişkilerin mekanın sınırlarını uzatarak tanımsızlaştırmasını *strech-out* olarak kavramsallaştır. Yer bağlamında sınır vardır, öte yandan geleneksel anlamıyla sınır artık yoktur.

Umurbey Mahallesi'nde bu niyet değer kazanır. Kitabı, mekan ve yer kavramını toplumsal ilişkiler bağlamında yeniden formüle etme girişimi olarak tarifler. Bu bağlamlardan ilki toplumsal ilişkileri yere ait tanımlı hatlarla çizilen sınır kavramına, onu bozacak, esnetecek şekilde dahil etmek; böylece sınırları reddetmeden bozguna uğratmaktır. İkincisi ise toplumsal olguların zamansallığına yer üzerinden vurgu yapmaktır. Toplumsal ilişkilerin değişim ve dönüşümünün önemli bir kısmının sınıfsal ilişkilerden; sınıf ilişkilerinde de önemli bir kısmının endüstriyel coğrafya alanındaki sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerden kurgulandığını belirtir. Bu nedenle toplumsal ilişkiler, yer ve coğrafya bağlamlarıyla düşünülmelidir.

Şekil 4.14 : No borders. ''Sınırlara hayır.'' (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Çalışma alanının farklı sınıfsal kimliklere ve dinamiklere ev sahipliği yapması (Şekil 4.14) ve endüstriyel bir üretim ve dönüşüm coğrafyası olması Massey'in mekan anlayışını mekan okumasına uyumlar. Ayrıca mekanın zamansallığını vurgularken, Derrida'nın differance ve yayılım kavramlarına başvurması tez çalışması bağlamında hayaletbilimle bağını kurar (Massey, 1994, ss. 1-5). Mahallede farklı cephelerde bulunan yazı, resim ve şekiller; kovulan fakat yüzey üzerinden takip edilebilen izlere dönüşür. Bu izler kendi zamansallıklarını sanal bir uzamda şimdiki zamana taşır, şimdiki zamanı eylemeye başlar, hayaletbilimsel okuma ile şimdiki zamana musallat olur. Geçmişin izleri geleceğin izlerine karışır, zaman diziminden bağımsız bir zamansallığın yer okumasına eklemlenmesine imkan tanır.

Şekil 4.15 : Toplumsal akış halinde mekan (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Massey'in toplumsal mekanın zamansallığına ilişkin temel vurguları; mekanın zamanla bir bütün olarak kavramsallaştırması, mekanın zaman terimleri ile birlikte düşünülmesi ve zamansallığın toplumsal olaylara içkin bir süreç olarak görülmesi gerektiğidir. Yani mekanı ikili karşıtlıklar üzerinden kuran bağımsız bir mutlak uzam olarak değil; toplumsal sosyal ve kültürel ilişkilerden ara durumlarla (Şekil 4.15- 4.16) birlikte türeyen bir inşa süreci olarak düşünmektir (Massey, 2005).

Şekil 4.16 : Toplumsalın zamansallığı üzerinden yüzeyden sızanlar; Zaman Kaynağı, Welcome, Kapana Kısıldık, Nereye Gidiyoruz? (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Hayaletbiliminin en önemli meselelerinden biri varlık bilime eklediği zaman uzamıdır. Tarihi veya geleceği -tıpkı temsilin ve mevcudiyet metafiziğinin şimdiki zamanı alımlamasında düştüğü hata gibi- donmuş an kesitleri olarak alıp şimdiki zaman düzlemine katmayı reddeder. Bu düzleme katılması gereken, yalnızca kovan ve kovulanlarla tariflenen toplumsal olayların kesitleri değil; toplumsal olayların oluşum

sürecinin öncül ve ardıllarıyla katıldığı bir mekan-zamanın anlamıdır. Mekansal olanın zamanının da esneyen toplumsal ilişkiler ağından oluştuğu fikridir. Toplumsal ilişkiler hiçbir zaman durağan ve ilintisiz olmadığı için mekanı duran ve başka bir şeye eş zamanlı olarak tanımlamak mümkün değildir. Bu durumda mekansal olan süreç niteliğinden yoksun, salt bir form olarak algılanamaz. Bu bağlamda Massey'in mekana bakışı, hayaletbilimin zaman uzamına yaklaşımı; toplumsal ve kültürel olanı bir hayaletin musallatı mantığıyla mekana ve anlama dahil edişi ile birlikte düşünülebilir. Bir coğrafyacı olarak Massey'in, Derrida'nın yaklaşımına yaptığı *ek*; toplumsal olanın gerektirdiği dinamizmi yani zamansallığı fiziksel mekana, yerin durağan ve sabitlenebilir olarak görülen alanına sızdırması ile topografya ile ilişkilendirmesi ve zaman ile ayrıksı değerlendirilemeyecek mekan kavramında sabitlik ilkesini yıkmasıdır. Bu durumda mekan ve sınırları tekil olarak ele alınmaz. Zaman-mekan, toplumsal ilişkilerin bir konfigürasyonu olarak karşımıza çıkar. Ancak toplumsal ilişkiler güç, sembol, simge ve bunların yönlendirilmiş anlamları ile yüklü olduğundan bu kavrayış gücün ve egemen dünyanın değişen güç-geometrisi içinden algılanma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Bourdie bu durumu simgesel şiddet kavramıyla ele alır. Ona göre tarihsel sürecin tek bir çizgi üzerinden ele alınmasıyla; fiziki şiddetin gerileyip simgesel şiddetin tırmanışı kaçınılmaz olacaktır (Bourdieu 2006, s. 180-181). Düşünümsel teorisinde zamanı tek bir boyuta indirgeyen yaklaşımları eleştirerek, toplumun bu bağlamda artık silah gücüyle değil; yanılsama ve aldatmaca üzerinden zarar göreceği, engelleneceği ve dışarıda tutulacağını vurgular. Bu yanılsama halinde egemen simgesel şiddeti üretir, simgesel şiddet de egemenin habitusunu ve bu habitusun altında bırakılanları oluşturur. Egemenlik ilişkilerini üretir ve gücün yönettiği kategorilerin algılanacağı simgeleri üretir (Bourdieu, 1995, s.198). Bu noktada toplumsal ilişkileri yeniden sorgulamak ve bu ilişkilerde kovulan ve hayaletimsi olana yine egemen figürün belirlediği sembol ve simge üzerinden değil; izler üzerinden bakmak gerekli olur.

Çalışmada toplumsalın mekanına iz, yüzey, cephe ve zemin üzerinden; hayaletbilimin sözcesi taşma, fark, yayılım, ek, koşulsuzluk kavramlarıyla bakmak bu sorgulama haline imkan verir. Bu simge, sembol ve izler egemen ile kovulanı; birbirini kesen, kesişen, yan yana veya paradoksal ilişkilerle bir araya getirir, çoklukları üretir. Bu noktada hayaletbilimin borç durumu ve yas çalışmasını mekanda birbiriyle okumak, bu sorgulamanın başlangıç noktalarından olabilir. Egemen tarafından mekana

yerleştirilen simgeler ve semboller ile hayaletlerin koşulsuz izleri birbirinden ayrılmaya başlar. Bu ayrıksı durum borç durumu ve yas çalışması kavramlarıyla incelenebilir. Çalışmanın 3. bölümünde açıklanan yas çalışması ve borç durumu kavramları birbirini zorunlu kılan bir devingenlik içindedir. Kovulana karşı oluşan borç durumu yine dönüşümlü olarak mekanda yas çalışmasını gerekli kılacaktır.

Şekil 4.17 : Mahallede Yas Çalışması (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Şekil 4.18 : Mahallede Borç Durumu (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

.Mahallede göç etmek zorunda kalmadan yaşamış gayrimüslim azınlığa dair hayratlar, nişaneler ve yazılar alandaki yas çalışmasını örneklerken; İzmir Göç İdaresi Müdürlüğü'nün de yine aynı bölgede olması ve her gün onlarca göçmenin mahalleye *geri dönüşüyle musallat olması* borç durumunu örnekler niteliktedir (Şekil 4.17-Şekil 4.18). Bu bağlamda mekansallığı içindeki devingenlikle anlamak; mekanı toplumsal olaylarla -Massey'in deyişiyle esnetilmiş toplumsal ilişkilerle- düşünmek egemenin mekansallığıyla hesaplaşmasını da görünür kılar. Bu bağlamda mekan, yeni sosyal etkilerle geçmişten gelen bir zamansallığı bir arada kavramaya imkan verecek bir şekilde önümüze serer. Kovulan ve görünmez kılınanı içine borç durumu ve yas çalışması ilkeleriyle dahil eder, sürekli *farklanarak* yeniden konumlanır. Böyle bir organizasyon, toplumsal mekanın bir sonucu olmak yerine toplumsal mekanın üretimine de referans verir. Bu süreç tarihe, politikaya, kültüre, yerin veya topografyanın tanımlı bir parçası olmaksızın dahildir. Tersi bir bakış yere ait sabit,

konumlanmış, sınıflandırılmış ve sabitlenmiş, taşıdığı veya taşıması öngörüldüğü kimliğe dair sorunsuz bir yer anlayışıdır. Tariflenen bu durağan mekan hayaletlerden azade, tekin ve güvenilir bir yerdir. Ancak yer ilişkileri; -o yerin içerisi olarak tanımlanmış- bir içeri anlayışındaki durağan anların üst üste eklendiği bir tarih anlatısı ile aktarılamaz. Çünkü yerin toplumsalın ilişkileriyle ortaya çıkan özgül bileşimi o yer tarafından bütünüyle içerilemez. Önemli bir ölçede de içeriyi oluşturanın bir parçası olarak dışı ve küreseli; öteye uzayan esneyen ilişkileriyle dahil eder. Bu içerim nedeniyle sınır ve çeper kavramları önem kazanır. Massey'in '*Strech-out'* kavramsallaştırması belirlenmiş bir yönelim tariflemediğinden dışarıda bırakılanı, bu sınırlar üzerindeki eylemselliğini ve ilişkilerini de bir amaca, ereğe veya koşula bağlı olmaksızın içerir. Bu durum zamansallığa değil anlara odaklanan donmuş bir tarih anlatısını, zamansallıktan bağımsız kimliklerin mevcut oluşlarına dair söylemi geçersiz kılar. Çünkü yere ilişkin kimlikler zamandan azade olamaz, her daim devingen, çoğul ve değişime açıktır. Bu bağlamda yerin biricikliği etrafına çizilen keskin sınırlar ile tanımlanamayacağı gibi o sınırın dışında kalan ötekiyle kurulan zıtlık veya karşıtlık ilişkisi ile yüzeye çıkamaz. Öteki ile ilişki, mekanda bağlama veya gevşeme, tutma ve bırakma eylemlerinin ara durumlarındaki ilişkileriyle birlikte ifade bulur. Mekan bu yönüyle mekan açık ve gözeneklidir (Massey, 1994, s.5).

Açık ve gözenekli olma durumu farklı mekan topluluk ve zamanların da geçişli olmasına, birbirine eklemlenmesine izin verir. Freeman ve Lowe *''Gölgede Senaryo'' (Scenario in the Shade)* (2017) isimli çalışmalarında bu geçirgenlik ve gözeneklilik yaklaşımını örnekler biçimde; San Diego ve San Francisco şehirlerinin gelecekte bir zamanda birleşmesiyle oluşacak, "San San" adını verdikleri yeni bir metropol kurgular. Enstalasyonda kurgu odalar farklı altkültürün kendine özgü aksesuarlarla donattıkları yerlerdir (Şekil 4.19). Sanatçılar bu mekanları ''çapraz tozlaşmayı'' *(cross pollination)* artırıcı mekanlar olarak görür. Parçalı ve katı yapılara dönüşen toplumların; bölünemez, birleşemez ve dönüştürülemez oluşları üzerinden atfedilen ''atomlaşma'' süreçlerini mizaha alır. Mahallede tüm bu bölünme birleşme vve dönüşme hikayelerinin malzeme, madde, topluluk ve eylemlerle takip edilebilmesi tüm bu unsurların ayrıksı değerlendirilemeyeceğini vurgular. Çapraz tozlaşma süreçlerini tetikleyen bu geçirimli hal faklı ölçeklerde şaşırtmalı ilişkiler kurmayı gerekli kılar, tüm bu farklı ölçekler birbirini besler nitelikte yayılım ve farklanma süreçlerini destekler.

Şekil 4.19 : Jonah Freeman & Justin Lowe, *''Scenario in the Shade''*, San-San kurgu kenti odalarından biri.

Umurbey Mahallesi, bahsi geçen çapraz tozlaşma süreçlerini tetikleyen, birlikte oluş mekanlarını örnekler. Bu mekanlar, 2. Bölümde tariflenen *konukseverlik ilkesi* üzerinden hayaletbilime bağlanır. Duyvendak ve Wekker konukseverlik ilkesi ile ilişkilenebilecek dostanelik kavramı üzerine çalışır. Dostaneliğin kökensel veya mevcut sosyal ekonomik durum bağlamında kim olunduğundan çok bir koşula bağlı olmaksızın beraber olmak ile ilgili olduğunu belirtir. Bu paylaşım her gün aynı fırına gitmek, aynı gün ve benzer saatlerde çöp atmak kadar basit eylemler üzerinden kurulabilir, yani misafirperverlik veya dostanelik kimlikten çok eylem ve etkinliktedir. Bu durum dostanelik kavramını Umurbey Mahallesi gibi çok kimlikli ve heterojen mahallelerde tartışmayı imkanlı kılar (Duyvendak ve Wekker, 2017, s. 294).

Ortak eylemlerle tariflenen geçirgen ve gözenekli birliktelik fiziksel mekanın hareketini de karşılıklı olarak içinde barındırır. Mahallede; konser, söyleşi, performans ve üretimin kendisi mahalleli, esnaf ve sanatçının ortaklıklarıyla gerçekleşir. Bu haliyle performansın ve üretimin farklı dahil olma biçimleri ve hareketlilikleriyle; mahalledeki izlerin ve malzemenin giriftliği uyumlu toplumsal ve mekansal bir ilişkilenme modeli oluşturur. Haraway bu hareketliliği; (2010) "Kodlanmış bir dünyada hareketleri bir kuvvet alanı olarak imgelemek, öznenin toplumsal olarak

müzakere ve inşaa edilmiş gerçekliği üzerine öne sürülen yeni düşüncelerin matrisini oluşturur" (s. 96) söylemiyle yeni bir olasılıklar matrisine bağlar. Bu bağlamda Umurbey sahneyi, performans alanını, bostanı, konutu, atölyeyi, dükkanı, oyun alanını, sokağı, bahçeyi, depoyu böylesi bir matriste bir araya getirebilen bir alana dönüşür. Bu hareketlilikte bazen donmuş bir sekans dahi mahallede oluş sürecini imler (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 : Olmakta olanlar: Araba tamir oluyor, yüzey akıyor, çöp saçılıyor (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Mekan, sosyal ilişkilerin doğası gereği dinamiktir. Mekan düşüncesi bir 'zaman kesiti' üzerinden değil, dinamik olarak kavramsallaştırılan sosyal ilişkilerin eş-zamanlı[67] birliği olmalıdır. Ayrıca, sosyal ilişkilerden türetilmiş olarak kavramsallaştığı gerçeğinin bir sonucu olarak, mekan doğası gereği güç ve sembolizmle dolu, hakimiyet ve boyun eğme, dayanışma ve işbirliğinin karmaşık bir ilişki ağıdır. Mekânın bu yönünü Massey 'güç-geometrisi' olarak adlandırılmıştır (Massey, 1993). Kavram sabit bir geometriyi değil; güç ilişkileri içinde sürekli dönüşüme uğrayan bir geometriyi temsil eder. Bu devingenlik içinde mevcut egemen anlatının dayattığı aitlik ve sahiplik ilişkileri de esnemeye başlar. Bu ilişki egemen için *kendine bağışıklık (auto-immunity)* süreçlerini başlatabilir.

Kendine bağışıklık süreci ile *ev sahibi* bir anda kovulur, hayalet bir misafire dönüşebilir. Nitekim, ev sahibi *'host'* misafir *'guest'* ve hayalet *'ghost'* kelimeleri etimolojik olarak ortaktır, bu üçü sürekli devingen bir ilişki halindedir. Bu ilişki bir cümle dahilinde şöyle aktarılabilir; eninde sonunda 'ev sahibi' 'hayaletlerin' konağı olan ev mekanı içinde ancak 'misafir' oluşunu kabul edecektir. Bu nedenle devinim ve taşınma hali durmak bilmez (Apprey, 2019). Bu döngüde yeni misafirlikler ve ev

[67] Massey bu durumu ''eş zamanlılık ilkesi'' olarak tarifler.

sahiplikleri üretir. İstenmeyen misafirlerin, ev sahiplerinin ve hayaletlerin sakinlerinin senaryosunu yazarken zaman algımız geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasındaki doğrusallığını kaybeder. Bunun yerine, zamanın kendisine odaklanılır. Bu bağlamda Umurbey Mahallesi; gelenler ve gidenleri veya kovan ve kovulanlarıyla ev sahibi, misafir ve hayalet üçlüsü bağlamında incelenebilir. Kişi ve kimlikler sürekli yer değiştirir, bu yer değiştirmelerin izleri, taşmaları ve bedenlenişleri şimdiki zamanı eyleyen bir göçebeliği vurgular.

Braidotti'ye göre (2017) entelektüel göçmen, gidilen yerden bağımsız gitme eylemiyle, sınırları geçmekle ilgilenir. Göçmen; düşünsel olarak değişmezlik fikrini, arzusunu ve özlemini terkeden bir öznenin cisimleşmiş halidir (Braidotti, 2017, s. 23). O halde göçmen; değişmezlik fikrini terkeden göçebe bir figür olarak alanda sürekli dönüşen bir sanat nesnesi dahi olabilir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 : Dönüşüme bırakılan buluntu malzeme eser üzerinden hayaletbilimin sözcesi: yayılım, fark ve iz (Umurbey, 2023-2024, kişisel arşiv).

Mahallede harabenin, sokağın ve diğer yapıların arasına, -iç-dış ilişkisinin bozulduğu bir düzlemde- *içine ve dışına*, farklı zemin yüzey ve boşluklara eklemlenen sanat çalışmaları sökülmez, yeri değişerek mahallenin başka noktalarında yaşamaya devam eder. Harabeye, kamusal alana, sokağa, endüstriyel mirasa ve hepsinden öte bunlarla birlikte gündelik hayata dahil olurlar. Bu göçebelik haliyle gelen-gidenin, kovulan ve görülmez olanın hikayeleriyle dolu hiçbir şeyin yerleşemediği bu alan, herşeyin yerleşebildiği bir alana dönüşür. Mahallenin çok yerellikli '*multi-local'* yaklaşımı nesneyi ve malzemeyi de bu çok yerellikli oluşun içine katarak kartografik sınırlılığı ve keskinliği eritme imkanı sunar. Yere ait sınırı ve objesini belirli kurallar dahilinde

ve donmuş bir gerçeklik içinde edilgen olarak aktaran geleneksel kartografya yaklaşımından uzaklaşır. Bu yeni yaklaşım bölgedeki yerelliği yalnızca öznesi değil nesnesi üzerinden de yorumlar ve nihayetinde bu ikiliği de sorunsallaştırır; topluluk ve oluşumların madde ve materyalin de etkisi ile yeniden formüle edilmesini sağlar. Duvarın, kapının, sandalyenin ve nesneyi önceleyen maddenin işlev, biçim ve hal olarak farklı varoluşlarıyla başlayan sorgulama hali; tüm bunlardan ayrı düşünülemeyen topluma ve topluma ilişkin diğer kavramlara da sıçrar. Bu bağlamda deneyim, Benjamin'e referansla (Şekil.4.22) bir hayalet yürüyüşüne dönüşür: ''Pasajlar boyunca yürüdüğümüz yol esasen bir hayalet yürüyüşüydü. Kapılar yol veriyor, duvarlar karşı koymuyordu'' (Benjamin, 2003, s. 116).

Şekil 4.22 : Benjamin'e referans: Hayalet yürüyüşü: karşı koymayan duvarlar, yol veren kapılar (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Artık sandalye yalnızca oturma eylemini imlemez, kapı sınıra değil geçirgenliğe, duvar sergilenen bir yüzeye dönüşür. Mahalledeki bu dönüşüm işlev üzerinden dokunmuş, kurulu anlamı aralar, sorgulamaya dahil olur. Fenomenolojik yaklaşımda, nesne ve anlamının oluşum sürecinde kovulan tüm ölçekleri musallat eder.

Hayalet bilimin yer ilişkisi tariflenen ''Mekana Yaklaşımlar'' bölümünde yapıbozumcu bir strateji olarak hayaletbilimin; mimarlık ve mekan ile eleştirisini kurduğu ve söktüğü yerde ideallik, belirlenim, kontrol ve görünürlük süreçlerine musallat olarak anlamlarını farkladığı vurgulanır (s. 29). Nesne, malzeme ve kimliklerin tanımlarının dağıldığı bir yer olarak Umurbey Mahallesi tüm bu süreçlere geleneksel yaklaşımdan farklı; hayaletbilimsel okuma ile mevcudiyet metafiziği ve ontolojik açılımlarıyla sınırlı ve tanımlı olanı farklayan bakışlar sunar. İdeal bu belirlenimden uzak halde kendini başka anlamlara açar. Farklı anlam ve biçimlerin musallat olduğu bu durumda kontrolün imkanı da kalmaz, mimaride ve mekanda ölçeği sorgulamaya yöneltir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 : Sandalye ve halleri: Malzeme ve nesneyi sorgulamak, Darağaç Kolektif *''Rotasyon''* (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Umurbey Mahallesi bu bağlamda sokak, kamusal alan, nesne ve malzemenin farklı hallerini gerçekleyerek mekanı çoğula açar. Negri ve Hardt (2005) bütünleştirilmiş tektipleştirilmiş dünya içine yerleştirilemez olan çokluğu *multitude* olarak tanımlar. Oysa yerin anlamı, fiziki bir yakınlık ve uzaklıktan öte farklı mekan ve anlarla sıçramalar yaparak sızıntı bölgelerinden geçer ve bu geçiş halinde çoklu öznellikler yoluyla eylemselliğe dökülür, açık bir mekan olarak yeniden düzenlenir. Bu açık oluş düzleminde yer ve nesnesi farklı anlamlar üretebilir (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 : Kapının halleri, Malzeme ve nesneyi sorgulamak, Darağaç Kolektif ''Kabuk'' (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Mahallede nesnelerin ontolojik değerini kullanım değeri, ideallik mefhumu ve görünürlük gibi açılımlarına indirgeyen yaklaşıma alternatif hayaletbilimsel okumayı; yalnızca işlevsel ve biçimsel farklılıkların musallat oluşları üretmez. Aynı zamanda malzeme, nesne ve toplulukların yan yana gelişleri de bu açılımları farklayan öteleyen ve anlamını yayan bir güce sahiptir. Sanatçı Klara Liden İsimsiz yerleştirmesinde

sokak, burjuva ev yaşamı, bekleme odası ve inşaat alanlarına ait ögeleri sıçramalarla bir araya getirerek çoklu öznellikler yaratır ve açık bir mekanı tarifler (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 : Liden '*İsimsiz' (2017) ve* alanda ayrıksı ögeler (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Çalışmada *''ayrıksı ögelerin bir aradalığı sessiz bir direniş içinde''* her ögeyi ve anlamını vurgulanabilir kılar. Sanatçı eleştirisini yalnızca güç ve imtiyazın içerme ve sınırlama hakkına sahip olduğu ve güvenliğin anlaşılmaz bir şekilde dışlama ile eşitlendiği bir çağ üzerinden kurar (Larios, 2017). Mahalle parçalanmış ve yeniden bir araya toplanmışlıkları ile birçok farklı noktada bu durumla karşılaşma imkanı sunar. Güç ve imtiyazın çekildiği alanlarda artık içerme eylemi; geçmişin ve geleceğin hayaletlerini de şimdiki zamana dahil ederek kendini gerçekleştirir. Bu üretim halinde sokak üretim ve inşaa sahnlerinin de mekanı haline gelir (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 : Açık mekan: inşaa her an devam ediyor (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Dışarının içe müdahalesi, içerinin de dışarı taşmasıyla sınırların aralanması durumunda eski ilişkiler yeniden gözden geçirilir. Ev ile ikamet eden, atölye ile çalışan, ziyaretçi ile sokak arasındaki ilişki eşik ve sınırın başka halleriyle kurulur. Karşılaşılan anla -zaman uzamıyla- birlikte ilişkinin topografyası ve mekanın toplumsallığı artık birinin bittiği yerde ötekinin başladığı biçimde eklentili olarak değil; birbirini içeren kuvvetler olarak var olur. Geleneksel yer okumasına eşlik eden fenomenoloji veya episteme alanının tekil bilgisi, yerin ve oluşturucu kuvvetlerinin birbirinden ayrılmasına neden olur. Bu ayrıksı hal ile düşünülen ve yaşanılan mekanlarda ve bu mekanlarla temsil edilen anlatılarla bahsedilen içkinlik düzlemi algılanamaz. Lyotard, Postmodern Durum'da (2014) bilgiyi ve deneyimi tertip eden anlatı biçimleri oluşturan; evrensel ve aşkın bilgiyi yücelten meta anlatıları eleştirir. Bu anlatıların sağaltıcı anlamlarına karşı eşölçülemezlik, çatlaklar, sızıntılar, süreksizlikler kavramlarına vurgu yapar. Umurbey Mahallesi bu bağlamda hayaletlerin dahil oluşuna alan açarak terkedilmişin içinde çeşitliliği, ev mekanı içinde tekinsizi, üretim mekanı içinde gündelik hayatı temsil eden melezliklere dönüşür. Umurbey Mahallesi, Agamben'in (1998) kamp mekanı için belirttiği gibi yerinden edilmiş bir bölgedir ve bu yerinden edilme yeni musallat oluşlar dahilinde melez ardıl mekanları doğurur. Gündelik hayatta karşılaşma imkanı olmayan toplulukların yan yana olduğu, içerisi ile dışarının, iyi ile kötünün, istisna ile tekrarın, hukuk ile hukuk dışı olanın, doğru ve yanlışın karmaşık ilişkilerini kurar biçimde iç içe geçtiği bir mekandır. Bu yönüyle eylemseldir, kurallara direnir, bu eylemsellik yüzeye çıkan izler üzerinden toplumsal bir anlatı oluşturabilir (Şekil 4.27). Bu durumda; materyal olarak beton, renk, ışık, eskime ve paslanma da toplumsalın anlatısına musallat olur.

Ümer (2019), *Tekinsiz ve Temsil'de* mekanda gerçeküstü deneyimi tekinsizlik üzerinden açıklarken Andre Breton'un sokak deneyimini alıntılar. Sokaktaki imgelerin nasıl bir uyarana dönüştüğü anlatır. Breton'un sokağı yönlendirici tabelalardan veya dükkanların sıralanışından değil; cephelerinin önünde üstünkörü atılmış duran küçük yığınlar halindeki kütüklerden hatırladığını aktarır. Eve döndüğünde bu imgeler peşini bırakmaz. Breton'un bu deneyimi imgelerin başka nesnelere bulaşmasıyla devam eder. İmge artık ilk görülen kütüğe ait değil bir uyarıcı olarak belirgin olmayan başka bir anlamın veya başka bir zamanın tetikleyicisidir. Bu deneyimin uyarıcı etkisinin sonradan belirişler ile meydana gelmesi; hayaletin görüngübilimsel el çabukluğu kavramıyla açıklanabilir. Tekinsiz imge olarak kütük bastırıldığı yerden artık

bulunmadığı herhangi bir yere ve bulunmadığı bir zamana musallat olmuştur. Geri dönüşü ile kurduğu hayaletsi hikaye üzerinden mekanda bir uyarana dönüşür ve kendi anlatısını dahil eder..

Şekil 4.27 : Durduğu yerde durmuyor, Euro serisi (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Alman sosyolog George Simmel (2020), madde ve materyalin mimarlık ile ilişkisindeki gücünü aktarırken; mimarlığın maddenin taşıma gücünü ve ağırlığını kullansa ve bunları dağıtsa da maddenin bu plan çerçevesinde kendi doğasına ait araçlarla birlikte çalıştığını söyler. Nihai olarak görülen fakat aslında bir sonuç olmayan harabenin, yani bir binanın çöküşünün, biçimin tahribinin maddenin adım adım kendini bir boyunduruktan kurtarması ve kendi güçlerinin bağımsız yasallığına

geri dönmesi olarak tarifler. Bu durumun harabeyi, tahrip edilmiş öteki eserlerden çok daha önemli ve anlamlı bir fenomen kıldığını söyler. Yapı artık ondan geriye kalan parçalarla ve bu artık parçaları imgeleme nasıl geri döneceği ile ilgilenmeye başlar. Harap olmuş, görmezden gelinmiş ve öylece terk edilmiş olanın, gündelik hayattan kovulanın dolayımsız görünüşlerinde bir birlik yoktur, eksilmelerinden ötürü kusursuzluğunu kaybetmiştir. Gücünü de bu kusurluluktan alır, yaraların dahil olduğu bu hal sürekli olarak bir bütünü veya ideali korumaya çalışmaz, dahil olanlarla orada başka güçlerin ve biçimlerin var olduğunu serimler (ss. 17-19). Bir zamanlar olandan ne kaldıysa ve ne gelecekten ne eklenecekse yeni bir bütünün -tüm zamansallıkları içeren bir bütünün- ortaya çıkma ihtimali doğar. Burada yapıya, sanata, kullanım nesnesine malzeme olarak hizmet ettiği düşünülen madde; şimdi büyük eserin kendisi olarak; başka biçemlere dönüşmüştür ve dönüşmeye devam edecektir (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 : Maddenin halleri, taş ve cam (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Bu dönüşüm mahallede koşulsuzluk ilkesi gereğince ‘‘*birdenbire’’* olur. Hayaletbilimin sözcesi ile el çabukluğuna başvuranlar tarafından dolayımsız ve koşulsuz şekilde biçimlenir. Mahallede birçok nesne, eser ve oluşumun çoğunlukla buluntu nesnelerle kurulması, yüzeyden takip edilen ‘Şipşak’ serisi bu durumu destekler niteliktedir. Birçok duvarda, bazen muralların yanında bazen murallardan bağımsız yerlerde okunan ‘Şipşak’ yazıları (Şekil 4.29) mahallede olup bitenlerin; estetik kaygıdan bağımsız; materyalin yönelimine ve el çabukluğuna başvuran hayaletin toplum, ideoloji, sanatçı, esnaf, mahalleli olarak farklı vehçeleriyle bir anda gerçekleştiğini vurgular. Böylece Wigley’in deyişiyle bastırılar sırları açığa çıkaran zemin olarak yüzey mahallede okunmaya, diyalogta olmaya devam eder.

El çabukluğu, "slaight of hand": Şipşak serisi (Umurbey, 2023)

El çabukluğu, "slaight of hand": Şipşak serisi (Umurbey, 2023)

El çabukluğu, "slaight of hand".Şipşak tabure (Umurbey, 2023)

El çabukluğu, "slaight of hand" Şipşak payanda (Umurbey, 2023)

El çabukluğu, "slaight of hand":Şipşak su yalıtımı (Umurbey, 2023)

El çabukluğu, "slaight of hand": Şipşak enstalasyon (Umurbey, 2023)

Şekil 4.29 : El çabukluğu serisi (İnci,2024).

Jean Francois Lyotard ve Thierry Chaput (2020) küratörlüğünde gerçekleştirilen *Les Immateriaux* sergisi için hazırlanmış *Yazı Provaları* metninde kuramcı ve filozoflardan yapısal kavramlara yönelik tanımların istendiği bir seçki yayınlanmıştır. Derrida cepheyi göstermelik görünüşün altında ya da arkasında duran olarak tanımlar. Her şey göstermelik olduğunda ise artık olanaklı bir cephenin kalmayacağını söyler. Umurbey Mahallesi'nin sokaklarında cephe bazen depoya bazen bir hobi bahçesine bazen bir atölyeye dönüşüp taşmaktadır.

Cephe artık görünür olmaktan ziyade eylemseldir, bahsi geçen tanımdaki ‘’göstermelik’’ eleştirisine takılmaz, cephelik özelliğini bastırılan biçem ve olasılıklarının geri dönüşüyle sürdürmeye devam eder. Cephe mahallede yalnızca bir yüzey tanımlamaz bu yüzey üst üste ve yan yana birbirine eklemlenen farklı eylemlerle öteki yüzeylere dönüşüp performativiteye zemin hazırlar. Bu performans haline malzeme, mahalleli, sanatçı, doğa pekişik bir halde dahil olur. Öyle ki harabe duvarına çizilen bir duvar resmi bir yanıyla harabeyi örterken, diğer yanıyla eksiltmeleriyle gizleme ve örtme eylemini ifşa eder (Şekil 4.30). Dolayısıyla harabeliği bir yanıyla örterken bir yanıyla da vurgular, cephe ve malzeme üzerinden mekanın farklı zamansallıklarını şimdiye taşır.

Şekil 4.30 : Cephe bir şeyler gizlediğini gizlemiyor (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

4.2.1 Geleceğin hayaletleri

Hayalet dahil olduğu film ve öykülerde geçmişle ilintili, geçmişten gelen yanıyla anlatıya katılır. Oysa hayal ve etmek kelimelerin her daim şimdiki zamanı geleceğe; geleceği şimdiki zamana öteleten bir yanı vardır. Geleceğin hayaletleri de gündelik yaşamlarımıza, mekanlarımıza musallat olur (Şekil 4.31), düşünce alanımızı etkilediği gibi hayatımızı, çalışma bağlamında mekanlarımızı etkiler. Hayalet bu yönüyle gelecek sorusunu şimdiye taşır, bu gelecek sorusu beraberinde adalet fikrini getirme potansiyeli taşır (Saybaşılı, 2011, s. 66).

Mekânsal olan, mekân-zaman bağlamında ve farklı ölçekleriyle toplumsal ilişkilerden oluşmuş, biçimlenmiş olarak düşünülürse; yerin bu ilişki ve ağların yalnızca belirli bir anına ve belirli bir eklemlenme biçimine karşılık vereceği bir kavrayışın mümkün olmadığı da açıkça görülür. Herhangi bir yerin biricikliğini, benzersizliğini tarifleyen, o yeri başka yer ve zamanlara bağlayarak oluşturulabilen bir yer algısıdır, karakterini anlama biçimidir. Bu bağlamda ileriye yönelik bir yer hissi de onunla bağlantılı bir şekilde oluşmuş olur (Massey, 1994, s. 156). Gelecekten uzanıp esneyerek şimdiki zaman uzamına dahil olur, yeni bir zamansallık tarifler.

Şekil 4.31 : Musallat bir hayalet olarak Umurbey çeperi. (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Geleceğe onu tehdit etmeden yaklaşma ve hesaba katma hali hayaletbilimin öteki yaklaşımıyla örtüşür. ‘‘*Yadsınamayacak olan şey adaletin; mevcut'un ya da orada oluşun ampirik ya da varlık bilimsel gerçekliğinin ötesine taşındığını varsayar. Bu durumda hayaleti hatta birden çok hayaleti hesaba katmak gerekir’’ (Derrida, 2001, s. 14).* Bu hayaletlere geleceğin hayaletleri de dahil olur. Gelecekten gelen tehditler ise bir gelecek hayaleti olarak mekan algısına musallat olur. Umurbey Mahallesi için de ortak bir kaygı mevcuttur: ‘‘Alana ne olacaktır?’’. 2 mahalle sakini, 2 otomobil tamircisi, 1 motorsiklet tamircisi, kolektif içindeki 2 sanatçı ile geçen diyaloglarda bu kaygıyla gelecek şimdiki zamana taşınmıştır. Sokakta sayısız diyalog içinde de bu durumun bahsi geçer. Hiçbiri yapılandırılmış değildir, bir röportaj mantığı güdülmemiş, gelecek sorusu gündeme getirilmemiştir. Geleceği şimdiki zamana getiren yalnızca geleceğin musallat hayaletleridir.

Derrida bu durumdan şu şekilde bahseder:

> *‘‘Orada olmayana karşı, artık mevcut olmayan ya da henüz mevcut olmayan ve yaşamayan için adalete duyulan saygı ve sorumluluk olmaksızın geleceğe dair nereye, yarın nereye sorusunu yöneltmenin ne anlamı olacaktır? ’’*
>
> *(Derrida, 2001, s.12)*

Bu soru geleceğe yönelik olduğu, geleceğe doğru gittiği gibi aynı zamanda gelecekten gelir, gelecekten kaynaklanır. O halde soru, gelecekten yalıtılmış bir mevcut olma durumu solarak ele alınan her türlü mevcudiyetten daha da fazlasını düşündürmek zorundadır. Yani adalet açısından doğru olmak; genelde ve capcanlı şimdinin onun yalın olumsuz tersinin ötesindedir. Hayaletimsi an -şimdiler zincirini yani geçmiş-şimdi güncel-şimdi ve gelecek-şimdiyi içinde barındıran bir an- artık zaman içinde yer almayan bir andır. Bu anı sorguluyoruz, zamana -en azından bizim zaman dediğimiz şeye boyun eğmeyen o an konusunda- sorular sormaya çalışıyoruz. Hayaletin uçucu ve zamansızca ortaya çıkışı, artık zamana ait değildir (Derrida, 2001, ss. 10-13). Hayalet benzeri bir belirişle tekil kimlikler, kolektif olarak bir mekana yerleşebilir. Bu yerleşim halinde, sınırları açarakve esneterek kapalı alanın geçit vermediği adaleti arayabilirler. Jean Luc Nancy (2000) tekil çoğullardan *singular plural* olarak bahseder. Bu çoğulluk ‘ortak durumda oluş hali’ ile ortaya çıkan ancak zorunlu olmayan bir ortak mekanda oluşa sebep olabilir. Bu tekil çoğulluk olma durumlarında geleceğe dair sorular sorarlar. Hayalet gelecek sorusunu şimdiye taşır,

bu gelecek sorusu beraberinde adalet fikrini getirir (Saybaşılı, 2011, 66). Mahallede birçok eylemde farklı kimlik ve grupların ortak durumda oluş halinde yan yanalığı bu durumla ilişkilenir (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 : Tekil çoğulluk imgeleri:Barış, باریس:, *Peace, Paix* (Umurbey, 2023, kişisel arşiv).

Eylemler kaynağını gelecekten alır, geleceğe dair bir kaygı, bir istek veya bir değişim umudu barındırır. Bu nedenle açık mekanlardaki bu ortaklık hali, geleceği, kaygı ve fikirlerini şimdiki zaman içinde tanımlı olmayan, sürekli dönüşen, tektipleştirilemez ve tekil bir bütüne indirgenemez olan birlikte oluş hallerine taşır.

5. SONSÖZ

> *''Bu hayalet avı neden? Bir avcının hırsla peşinde olduğu şey, avı zaten onu çoktan ele geçirmiştir. Herkesin hayaletleriyle okuduğu, düşündüğü, eylediği yazdığı hatta ötekinin hayaletleriyle de ilgilendiği bu sağanaktan kaçınılamayacağı yolundadır düşüncem.''*
>
> (Derrida, 2001, s. 209)

Dünyadaki yas çalışması hayaletlerin geri dönüşünü engelleyemiyorsa onlara kulak verip, şimdiki zamana ve mevcudiyetin mekanına kendi hayaletimsi varoluşlarını eklemelerine izin vermek gerekir. Kimliklerin, tanımların ve sınırların bir kurgudan ibaret olduğu ön kabulü içinde başlayan tez izleğinde sonuca varırken; bir şey olmak, bir tanıma uymak bu hayaletlik etkisiyle artık önemini yitirmeye başlar. Bunun yerine dönüşebilme, başka şeyler olabilme potansiyellerinin farkına varma, farklanarak başkaya eklemlenebilir hale gelme; yeni bir düşünme, bakma ve nihayetinde görüngüler alanının ötesinde bir varolma biçimi olarak nitelendirilebilir. Mekana bakışın mevcudiyet metafiziği ve ontoloji ile kurulan egemen antropolojik modellerinden kurtulmak için; sınırlar, maskeler, ve ikame kurgu kimlikler üzerinden yazılan bir tarih ve gelecek anlatısını sorgulayan, mekan zaman anlayışına yaklaştırır.

Hayaletler bu hikayede kurgulanan ve üretilen sınırları, kimliklerin ''gerçek olmayışını'' açığa çıkarmaya aracı olmuşlardır. Harabeye, sokağa, mahalleye hayaletbilimin kavramlarıyla yeniden bakmak; ayrıksı görülen ögelerin bir aradalığının mümkünlüğünü açığa çıkarır. Bu ögelerin bir ilişkisellik dahilinde üretimine de etkidiği bir ağın parçası olarak kendini temsil edebilme potansiyellerini vurgular.

Hayalet hikayelerini tez çalışmasında özel kılan hayaletimsi bedenin, egemenin engellerine takılmadan her türlü kültürel, toplumsal ve mekansal sınırı el çabukluğuyla siperliğin ardına sığınarak öylece geçilebilir, aşılabilir kılmasıdır. Bu geçişkenliği önemli bir potansiyel olarak görmek, hayalet hikayeleriyle; çoğula karşı mikro kimliklere, sınıflar yerine tekilliklere, tanımlanan bedenler yerine arzulayan ve kendi

kendini tanımlayarak temsil edebilen bedenlere bir alan verir. Mekana toplumsal, politik ve kültürel egemen figürün zaman-dizimsel sınırlara takılmadan dahil oluşlarıyla katıldığı bu yeni deneyle durağanlıktan zorunlu pasiflikten, kutuplaşmadan ve ayrışmanın ön kabulünden kurtulunabilir. Bir şeyin değiline yani tersine şiddet uygulayarak mevcudiyet ve na-mevcudiyet alanında verdiği savaş çözülebilir. Yerin anlam katmanlarını birer birer boşaltan burada ve şimdi yaklaşımı yerine; *öteki* zamanlarla dışarıyı dahil eden, geçmiş ve geleceği şimdiye taşıyan ilişkisellik yoluyla zaman uzamında biriciği kuran bir mekana bakış sağlayabilir.

Umurbey Mahallesi'nde takip edilen izlerle kovulanın peşine düşmek, bahsedilen dahil etme ve taşıma eylemlerini olumlayan bir ilişkisellik okuması adına bir girişimdir. Kovulanı *fark, yayılım ve ek* ilkeleriyle hakettiği yere tekrar kaydetme çabasıdır. Bu çaba ile idealize edilen, ölçülebilir ve dolayısıyla denetlenebilir olan bir mekan anlayışı tartışmaya açılarak sorgulanır. Umurbey Mahallesi'nin *koşulsuzluk* ilkesiyle bir arada tutabildiği alt kültürleri dahilinde ürettiği tavır, jest ve taktikler öngörülmeyen ve bu bağlamda deneysel mekansal örgütlenmeleri üretir. Bu mekansal örgütlenmeler görünmez olanın, sesi duyulmayanın -çalışma bağlamında kovulanın geri dönüşüne- potansiyel bir alan açarak eylemsel hale gelir. Konumsuzluğu vurgulanan hayaletlerin olumlanmasıyla; konumlu bakışın göz ardı ettiği kimlikler, topluluklar, ritüeller, ilkellik ve çağdaşlıklar arasındaki sınırlar geçirimli hale gelir. Umurbey Mahallesi, bu bağlamda sınır ve kimliğin yok sayılmadan bir arada bulunuşunun aslında toplumsal mekana içkin olabileceğini örnekleyen bir mekandır. Sınırları eriterek öteki kimlikleri içeri alan ve hatta dış ve iç kavramını muğlaklaştıran hayaletsi belirişlere imkan veren haliyle; mekanın sınıra olan ihtiyacı ve bakma biçimini yeniden düşündürür. Öte yandan alanın tarihselliğine bakıldığında yas çalışması ve borç durumuyla şimdiki zamana etkiyen kovulma hikayeleriyle doludur. Dolayısıyla toplumsal mekana içkin olarak tariflenen bu birlikte oluş hali, hep yeni tehditlere -hayaletbilim sözcesiyle musallat hayaletlere- gebedir. Mahalleye dahil olan ve hayaletsi hikayesine kolektif bilinç, paydaşlık, ve ortaklık uygulamalarıyla musallat olan Darağaç Kolektifi bu bağlamda üretimleriyle bu tehditlerle mücadele etme alanı olarak düşülebilir. Faaliyetleri Stavrides'in

> *''Belki de kriz sırasında kolektif deneylerle ortak mekanlar oluşturma çabaları, şehri kolektif bir sanat eseri olarak yeniden kazanma olasılığını mütevazı bir şekilde önermektedir'' (*2013, s. 59).

söylemiyle uyumlanabilir. Bu yönüyle sınırlara musallat olan hayaletlerle; '*korunaklı'* eşik mekanlarda, kapalılıklarda ve sığınak dünyalarda ifade bulmayan belirsiz ortaklık uygulamalarına zemin hazırlar. İdeale ve teke direnerek kovulanın geri dönüşü ile erişilebilinecek olan çoğulluk; sınırlama, eşitleme, tanımlama, yineleme tehlikesine panzehir olarak görev yapar. Hayaletlerin musallat olduğu bu anlatılar, toplumsalın mekanını inşa eden fakat temsillerde yer bulamayan yeni bir tarih anlatısını imkanlı kılarak; geçmiş ve geleceği şimdiki zamanda yazmaya devam eder. Böylece algıyı, deneyimi ve üretimi; dilsel ve mekansal kodlarca belirlenmiş olan alanın içinden çıkarır; beklenmedik, tesadüfi, kaygı verici, tekinsize doğru yöneltir. Mekanı kovulana duyulan borç durumuyla yüzleşebilir halde tekrar önümüze serer.

KAYNAKLAR

Agamben, G. (1993). *The coming community*. University of Minnesota Press.

Andersen, T. (2018). Performativity as Critical Praxis: JL Austin, Jacques Derrida, Judith Butler, Catherine Malabou, c. 1955-2014. Canada: McGill University.

Andersen, T. (2020). Ontological violence: Catherine Malabou on plasticity, performativity, and writing the feminine. Culture, Theory and Critique, 61(1), pp. 4-21. Erişim: https://doi.org/10.1080/14735784.2020.1761414

Apprey, M. (2019). "Scripting" Inhabitations of Unwelcome Guests, Hosts, and Ghosts: Unpacking Elements That Constitute Transgenerational Haunting. *Transactional Analysis Journal*, 49:4, 339-351. DOI: 10.1080/03621537.2019.1650234

Auge, M. (2021). *Yer Degiller: Bir Üst-Modernite Antropolojisine Giris* (Ö. K. Buhari Çev*)*. İnsan Yayinlari. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1992)

Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik: Modernity and ambivalence* (İ. Türkmen Çev). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1991)

Berger, J. (2015). *Bir Fotoğrafı Anlamak* (B. Eyüboğlu Çev). Metis Yayincilik. (Orijinal çalışma basım tarihi: 2013)

Braidotti, R. (2017). *Göçebe Özneler* (Ö. Karakaş Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1994)

Bourdieu, P. (2015). *Pratik nedenler: Eylem Kuramı Üzerine* (H. U. Tanrıöver Çev.). Kesit Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1994)

Bourdieu, P. (2017). *Karsi Atesler: Neoliberal Istilaya Karsi Direnise Hizmet Edecek Sözler* (S. Canbolat Çev.). Sel Yayincilik. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1998)

Butler, J. (2014). Bela Bedenler (C. Çakırlar, Z. T. Turner Çev). Pinhan Yayincilik.

Bulock, R. (Ed.). (2011). Contemporary art in Turkey, At Home Wherever. Yapı Kredi Yayınları.

Bürkle, S. (Ed.). (2016). Migrating Spaces (A. Galt, Trans.). Vice Versa Verlag.

Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik* (İ. Türkmen & M. Beşikçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çabuklu, Y. (2001). *Kovulanın izi: denemeler*. İstanbul: Metis.

Çaglar, A., & Schiller, N. G. (2018). *Migrants and City-Making: Dispossession, Displacement, and Urban Regeneration*. Duke University Press.

Çoban, F. (2015). *Bir Giriş: Derrida'nın Hayaletlerinden Marx'ın Hayaletleri'ne*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), 147-174.

De Certeau, Michel. (2008) Gündelik Hayatın Keşfi I (L. Arslan Özcan Çev). Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1980)

Derrida, J. (1981) *Positions (*A. Bass Trans.). University of Chicago Press.

Derrida, J (1981) *Disseminations* (Barbara Johnson Trans.). Londra: Athlone Press. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1972)

Derrida, J. (1982). *Margins of philosophy*. University of Chicago Press.

Derrida, J. (2001). *Marx'ın hayaletleri: Borç durumu, yas çalışmaları ve yeni enternasyonel* (A. Tümertekin, Çev). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1993)

Derrida, J. (2014). Marx ve Mahdumları (A. Tümertekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1993)

Derrida, J. (2011). *Gramatoloji* (İ. Birkan, Çev.). Bilgesu Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1967)

Derrida, J. (2020). *Yazi ve Fark*. Metis Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1967)

Derrida, J. (2022). *Mimarlık ve Dekonstrüksiyon* (A. U. Kılıç, Çev.). Arketon Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 2015)

Derrida, J., & Dufourmantelle, A. (2020). *Davet - Konukseverlik Üstüne: Dufourmantelle Derridayi Konukseverligin Sorumlulugunu Almaya Davet Ediyor*. Metis Yayincilik. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1997)

Derrida, J. (2006). *Gün doğmadan: Elisabeth Roudinesco ile konuşma*, Dharma Yayıncılık.

Derrida, J. (2006) "Şiddet ve Metafizik", Cogito, Sayı 47-48, Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken, ss. 62 - 161, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1964)

Derrida, J. (1999) "*Konuksev(-er-/-mez-)lik (Hostipitalité)*", Pera Peras Poros: *Jack Derrida ile birlikte disiplinlerarası çalışma (*ss. 43-71) (F. Keskin, Ö. Sözer Der.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Derrida, J. (2002). "*Faith and Knowledge: Two Sources of Religion at the Limits of Reason Alone*. In M. Naas*, Miracle and Machine: Jacques Derrida and the Two Sources of Religion, Science, and the Media* (S. Weber Trans). Fordham University Press. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1998)

Direk, Z. (2014). *Derrida ve laiklik*. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (1), ss. 39-60.

Direk, Z. (2022). *Derrida İstanbulda: Sekülerizm, Öteki ve Sorumluluk*. Fol Kitap.

Dirlik, A. (1999). *Place-Based Imagination: Globalism and the Politics of Place*. *Review (Fernand Braudel Center)*, *22*(2), pp. 151–187. erişim:http://www.jstor.org/stable/40241454

Eiguer, A. (2013). *Evin bilinçdışı* (P. Akgün, Çev.). Bağlam Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi: 2009)

Eisenman, P. (1988). *An architectural design interview by Charles Jencks*. *Deconstruction: Omnibus Volume*, pp. 141-49.

Flusser, V. (2013). *The Freedom of Migrant: Objections to Nationalism* (A. K. Finger, Ed.; K. Kronenberg, Trans.). University of Illinois Press.

Focillon, H. (2015). *Biçimlerin yaşamı* (A. Tümertekin, Çev.). Janus Yayıncılık. . (Orijinal çalışma basım tarihi:1934)

Franck, K. A. (2014). *Isn't all public space Terrain Vague? in 'Terrain Vague Interstices at the Edge of the Pale'* (M. Mariani; P. Barron Ed.) (pp. 153-170). New York: Routledge.

Freud, S., & Jentsch, E. (2019). *Tekinsizlik Üzerine, Tekinsizliğin Psikolojisi Üzerine* (H. Şahin, Trans.). Laputa Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi:1919)

Gasché, R. (1986). *The Tain of the Mirror: Derrida and the Philosophy of Reflection*. Harvard University Press.

Gross, E. (1986). Derrida and the Limits of Philosophy. *Thesis Eleven*, *14*(1), 26-43. https://doi.org/10.1177/072551368601400104

Gross, E. (1986). Derrida and the Limits of Philosophy. Thesis Eleven, 14(1), 26-43.

Gültekin, A. C., (2014). Bağışlanan Konukseverlik ve Konuksever Bağışlama: Derrida FelsefesindeEtik (Olanaksız) ve Politika (Olanaklı) İlişkisi. FLSF / Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Dergisi, no.17, 13-34.

Gürbilek, N., (2001), Giriş. İçinde Y. Çabuklu, Kovulanın İzi (ss. 9-19) İstanbul: Metis Yayınları.

Haraway, D. (2010). *Baska Yer: Donna Harawayden Secme Yazilar*. Metis Yayincilik.c

Haraway, D. J. (2016). *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press.

Hardt, M., & Negri, A. (2005). *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. Penguin Publishing Group.

Hegel, G. W. F. (1975). *Aesthetics: Lectures on fine art* (Vol. 1). Oxford Univercity Press.

İnci, D. (2023). Kovulma Eylemi ve Fazları Üzerine Mekansal Temsiller ve Senaryolar. *Ulusal Lisansüstü Mekan Çalışmaları Sempozyumu*, (ss. 59-60). İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, Ekim 03-07.

Kafka, F. (2015). *Ceza Kolonisinde: Anlatilar 1* (Ş. Sunar, Ed.; T. Turan, Çev.). Can Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1946)

Kakoliris, G. (2021). Jacques Derrida on Hospitality beyond Invitation: The Visiting Other as an Unplanned Pregnancy. *Ethical Perspectives*, *28*(3), 239-262.

Kristeva, J. (2004). *Korkunun güçleri: İğrençlik üzerine deneme* (Nilgün Tutal, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1980)

Larios, P; Örer, B; Wilson Goldie, K. (2017) *Good neighbor: İyi bir komşu.* İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (Ed.). İstanbul Kültür Sanat Vakfı.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Wiley Press.

Le Guin, U. K. (2002). *Hep yuvaya dönmek* (Cemal, Yardımcı, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1988)

Massey, D. (1983). Industrial restructuring as class restructuring: production decentralization and local uniqueness. *Regional studies*, *17*(2), 73-89.

Massey, D. B. (2005). *For Space*. SAGE Publications.

Massey, D. (1994). General Introduction. In *Space, Place, and Gender* (NED-New edition, pp. 1–16). University of Minnesota Press. Erişim: http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.cttttw2z.4

Massey, D. B. *(2012). "Power-Geometry and a Progressive Sense of Place." In Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change,* (J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, and L. Tickner Ed.), (pp. 60–70). *London: Routledge.*

Morales, I. (1995). Terrain vague (C. Davidson Ed.). Cambridge, MA: MIT Press

Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin abc'si*. Say Yayınları.

Robbins, B. (1993). *The Phantom Public Sphere*. University of Minnesota Press.

Rogoff, I. (1998). *Studying visual culture*. *The visual culture reader*, Chapter *2*, 24-36 Psychology Press.

Ryle, G. (2009). *The Concept of Mind: 60th Anniversary Edition*. Taylor & Francis. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1949)

Said, E. W. (2017). *Entelektüel - Sürgün, Marjinal, Yabanci*. Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi:1994)

Sarup, M. (2017). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.). Pharmakon Kitap.

Saybaşılı, N. (2011). *Sınırlar ve hayaletler: görsel kültürde göç hareketleri*. Metis Yayınları.

Seyrek, A. M. (2022). *Felsefe sözlüğü*. Yediveren Yayınları.

Simmel, G. (2020). *Harabe Kapı ve Köprü Kulp* (A. Tümertekin & N. Ünver, Çev.). Janus Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1919)

Sözer, Ö. (1999). *"Konuksev(-er-/-mez-)lik (Hostipitalité)" Pera Peras Poros: Jacques Derrida ile birlikte disiplinlerarası çalışma* (Ö. Sözer, Ed.). Türkiyé Iş Bankası.

Starobinski, J. (2012). *Özgürlügün Icadi ve Aklin Amblemleri: 1700-1789*. Metis Yayincilik. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1964)

Stavrides, S. (2013). Open space appropriations and the potentialities of a "City of Thresholds". In *Terrain Vague* (pp. 48-61). Routledge.

Suner, A. (2018). *Hong Kong - Istanbul: şehri şahsileştirmek*. Metis Yayınları.

Tawny Andersen (2020) *Ontological violence: Catherine Malabou on plasticity, performativity, and writing the feminine*, Culture, Theory and Critique, 61:1, 4-21, DOI: 10.1080/14735784.2020.1761414

Vardar, B. (2001). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri (2. Baskı). *İstanbul: Multilingual Yayınları*.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Žižek, S. (2004). *Yamuk bakmak: popüler kültürden Jacques Lacan'a giriş*. Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1992)

Willem D., F Wekker, F. (2017). *İyi bir komşu mu? Dostluk ve dostanelik arasındaki fark*. Cogito: üç aylık düşünce dergisi: Maurice Merleau-Ponty Sayısı İçinde, Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1987)

Williams, R. (2005). *Anahtar sözcükler: Kültür ve toplumun söz varlığı* (S. Kılıç, Trans.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1976).

Woolf, V, *"Professions for Women"*, Collected Essays, Çev: Figen Doğan Volume II., Harcourt, Brace and World, Inc., Ncw York, 1966, ss. 284-89.

Url-1 <sozluk.gov.tr>, erişim tarihi 26.04.2023, erişim tarihi:13.12.23.

Url-2 <https://www.anthropocene-curriculum.org/case-study/collaborative-mapping-at-westhafen>, erişim tarihi 26.04.2023.

Url-3 <https://turkdilbilim.wordpress.com/2020/05/12/sozlu-dil-yazim-kurallari-isaretler/)>, erişim tarihi 20.09.2023.

Url-4 < https://www.e-skop.com/skopbulten/pasajlar-piranesi/6296>, erişim tarihi 02.12.2023

Url-5 < https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/endustriyel-miras.pdf >, erişim tarihi 02.12.2023c

Url-6 < https://www.daragac.com/hakkimizda/>, erişim tarihi 02.12.2023

EKLER

EK A: Tez Akış Diyagramı

EK B: Hayaletbilim Sözcesi

EK C: Mekana Yaklaşımlar

Şekil C.1: Arayışlar: mekanda gösterge ve imgeye bakış.

Şekil C.2: Hayaletbilimin sözcesi ile mekanda izler arası ilişkilenme.

Şekil C.2: Yapıbozumcu bir strateji olarak hayaletbilimin mekan ilişkisini kuran kavramlar.

EK D: Hayaletbilimsel Mekan Okumaları

Şekil D.1: Terkedilmiş köyler alan çalışması / Dereköy.

Şekil D.2: Terkedilmiş köyler alan çalışması / Tepeköy / Bademli / Dereköy.

Şekil D.3: Umurbey Mahallesi, izlerin zaman dizimi ile ve zaman diziminden bağımsız takibi

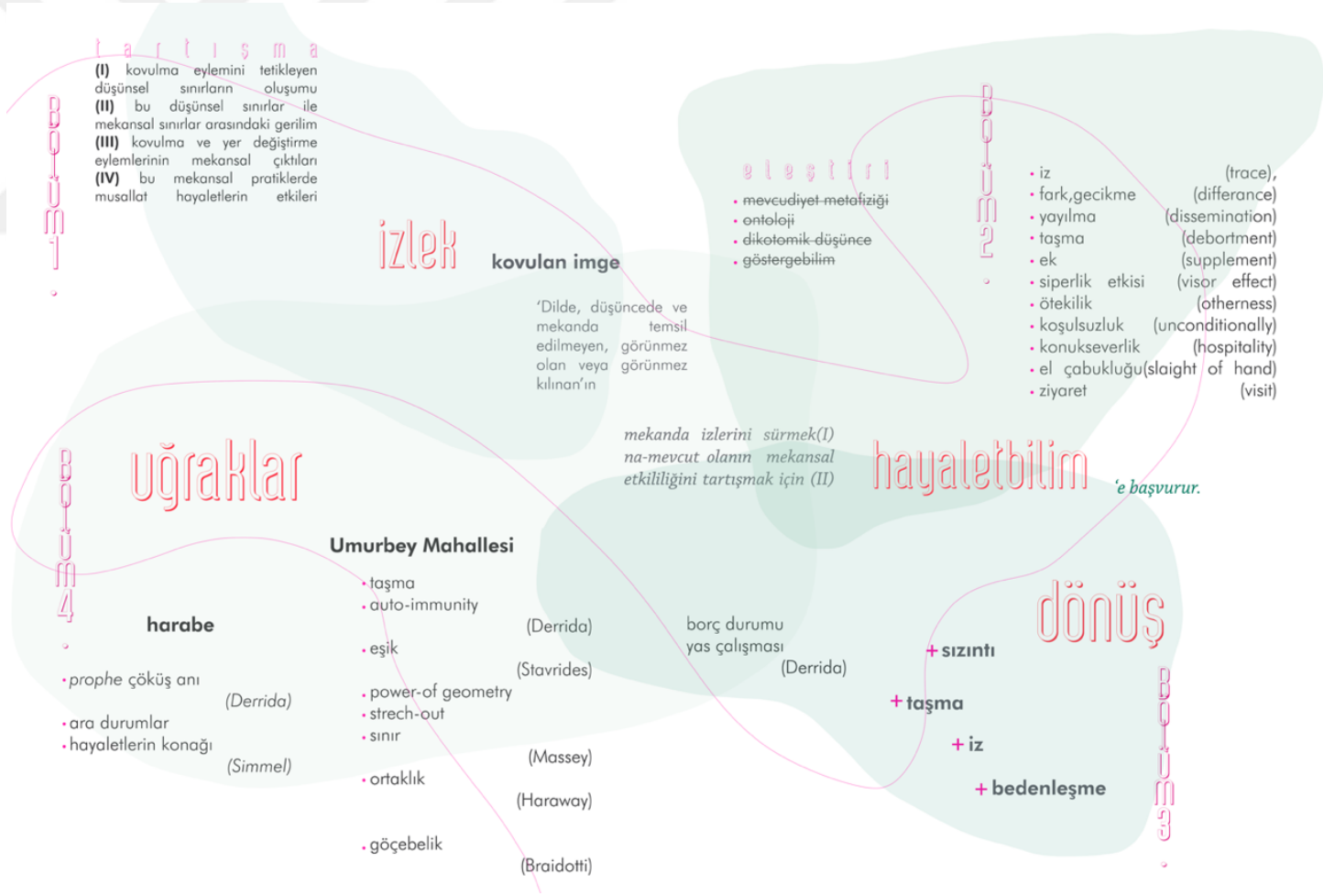
Şekil D.4: Hayaletbilimin sözcesi ile alana bakış.

Şekil D.5: Sınırın çoklu ve öteki halleri

Şekil D.6: Mahallede yüzeye sızanlar ile Massey'in kavramlarına bakış

Şekil D.7: Mahallede akış ve yayılım *(dissemination)* halleri

EK A: Tez Akış Diyagramı

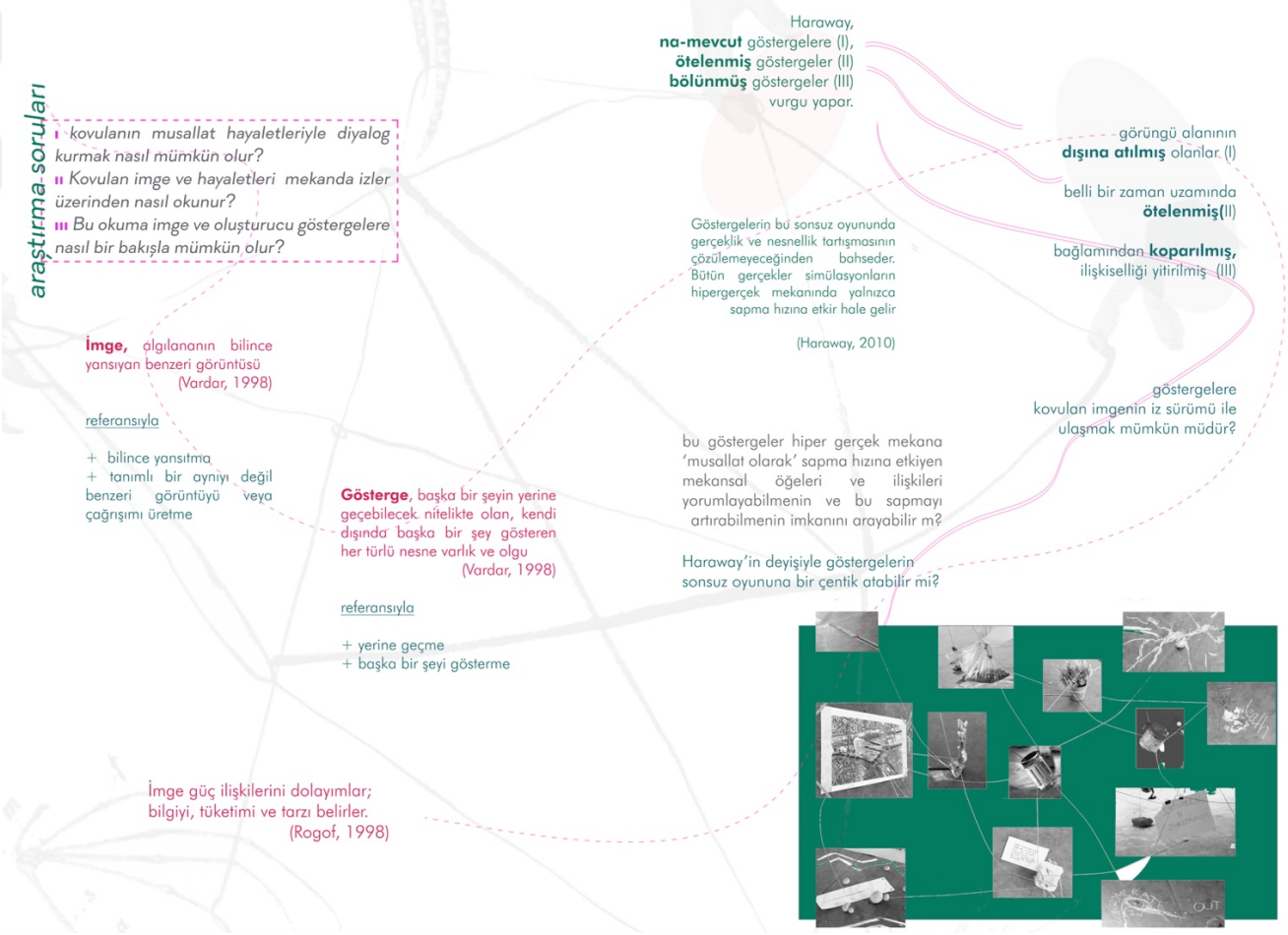
Şekil A.1: Tez Akış Diyagramı (İnci, 2024).

EK B: Hayaletbilimin Sözcesi

Şekil B.1: Hayaletbilimin Sözcesi (İnci, 2024).

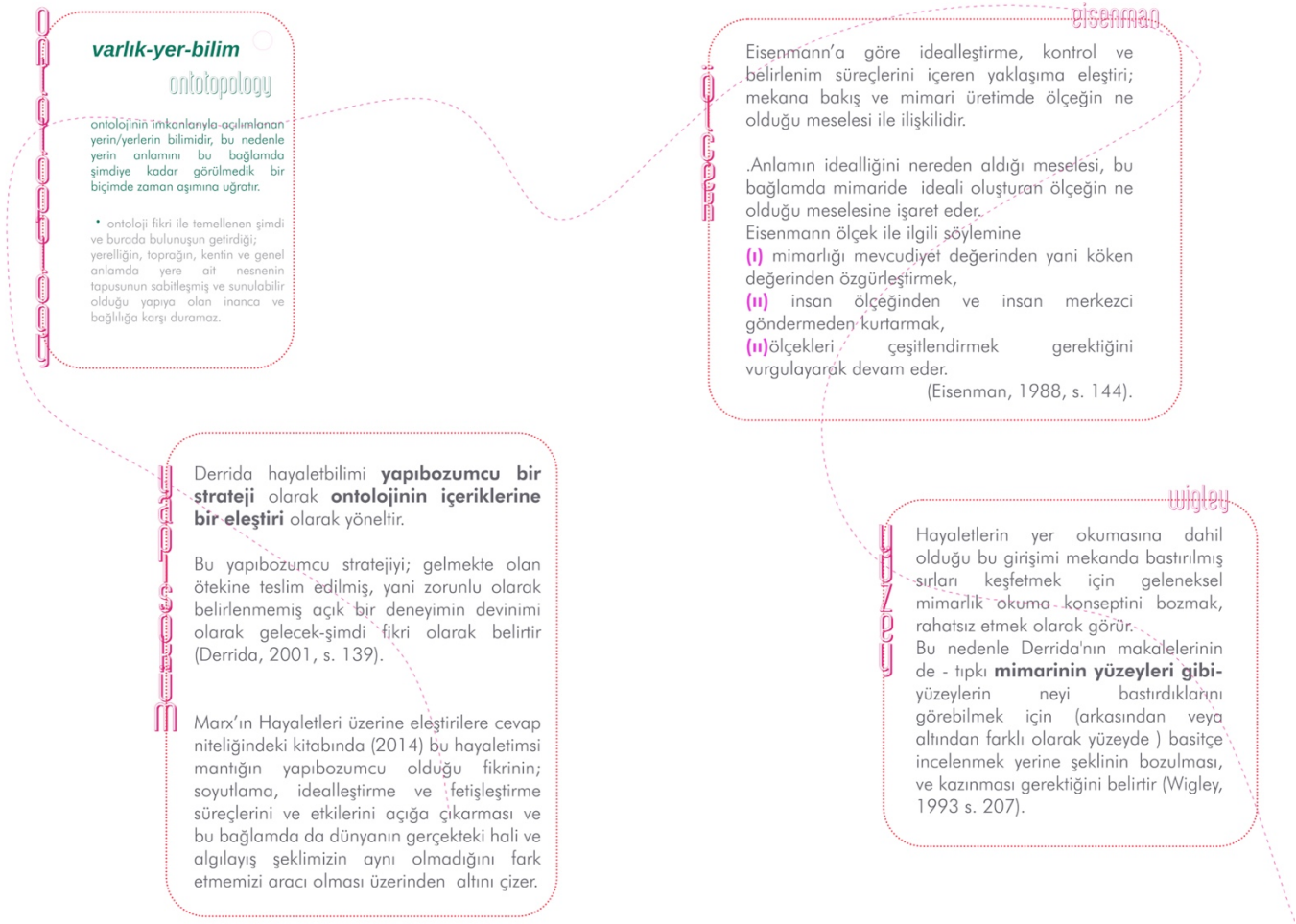
EK C: Mekana Yaklaşımlar

Şekil C.1: Arayışlar: mekanda gösterge ve imgelere bakış (İnci, 2024).

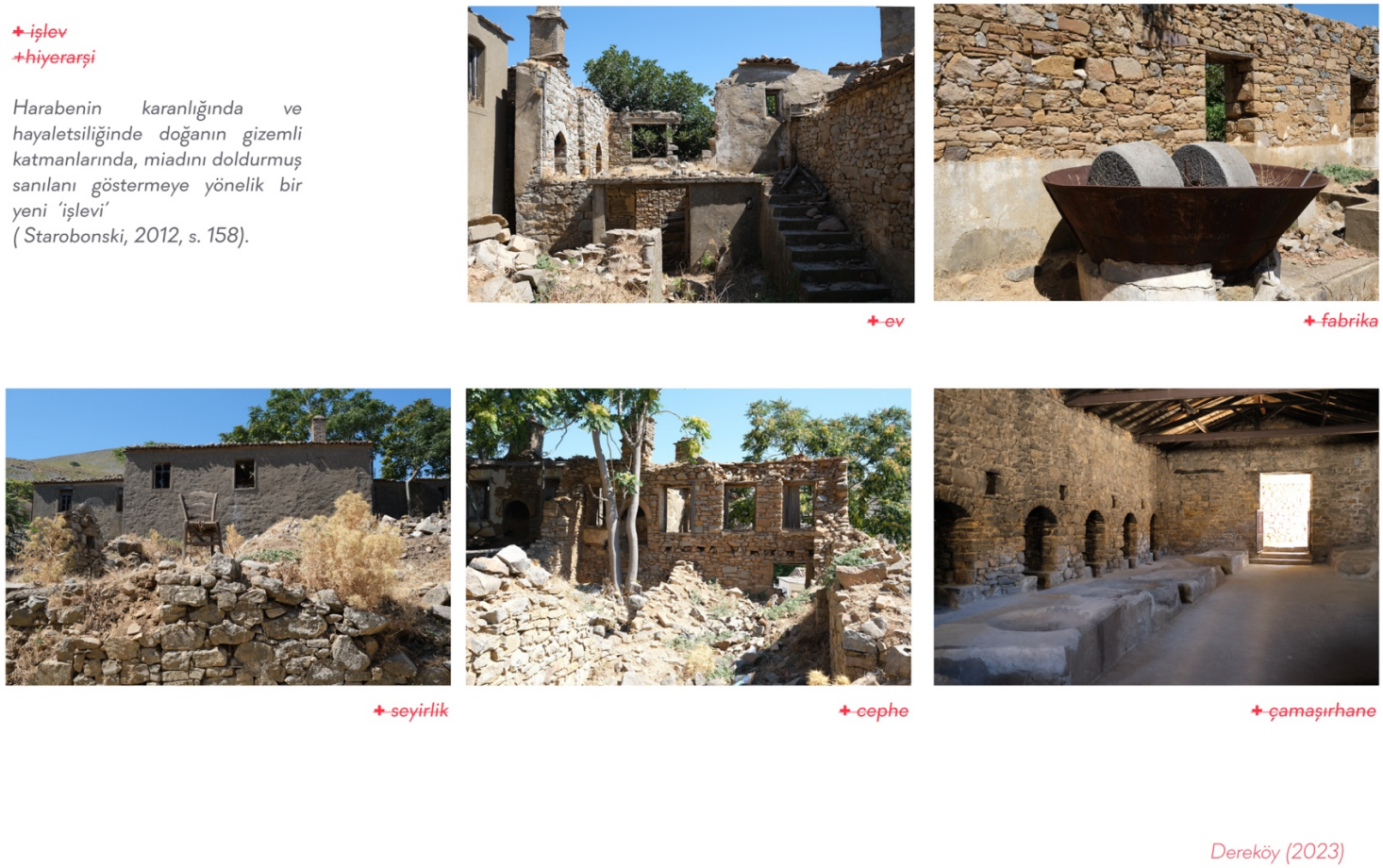

Şekil C.2: Hayaletbilimin sözcesi ile mekanda izler arası ilişkilenme (İnci, 2024).

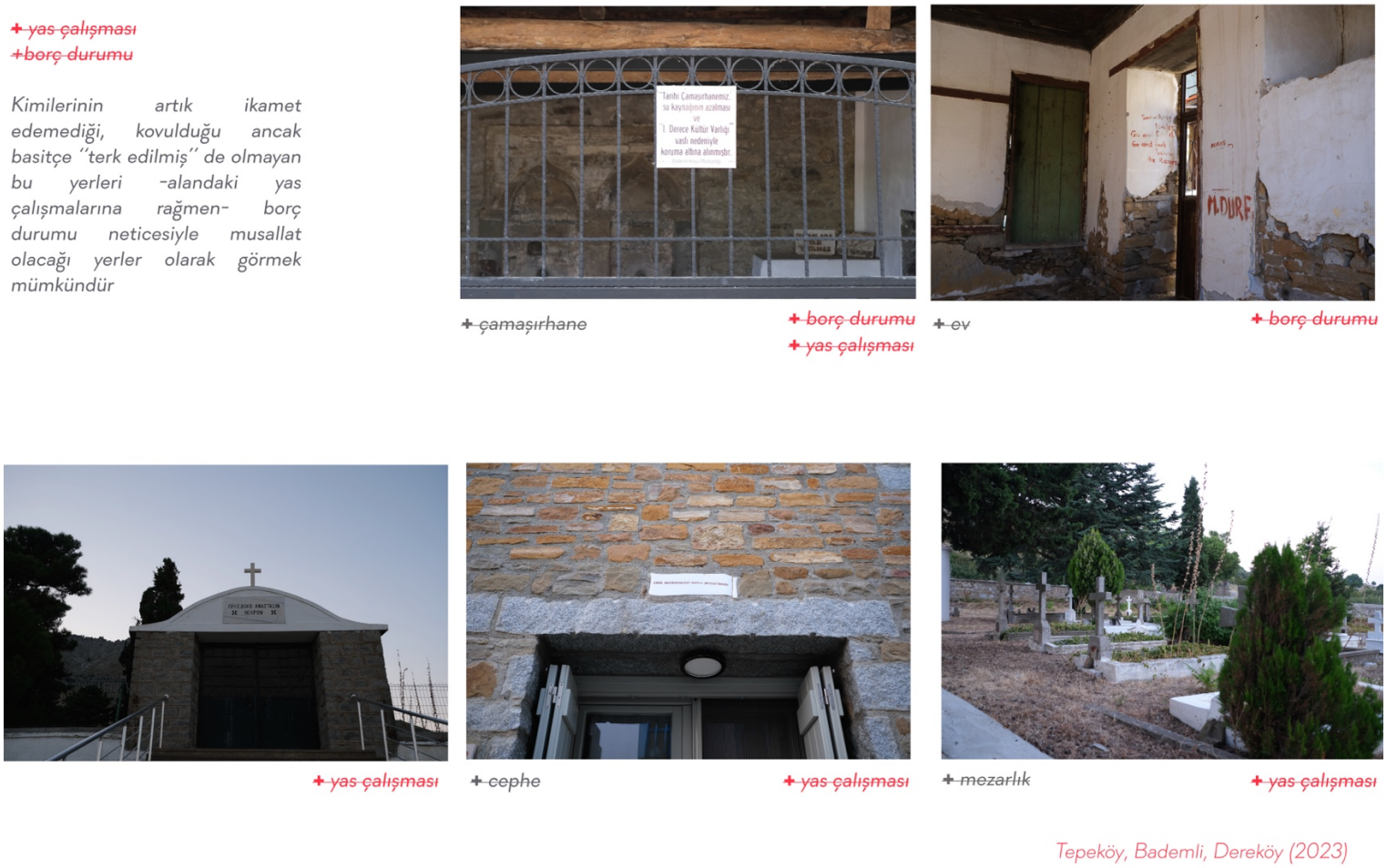

Şekil C.3: Yapıbozumcu bir strateji olarak hayaletbilimin mekan ilişkisini kuran kavramlar (İnci, 2024).

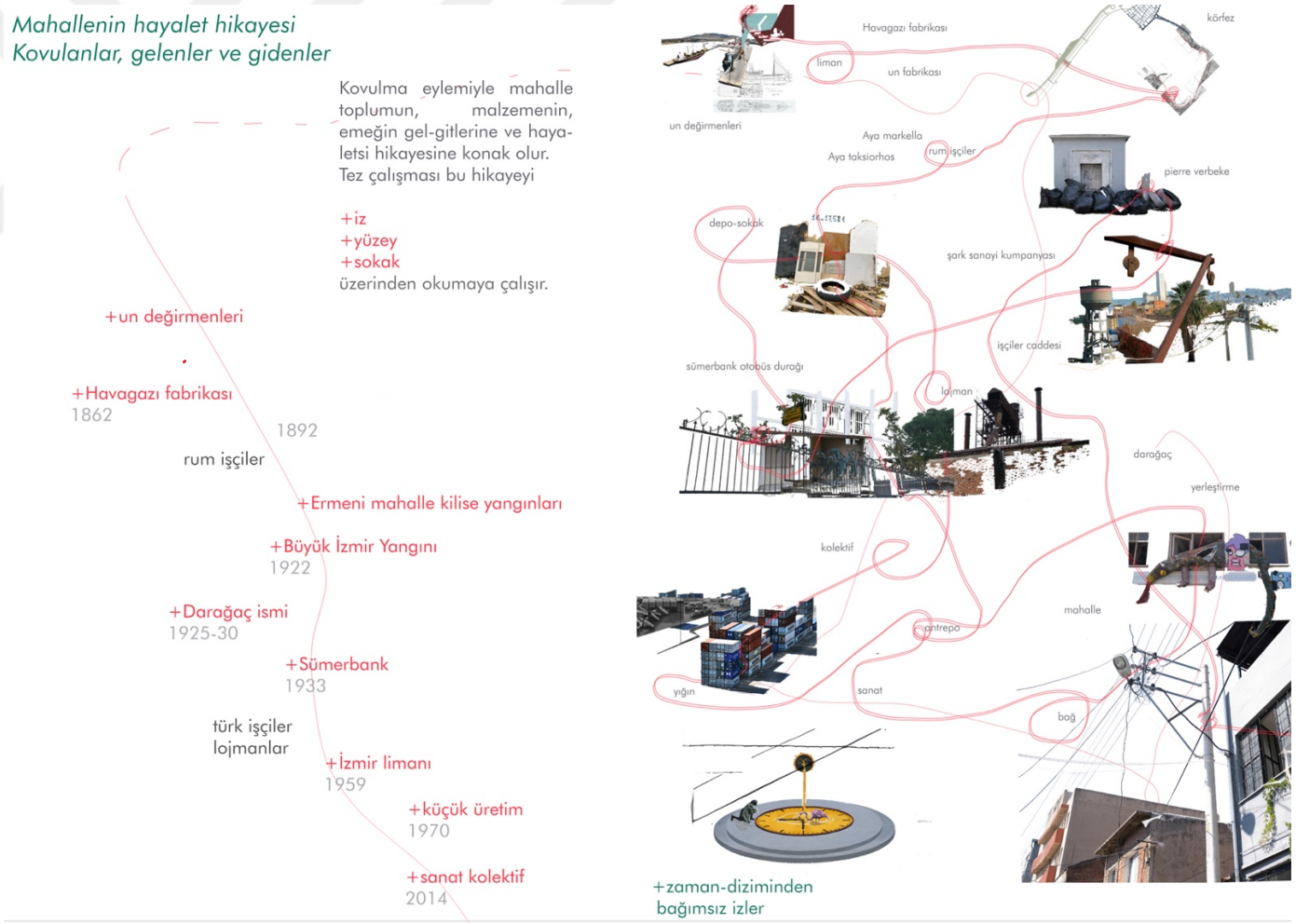
EK D: Hayaletbilimsel Mekan Okumaları

Şekil D.1: Terkedilmiş köyler alan çalışması (İnci, 2024).

Şekil D.2: Terkedilmiş köyler alan çalışması (İnci, 2024).

Şekil D.3: Umurbey Mahallesi, izlerin zaman dizimi ile ve zaman diziminden bağımsız takibi (İnci, 2024).

Şekil D.4: Hayaletbilimin sözcesi ile alana bakış (İnci, 2024).

Şekil D.5: Sınırın çoklu ve öteki halleri (İnci, 2024).

Şekil D.6: Mahallede yüzeye sızanlar ile Massey'in kavramlarına bakış (İnci, 2024).

Şekil D.7: Mahallede akış ve yayılım *(dissemination)* halleri (İnci, 2024).

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad: Damla İnci

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans :** 2020, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yükseklisans :** 2024, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Tezli Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2020-2022 yılları arası Cem Terün mimarlıkta çalıştı.
- 2022-2023 yılları arası Kent Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevliliği yaptı.
- 2023 yılında başladığı Gebze Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevliliği görevini sürdürmektedir.

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **İnci, D.** 2022. Kovulma Eylemi ve Fazları Üzerine Mekansal Temsiller ve Senaryolar. *Ulusal Lisansüstü Mekân Çalışmaları Sempozyumu*, Ekim 03-07, 2022, İstanbul, Turkey.